

RÁKOSI VIKTOR MUNKÁI
V

RÁKOSI VIKTOR
POLGÁRHÁBORU

EGY FALUSI HAMLET

BUDAPEST MDCCCIII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM
RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

TARTALOM

POLGÁRHÁBORU

- I.
A KIRÁLYDOMBI CSÁRDA.
- II.
MIT BESZÉLTEK A BETYÁR JÓSKÁNÁL.
- III.
A SAS ÉS A FÉSZKE.
- IV.
A CSUDASZER.
- V.
A „SARKCSILLAG” ÖZVEGYÉNEK A LAKÓJA.
- VI.
A KÜLDÖTTség.
- VII.
ELŐKÉSZÜLETEK A HADJÁRATRA.
- VIII.
A SÁTÁN MUNKÁJA.
- IX.
A KÖZÉLET KIVÁLÓ BAJNOKA.
- X.
AZ ELSŐ ÁLLOMÁS.
- XI.
HÁROMFÉLE BECSÜLET.
- XII.
AZ ŐRANGYAL.
- XIII.
AZ ELSŐ BULLETIN.
- XIV.
AZ ANYAJEGY.
- XV.
SAVÓ ELŐKERÜL.
- XVI.
HITELMŰVELET A TÁVIRÓHIVATALBAN.
- XVII.
ÁLLAMCSINY.
- XVIII.
A HATÁS.
- XIX.
DRÁMAI JELENET.
- XX.
A MEGLEPETÉS.

EGY FALUSI HAMLET

POLGÁRHÁBORU

I. A KIRÁLYDOMBI CSÁRDA.

A királydombi kapaszkodó tetején állt a Betyár Jóska csárdája.

A ki a csárda konyhakertjéből nézte a világot, lelátott az Ompoly völgyébe, s ha jó szeme volt, vagy tiz tornyot megszámlálhatott. A ki a kapaszkodó tulsó felén nézelődött, azt a Topoly völgye gyönyörködtette, melyben a nyeszledt, hitvány kis Topoly vize csörgedezett, - de csak nyáron; mert tavasszal úgy söpörte az utjából a házakat, mint akár az a hires, bolond Tisza.

A Betyár Jóska csárdája nagyon jó helyen volt. Ha a vasutat föl nem találták volna, még jobb helyen volna.

Az az ut, a mely mellette elhaladt, Zoltán vármegye két legnagyobb városát, Zoltánvárat és Magyar-Szállást, kötötte össze. Hol itt volt vásár, hol ott volt vásár, meg azonkívül is csak jártak az emberek megye, város, község dolgában. De a Betyár Jóskánál mulhatatlanul etetni kellett, mert akármelyik oldalról kapaszkodott föl ló vagy ember: a csárdánál szakadt róla a verejték és rogyadozott az ina.

Mikor aztán a vasutat arra is bevitték, megcsappant a járó-kelők, utasemberek száma a Jóska csárdája előtt. Szó, a mi szó, vasuttal gyorsabban jár az ember és ha csak teheti, elkerüli a királydombi kapaszkodót. Ezt pedig vasutal teheti legkönnyebben.

A Jóska csak nevette a vasutat. Mert vagy erre fölhozzák és akkor a masinának is csak meg kell itt kaptatni, vagy nem hozzák föl és akkor neki nem fog itt piszkálni az orra alatt. Addig van. Magyar ember megnyugvással fogadja, a mit az Isten neki ad, bármilyen kevés legyen is az. Talán azt hiszik, hogy ő rá van szorulva erre a rongyos csárdára?

A vasut odalent a völgyben megnyilott. Bizony azért nem szítt kevesebb pipa dohányt Betyár Jóska. Pedig ez a fő. Elég ember járt még arra, a kivel a világ sorjáról elbeszélgethetett. A kinek kocsija volt a vármegyében, az ugy se járt vasuton, a szegény emberből meg mi haszna a csárdásnak? Az a tornácon megeszi a szalonnáját, nagyot huz rá a vederből, aztán engedelmet kér, hogy a szérüskertben, a boglya töviben elhálhasson.

Hanem a felesége fitymálta a vasutat. Azokat is, a kik rajta utaztak. Minek gyorsabban jární, mint a hogy az isten megadta? Gyalog, kocsin, lóháton, ökörszekéren: ez megjárja, ehhez nem kell furfang, vagy valami kitalálás. De külön kifundálni egy masinát, mely magától gyorsabban fut, mint a legsebesebb ló: ez az ördögtől jön.

- Gyorsabban akarnak jární? Majd a halál is vasutra fog ülni és hamarább utóléri őket, - ez volt az asszonyak a legfőbb argumentuma a vasut ellen.

Jóska ilyenkor vállat vont, mintha azt mondaná: hadd kerepeljen, legalább nem rozsdásodik be a nyelve.

Nehogy azt higyjék, hogy a Betyár Jóska valami gonosz tettel szolgált rá a nevére, megmagyarázom a dolgot. A nagyerejű Mező Pistát, a félelmes betyárt, vagy husz év előtt itt lőtték agyon a pandurok a királydombi csárdában. Azóta a csárdának minden tulajdonosa a *Betyár* nevet kapta a néptől, akármilyent hagyott is rá az apja. A mi Betyár Jóskánkat eredetileg Kese Józsefnek hívták, lett belőle Betyár-Kese József, aztán a Kese név teljesen lekopott és lett belőle pusztán Betyár Jóska. A fiai már ilyen néven szerepeltek a gerjéni iskolában. Ki tudja az igazi nevüket? Hát a pándi jóra való Fátyol Gergő familiájáról ki tudja, hogy csak olyan igazi Mohácsi, mint a dombon lakó gazdag Mohácsi Péter. De hát a nagyapja a Busa Péter lakodalmán ellopta a menyasszony fátyolát és azóta Fátyol-Mohácsi lett a nevük. A Mohácsi

itt is lekopott, és ma a terjedelmes Fátyol-familia azt se tudja, hogy közel atyjafia a dombon lakó Mohácsi Péternek.

Bizony kérem, nálunk ilyen módon keletkeznek csak új családok, mert ritka, nagyon ritka eset, hogy idegen legény beházasodjék a faluba.

II. MIT BESZÉLTEK A BETYÁR JÓSKÁNÁL.

Alkonyatra hajlott a nap, péntek este volt. Jó napja a csárdának, mert szombaton van a heti-vásár Magyar-Szálláson és ilyenkor déltől éjfélig tele van az ivó emberekkel, a kik Zoltán-váráról és vidékéről igyekeznek a sokadalomra.

Asszony, gyerek kint üldögél a kocsikon, melyek egész tömegben állnak a korcsma előtt elterülő gyepes téren, az emberek pedig a csárdában pipálnak.

Először apró csoportokban folyik a csendes beszélgetés. Két-három emberből áll a csoport. A közös ismerősökről folyik a kérdezősködés. Miután ki-ki tisztába jött azon emberekkel, a kik iránt érdeklődik, (ki meghalt, ki nyavalyás, kin keresztül ment a kocsi, kit meg bevittek a zsandárok), kezd körülnézni, hogy immár kihez irányozhatná szavát, hogy a messzebb fekvő dolgokról is tudomást nyerjen. Valaki fölemlíti, hogy a tyukodi hid leszakadt szerdán éjjel. Erre mindenki oda kezd figyelni. Az új hid? Nem, az öreg hid a kerecsendi dülönél. Aztán a tyukodiak nem akarják megcsináltatni, mert aszongyák, hogy dabjoniak alatt szakadt le. A figyelem immár feszült, mert ez egy elvi jelentőségű kérdés: ki csináltatja meg a hidat, a ki alatt leszakadt, vagy a község, melynek határába esik? Valaki hallomásból azt állítja, hogy a dabjoni gróf új cséplőgépet hozatott: az alatt szakadt le. A ménkűt? Az érdeklődés egyszerre lelohadt. A tyukodi hid nem közügy többé, ha a gróf is benne van: most már bizonyos, hogy a tyukodiak fogják megcsináltatni.

Az a szóbeszéd is lefoglalta egypár percre a közfigyelmet, hogy Buzsák községet a sertésvész vagy a szőlőféreg miatt vetették-e zár alá? A szokoli árendás gulyásának különös halálát is letárgyalták. Agyonszurta a bika szegényt. Majd a másnapi vásár kilátásairól beszélgettek...

- Jó estét! - köszöntött egy érdes hangú paraszt, a ki most lépett be az ivóba.

- Adjon isten, - felelték a közelállók.

- Te vagy az János? - szólt egy öreg, pirosképű paraszt, - mi ujság a kis-turi szögeletben?

- Ujságnak elég új, nem tudom, hallották-e már ezen...? - felelt a jövevény a falnak támaszkodva és kellő lassúsággal tömve a pipáját.

- No, ki vele! Ne sajnáld a szót.

- Se több, se kevesebb, minthogy követet választunk négy hét alatt.

- Kíül hallottad?

- Nem hallottam én, hanem látom.

- Jó szemed lehet.

- Van hál' istennek, nem is kerül arra ablak, ha száz esztendeig élek is.

- Na hát, mit láttál?

- Nem sokat, de okos ember a kevésbül is sokat ért.

- Ne cifrázd, ki vele! - biztatták több oldalról.

- Hát azt tán tudják kigyelmetek, hogy a Bagó Márton fia Szeliben kedden tartotta a lakodalmát a Fehér Borcsával.

- Én tudom, - szólt a csárdás körülnézve és a fejével helybenhagyólag biccegetve.

Ezek után nem is akadt senki a társaságban, a ki kételkedett volna benne.

- De azt tán nem tudják, hogy a lakodalmón ott volt a főispán ur ő méltósága is.

Moraj futott végig a csoportokon.

- Ne mondd! Ugyan, mit beszélsz?

- Én ezt is tudom, - szólt újra a csárdásgazda. - hát aztán?

- A főispán kezdte meg a táncot a menyasszonnyal, de még szavalt is a Bagó-család egészére.

- Hát aztán?

- Mit akar még kend? A ház oldalát nem rugta ki, annyi szent...

- Mi köze ennek a követválasztáshoz? - szólt a csárdás törhetetlen flegmával.

A legényt boszantotta, hogy a csárdás minden áron le akarta szállítani hírének a fontosságát. Elaludt pipájában legyömösölte a maradék dohányt, levette a pörge kalapját, végigrántott rajta egy szál gyujtót, kivárta a kén lassu föllángolását, erőteljes szipákolásokkal rágyujtott, aztán megfontoltan szóla:

- Jóska bátyám, én csak annyit mondok kendnek: Ha közibénk jön a végrehajtó, azon nem bámulok. Azon sem csudálkozom, ha a finánc meglátogat. Még a csendőrt is megszoktam mi köztünk és nem tátom rá a számat... Ha a szolgabíró kocsija megáll a faluban, akkor már megteszek annyit, hogy oda megyek és a kocsist megkérdem, hogy mi járatban hozta ide a gazdáját. De még ezt se tartom csodának. Hanem ha a főispán maga kijön a városból a Bagóék lakodalmára, akkor már aszondom: Eszeden légy fiu, mert ilyet nem minden nap látsz. Ez jelent valamit.

A parasztok helyeslőleg zümmögtek.

- Hát nem ott volt-e Királyréven, a Döme Pista lakodalmán? - felelte a csárdás, a ki még nem adta meg magát.

- Mikor?

- Mikor? - szólt a csárdás mélyen elgondolkozva, - azt már bajos megmondani.

Különböző tehenek és ökrök eladását, a szentiváni nagy tüzet, a királyrévi papválasztást, a szeghalmi kukoricaföldeknek felibe való kiadását összevetve, kiderítették, hogy annak éppen öt esztendeje.

- No lám! - kiáltott diadalmasan a hirhozó paraszt, - az is összeesik a követválasztással. Októberben volt a lakodalom, rá januárban volt a követválasztás. Nem mondtam?

- Valaminek köll lenni a dologban, - szólalt meg egy legény, - most már nekem is eszembe jut. Tegnap reggel a főszolgabíró urnál voltam. Tudja az isten, hová tettem a bolond eszemet, annyi szent, hogy föltett kalappal léptem eléje, a mire a Márton hajdu se szól, se beszél, hanem istenesen kupán vág, úgy, hogy a kalap leröpült a fejemről...

- Lecsuktak egy éjszakára? - kérde a csárdás.

- Nem a! Éppen nem. A főbíró ur leszidta Mártont, mint a kis gyereket, aztán öt pengőt adott, hogy föl se vegyem a dolgot.

- Aj ha! - bámult a nép.

- Magam is elbámultam rajta. Mert tudják kentek, máskor... haj, haj, máskor... lecsukat a főbíró ur és még nekem kerül öt pengőmbé a mulatság... Tiszta sor: követet választunk.

Csönd lett. Mindenki kémlelve tekintett körül. Senki se tudta, hogy mit rejt a jövő és kire fog szavazni. A csárdás kezdte el megint, a közvetlen szomszédjához intézve a szót:

- Ugy van az, komám, azért okosabb az ur, még ha a parasztnak több esze van is.

- Már miért?

- Mert mindent hamarabb megtud, mint mink. Mire mi odaérünk, már az ebédet megették.

Sokan nem értették a csárdásgazda filozófikus mondását, de azt ösztönszerűleg érezték, hogy igaza van, s általános elcsendesedés következett.

Lódobogás hallatszott. Egy fiatal legény vágatott a csárda elé, s megállt.

- Félliter bort adjanak!

- Szállj le, kerülj beljebb, - biztatta a csárdás.

- Nem lehet, sürgős az utam. Nem azért ültettek lóra, hogy bort inni leszálljak.

Föladták neki a bort a lóra.

- Mi járatban vagy?

- Sürgönyt viszek a méltóságos főispán urnak, Komádiba.

- Sürgönyt? - hallatszott köröskörül, mert akkorra már mind kijöttek az ivóból.

- Azt ám, - felelt a legény büszkén, - dróton jött Pestről, hát sebesen kell annak odább is menni.

- Pestről jött? Vajjon mi lehet benne? - találgatták a parasztok.

A legény fölhajtotta a bort, egyet rántott a lován, egyet billentett a kalapján és füttyörészve tovább haladt.

A nép csalódottan nézett utána. Azt hitték, hogy meg fognak tudni valamit.

- Ejha, hagyjátok. Rendes dolog az, hogy az urak dróton beszélgetnek egymással, - szólt végre a csárdás, - ezt találták ki maguknak és azért tették olyan drágára, hogy a szegény embernek ne legyen kedve eltanulni.

Egy óra múlva, mikor már meglehetősen beesteledett, arra látták haladni a főispán négyes fogatát, Zoltánvára felé. A bakon a kocsis mellett nem a huszár, hanem, - csudák csudája, - Bató Gergely ült. Egy jószemű legény meglátta és azonnal hirül adta Betyár Jósának.

- Bató Gergely? Jól láttad?

- A mit én meglátok, meg van az jól látva, - felelt a legény büszkén.

Betyár Jóska gondolkozva vakarta a füle tövét. A parasztok várakozólag tekintettek rá.

- Éppen tegnap lóditottam ki a korcsmából, mert megint hitelre akart inni. Baj, baj.

A másik fülét meghuzogatta egypárszor.

- Különben nem olyan nagy baj. Legalább megfizeti az adósságát. Elég az hozzá: tudom már, a mit tudok.

De nem mondta meg senkinek, hogy mit következtet Bató sorsának nagy fordulásáról, hogy tegnap kidobják a korcsmából, ma meg a főispánnal kocsikázik.

III. A SAS ÉS A FÉSZKE.

Sáska Márton felső-pataki földesur házában két nevezetesség volt: a vizslája, meg a gazdasszonya.

A vizslában az volt a nevezetesség, hogy a híres Waterproof-fajzatnak utolsó ivadéka és Guttmannak hívták.

Guttmannak hívták pedig azért, mert Marci bácsi ezzel akarta mutatni megvetését az ő peredi birtokának bérlője, Guttmann Ignác iránt, a kivel örökös veszekedésben élt.

Hogy azonban a kutya lássa, hogy őt, mint kutyát nagyra becsüli: nem tegezte, mint az ebeket szokás, hanem magázta.

A gazdasszonyban, özvegy Tóth Borbálában, az volt a nevezetes, hogy ezelőtt husz évvel kártyán nyerte Bágyi Miklóstól. Egyéb semmi.

Sáska Márton a Sáska-familia tagjai közt a legidősebb volt és agglegény. A ráeső birtokrészeket árendába adta s ő a politikának élt. Ez az élethez volt.

Még pedig az ellenzéki politika. A Sáska-család Szent Istvántól Marci bácsiig örökre az opposzióhoz tartozott: akkor is Vathát és Kupát ismerte el vezérének és tiltakozott a kereszténység ellen.

Marci bácsi kérlelhetetlen ember volt. Megalkudni nem lehetett vele. A német, Bécs, meg a kamarilla: ez volt az ő megfordított szent-háromsága, a melyet gyűlölt. Régi szabásu magyar volt. Ellenük nem tett semmit, de ápolta szívében az engesztelhetetlenség szent tüzét, mint egy Veszta-lángot, az utódok számára.

Sáska Márton csoszogó léptekkel megjelent a tornácon és lekiáltott a kocsisnak:

- Pista te, eredj fel a kert végibe a dombra, nézz szét, jön-e már a doktor ur.

E parancs kiadása után keserves nyögések közt leereszkedett egy karos-székre. A nyitva hagyott ajtón a vizsla somfordált Sáska Márton után, leült az urral szemben és merően a szeme közé nézett.

- Hát maga mit bámul itt? - mordult rá a kutyára, - menjen legyeket kapdosni.

A kutya habozva félrefordította a tekintetét, aztán lopva urára nézett.

- Nem hallotta? - ismételte Márton ur, - nem szeretem, ha ilyen ostoba pofát vág. Mars!

A kutya leeresztette fülét, farkát és lassan kezdett leballagni az udvarra.

- Átkozottul rossz színben lehetek, nagyon elváltozhattam, hogy ez a kutya úgy megbámult, - mormogá Márton ur, tekintetével követve a kutyát.

A kutya megállt és visszanézett.

- Guttmann! - kiáltott megindultan Márton ur, s a kutya három ugrással ott termett.

- No, feküdjék ide, vén bestia, nem akarom megszorítani.

A vizsla lehevert és csöndes, jóízű viháncolással vette tudomásul, mikor a gazdája rátette a féllábát.

Az öreg maga elé bámult egy darabig, aztán nyugtalanság látszott rajta, elkezdett köhögni, s végre elkiáltotta magát:

- Jóska!

Egy inas-forma gyerek bujt elő az istállóból.

- Eredj, nézd meg, hogy a Pista nem aludt-e el a dombon.

Tekintetével kísértette a Jóska, s mikor elveszítette, újra türelmetlenül kiabálni kezdett:

- Borbála, Borbála!

A tornácról a házba vezető ajtó küszöbén egy nagyterjedelmű szakácsné-alak jelent meg. Ma aligha kártyáznának rajta Bágyi meg Sáska.

- Mit találtál ki ebédre?

- Nem tudok én új ételeket kitalálni. Husz évig meg volt a főzőmmel elégedve a nagyságos ur, most meg azt akarja, hogy egészen új ételeket találjak föl.

- Elmaradtál te, Babi. Ettem én Pesten olyan dolgokat, hogy te olyant még álmodban se láttál.

- Hozza ide azt a kétezer mézárszéket, harminc piacot meg ezer fűszerest, a mi ott van, majd akkor én is különben főzök. Különben éhes a nagyságos ur?

- Nem én.

- Akkor mit zaklat, mikor úgy se eszik semmit. Lesz jó leves, meg libapecsenye. Betegnek éppen jó.

Ezzel sarkon fordult és bevágta maga után az ajtót.

- Beszélj vele! - mormogá az öreg, - csak a doktor itt volna már. Bábinak igaza van. Most már magam is hiszem: nagyon beteg vagyok.

Megmondta neki a zoltánvármegyei főorvos két hónap előtt, hogy ha nem vigyáz magára, nem éri meg a telet. Sáska Márton kinevette. Sohse gyógyította őt senki. Meglőtték, megvágták, ló ledobta, szekér keresztülment rajta: szépen egészséges lett magától. Sok híres dolgot végigcsinált tizenhat éves kora óta, nem ártott meg neki semmi. A tavasszal egyszer megcsapta a hideg szél, azóta sárgul, fonnyad, nehezen jár, most már nem is eszik, meg nem is pipázik. A ménkü tudja, hová vezet ez. A felső-pataki tornácos kuria szomorú tanya lett. Pedig elég hangos, mulató hely volt. Nem hiába kapta az öreg az Uri-Betyár Jóska nevet. A vármegyebeli vad cimboráival sokszor majd kirugta a felső-pataki ház oldalát.

Az idén aztán megrokkant és már sehol se lehetett látni. Csak kínlódott, de röstelte bevallani, hogy beteg. Mintha ezzel az elveiből kellett volna neki engednie. Borbála kuruzsolgatta, a hogy tudta. Hájjal kente a lábait, kamilla-teát itatott vele, megszivatta a talpát mustárral, de bizony ez mind nem használt semmit és az öreg előtt néha csak úgy kéült-zöldült a világ. Sokszor elszédült, egyszer el is álélt... ma pedig, hogy a lábai is dagadni kezdtek, megadta magát és Zoltánvárra küldött az orvosért. Azt várta olyan nagyon.

- Hej, Borbála! - kiáltott megint nem sokára.

- Mi baj?

- Ott van-e a Treszka a konyhában?

Egy kis tizenhárom-tizennégy éves leányka perdült ki a tornácról, oly hirtelenséggel, mintha onnan belülről lóditották volna.

- Kezit csókolom, mit tetszik parancsolni? - kérdé vékony, nyafogó hangon.

- Eredj, szaladj a tanító urhoz. Tisztelem, jöjjön föl ebédre.

- Ilyenkor még vendéget is hívunk? - mormogott Borbála.

Treszka alig ért ki a kapun, már jött visszafelé Petrás Benjámint tanító urral. Ugy látszik, a tanító ur bölcs férfiu volt, a ki a falunak mindig azon a pontján állt, a hol legkönnyebben érhetik ebédre szóló meghívások. Látszott is rajta, nagyon rászorult arra, hogy ebédre meghívják. Példátlanul kiéhezett alak volt. Sovány, beesett arcu, sovár tekintetű; szája nagy, fogai hatalmasak. Mikor jött Márton ur felé, állkapcsát már előre mozgatta, hogy így ebédig bizonyos erősebb lendületbe jöjjön.

- Dögrováson vagyok, tanító ur, - ezzel fogadta őt a házigazda.
- Dehogy, nagyságos ur, nem hal meg olyan könnyen az ember.
- Nem hal meg könnyen, de egyszer mégis csak meghal.
- Dehogy, nagyságos ur, - felelt vigasztalólag a tanító.
- Ne beszéljen bolondokat, hát mit jelentene mást, mikor szédülök, ájuldozok, meg a lábam is dagad.
- Szakasztott így volt a szegény apám is halála előtt, - szólt a tanító elmélázva.
- Süsse meg az apját, - mordult rá Márton ur, - nem tud okosabb dologról beszélni?

Petrás megrettent. Végignézett az égen és szólt:

- Ránk férne egy kis eső.
- Borbála! - üvöltött Márton ur, - tálalj!

Petrás ur állkapcsa ekkorra már erőteljesen mozgott. A konyhából édes zene, a sülő liba sístergése hallatszott ki, - éppen most öntötte nyakon Borbála egypár kanál zsírral.

- Tessék ebédelni jönni, - szólt ki Treszka.

Márton ur betámolygott az ebédlőbe. Petrás előre nyújtott nyakkal utána. A leves már a tányérban párolgott. Petrás csodálatos gyorsasággal bekanalazta, Márton ur azonban hozzá se nyult.

- A levest nagyon szeretem, - szólt Petrás, miután az utolsó kanál tartalmát a feneketlen mélységbe küldötte.
- Vegyen még.

Petrás telemerte a tányérát, nagy karaj kenyeret szelt, beleapritotta, s változatlan mohósággal bekebelezte. Aztán még egy karaj kenyeret szelt, megsózta, megpaprikázta, s óriási falatokban nyelni kezdte. Az efféle puha szubstanciát ő meg se rágta. Azzal csak időt veszteget az ember, s az élet oly rövid.

Mire Borbála asszony bejött a libával, Petrás ur már a harmadik karaj kenyeret szelte. Ezt azonban letette maga mellé, s várakozó álláspontra helyezkedett.

- Az én levesemet tedd a melegre, - szólt Márton ur Borbálának, - majd később eszem.

A tanító ur arca elborult: azt hitte, a liba is halasztást fog szenvedni.

- A tanító ur csak folytassa.

Borbála mérgesen letette a libát.

- A libát nagyon szeretem, - szólt a tanító csillogó szemekkel, s két hatalmas darabot kiemelt. Most már a fogai is elkezdtek csattogni; koronként tenyérsnyi nagyságu kenyérdarabokat mártott a zsirba, s utána ujult erővel folytatta a pecsenyézést. Így ehettek partrajutáskor az „Almanzor” spanyol vitorlás hajótöröttjei, kik tíz napig étlen-szomjan hanyódtak a tengeren.

Sáska irigy tekintettel nézte a mutatványt mindaddig, míg Pista, Jóska be nem robogtak a dombról azzal a hirrel, hogy itt a doktor.

- Csak egyék tanító ur, - és e szavakkal a doktort a másik szobába vezette.

- No, bátyám, mit mondtam? - szólt az orvos.

- Igazad volt, öcsém, de hát nehéz azt elhinni, a mi az embernek rosszul esik. Most mutasd meg, hogy mit tudsz. Ehol ni, már a lábaim is dagadnak.

Az orvos, a ki fiatal ember volt, ezt hallva, nagy fejcsóválások közt fogott Marci bácsi részletes megvizsgálásához. A vén kuruc, mint a megijedt ember, mindennek alávetette magát, s aggodalmasan leste az orvos arcát.

- Baj, baj, sokáig tart a gyógyulás, de ha szót fogad, kimászhatik belőle.

- Szót fogadok, csak parancsolj.

- Először is tüstént ágyba fekszik.

- Már fekszem, - és ledobta a kabátját.

- Aztán itt hoztam háromféle orvosságot. Kettővel keni magát, egyet meg bevesz.

- Kenem, veszem, - szólt Marci bácsi, s már csizmáját huzta lefelé.

- Ha jobban lesz, bejön a városba, (mert most nem ülhet kocsira), újra megvizsgálom, s akkor tüstént megy föl Budapestre. Ott marad egypár hónapig.

- A meddig parancsolod, - szólt az öreg a paplan alól.

Még a diétára nézve tett a doktor rendelkezést, aztán így szólt:

- Most pedig kérek egy kis ebédet.

- Eredj az ebédlőbe, jut elég neked is, én nem ettem egy falatot se.

A doktor az ebédlőbe ment, s leült a tanítóval szemben. Borbála behozott neki egy tányér levest. A mint letette, szemei az üres pecsenyés tálra meredtek.

- Hová tette, tanító ur, a libát? - szólt szigoruan.

- Hová tettem? - kérde Petrás ur indignálódva. - Nem szoktam én semmit eltenni. Megettem.

És ezzel nyugodtan rohamot intézett az utolsó falat libacombja ellen. A doktor ámulattal nézett a sovány emberre, majd az előtte levő csontgarmadára.

Borbála asszony ezalatt egy fél rud szalámit tett a doktor elé, a ki e közben megnézte az óráját és így kiáltott:

- Hisz még csak most van dél! Akkor se baj! Egy órára még a bárónéhoz érek és ott pompásan megebédelhetek.

Ezzel fölkel, elbucsuzott Marci bácsitól és elrobogott. Petrás irigykedve nézett utána: erre az emberre még egy pompás ebéd vár. Borbála is bement a gazdájához, a ki részletesen elmondta neki, hogy mi baja, aztán beoktatta, hogyan kell őt a különböző orvosságokkal kezelni, mit szabad ennie és egyáltalán mi módon kell élnie.

IV. A CSUDASZER.

- Persze, én hiába beszéltem örökké a nagyságos urnak. Én, a ki egész életemet a nagyságos ur szolgálatában töltöttem, ösmerem minden porcikáját, minden leheletét.

- Fogd be a szádat, Bábi, - nyögte Márton ur.

- Most pedig, egy idegen embernek egy szavára ágyba dül, oda van, elhisz mindent.

- Ne boszants, Bábi!

- Pedig a betegségnél az a fő, hogy az ágnak minél tovább ellentálljon az ember. Mert ha egyszer lefeküdt, többet az ágy nem ereszt. Nem tud többet megszabadulni tőle. Vége van.

- Igazad van, Bábi!

Ezzel Márton ur kimászott az ágyból, felöltözködött és kiment a folyosóra. Ez az ágyhistória, melynek Tóth Borbála hangot adott, neki is erős babonája volt.

Alig kezdett ott sütkérezni, a délutáni nap fényében, egy lovaslegény fordult be az udvarra és járult a tornác elé.

Távíratot hozott Budapestről. A táviratban csak ennyi volt:

A képviselőházat váratlanul feloszlatták. A választások szeptember huszonhatodikán kezdődnek. A ti kerületekben a főispán fia fog föllépni.

Kormos.

A következő percben Marci bácsi föl s alá járt a folyosón. Lépései egyre ruganyosabbak lettek.

- Jóska! - kiáltott erős, átható hangon, - nyergeld föl a Csinost.

Borbála összecsapta a kezét.

- Mit akar csinálni, nagyságos ur? Akkor már inkább jobban tenné, ha lefeküdnék az ágyba.

- Fogd be a szádat, Bábi!... A főispán fia, az a monoklis firtli? Ezért akartatok engem eltenni láb alól?

- Csak nem akar lóra ülni? - kérde Borbála elképedve.

- Ebből a kerületből ugyan nem esztek... Bábi, hamar, adj valamit enni.

- Ott van a szalámi az asztalon.

Abból, hogy Bábi azt mondta: *Ott van a szalámi az asztalon*, kitűnik, hogy igen kevésbé ismerte Petrás Benjámint tanító urat. A szalámi nem volt ott, kihűlt hamvait egy madzag képviselte, melylyel a vége be volt kötve. Petrás ur nyugodt, angyali mosollyal tekintett hol a belépőkre, hol a madzagra és szóla:

- Nagyon szeretem a szalámit.

- Ember, - szólt Márton ur elképedve, - maga azóta mindig evett?

- Mindig, - felelt némi büszkeséggel Petrás ur.

- No, adj' isten egészségére, - szólt Márton ur; ezzel bement a hálósobájába s pár perc múlva a kenőcsök és a folyékony orvosságok repültek ki az ablakon.

(Megemlítem, hogy Borbála a kihajigált orvosszereket gondosan összeszedte és a legkülönbözőbb betegségeket hosszú időn át nagy sikerrel gyógyította a faluban.)

Márton urat pedig ezután föltolták a lóra és az öreg Zoltánvására vágatott.

V. A „SARKCSILLAG” ÖZVEGYÉNEK A LAKÓJA.

Ne tessék nagyon exotikus dolgokra gondolni: a „Sarkcsillag” egy külvárosi kávéház volt, melyben a kis kávé nyolc krajcárért, a nagy kávé tiz krajcárért mérték. Tizenkét krajcárért már kuglóf is járt hozzá. Tizennégy krajcárért már a kanalat is elvihette a vendég.

A kávéház eredetileg a *Csillaghoz* volt címezve, de mivel sarkon állt, elnevezték *Sarkcsillagnak*.

Egy napon Fimpl Mária, a tulajdonosnak, Fimpl Jánosnak a felesége, egyedül ült a kávéházban, mikor belép egy szőke fiatalember, megiszik egy kapucinert, odalép Fimplnéhez és így szól:

- Asszonyom, megengedi, hogy mint vendég egy nézetemnek kifejezést adjak?
- Óh, kérem, csak tessék.
- Az ön kávéjának egy nagy előnye és egy nagy hibája van.
- Mi az?
- Az előnye az, hogy nincs benne cikória.
- És a hibája?
- A hibája az, hogy nincs benne kávé.

Ezzel a szőke fiatalember fizetett és eltávozott, mielőtt Fimplné a boszuságokozta részleges gutaütésből magához tért volna.

Tényleg ez a nagy probléma bántotta a *Sarkcsillag* összes vendégeit. Mit használnak Fimplék a kávéjukhoz? Gubicsot? Ehhez a kávé nem volt elég tintaizü. Pörkölt Kenyérhaját? Akkor a kávéjuk jobb lett volna.

Ha a század legjelesebb kémikusai a kávéház törzsvendégei közé tartoztak volna, talán némi fény derült volna e homályos kérdésre. De a század legjelesebb kémikusai nem tartoztak a *Sarkcsillag* törzsvendégei közé, sőt a hetilapok leggyakorlottabb rébuszfejtői se, - pedig az emberiségnek csak ez a két osztálya törhetne volna fejét a siker némi reményével a nagy probléma fölött.

A szőke fiatalember, a ki a problémát így fölállította, ettől kezdve gyakrabban járt a kávéházba és mindig nehéz gondolatok közt szürcsölte a rejtélyes folyadékot. De a megoldáshoz nem közeledett.

Egy napon a kapuciner mellé tett kanálra, melynek anyaga középhelyet foglalt el az arany és a pakfon közt, egy kis gyászcsokrot talált kötve.

- Mit jelentsen ez? - kérde Jakabot.
- Fimpl ur meghalt.

Ez a halál nem változtatott meg semmit a kávéházban, sem a kávéban. Csak Fimplné öltözödött feketébe.

- Eladtam a kávéházat kétezzer forintért, - jelentette egyszer Fimplné a szőke fiatalembernek.
- És mihez kezd?
- Kétszobás lakást bérlek és az egyik szobát kiadom. Tetszik?

- Tetszik.

Igy került Tukoray Kázmér, a hogy a szőke ifjut hívták, Fimpl János özvegyének udvari szobájába, mint szobaur.

A szoba a második emeleten feküdt. Sötéttségét ellensúlyozta az, hogy külön bejárása volt a lépcsőházból. Azt azonban, hogy Tukoray adós maradt a házbérrel, nem ellensúlyozta semmi.

Tukoray Kázmér szeretetreméltó, bőbeszédű fiatalember volt, a ki pár év előtt, mint jogász, egy napilapnál korrektoroskodott. Egy nyári estén, mikor a szerkesztőségi tagok nagy része szabadságon volt, valami kültelki faraktár kigyulladt. Más ember híján Tukorayt küldték ki riportra, a ki oly szenzációsan felelt meg föladatának, hogy másnap tele voltak a lapok cáfoló nyilatkozatokkal. Nyilatkozott a katonaság, a rendőrség, a tűzoltóság, a városi hatóság, a környék lakossága és a faraktár tulajdonosa.

A szerkesztő azonnal lehivatta a korrektort.

- Barátom, magának aranyos keze van. Csupa élet, a hová nyul. Nagyszerűen fölpiszkálta a közvéleményt.

- Óh, kérem...

- Úgy veszem észre, hogy tudósításából egy szó sem igaz, és maga ezt valami nagy amerikai tüzből plagizálta.

- Biztosítom a szerkesztő urat...

- Ne biztosítson semmiről. Nagyon mellékes előttem, hogy igaz-e, a mit irt... a fő a láрма... önt ezennel beveszem a redakcióba.

- Óh, kérem...

- Elfogadja?

- Hogyne.

- Eleinte kevesebb fizetése lesz, mint a korrekturában, de ne csüggedjen. Egy jó ujságiróból minden lehet.

Igy került be Tukoray Kázmér a szerkesztőségbe.

A lap meglehetősen lármás kis ujság volt, a nélkül, hogy bárminő irányban elvei lettek volna. Népies zamatu vezércikkeket irt s e mellett ugynevezett csevegéseket közölt a kisebb színházak kóristánéinak harisnyakötőiről. Szidta az arisztokráciát és a papi birtokok fölosztását sürgette. Mindenki azt irta a lapba, a mi neki tetszett, s ha egypár csipős mondatot ki tudott csíholni, akár a kormány, akár a gáztársulat ellen, másnap ő volt a szerkesztőség istene, a társaság hőse.

Mert jószívű, nem irigy, szegény, de nagyravágyó fiuk voltak ők valamennyien. A szerkesztőjük maga sem volt több huszonöt évesnél, per tu valamennyivel s épp oly templom egere, mint a többi. Az egyik most tette csak le az érettségét, s kereskedelmi pályára szánták a szülei, de a sors belehajtotta a cigányok közé, s ma már főbe lőné magát, ha föl kellene hagynia a hirlapírással. A legnagyobb részük jogász volt, s mielőtt bármit tanult volna is, megszokta itélteni elevenek és holtak fölött.

Tukoray hamar megszokta a tanulatlan, de jókedvű és gondtalan kompániát, mely semmit a világon nem vett komolyan. Két év alatt már vezérszerepet játszott a szerkesztőségben. Irt rendesen cicerót, nemzeti színházi kritikát, előkelő banketteken ő képviselte a lapot, bejárt az országgyűlésre, s fejet irt a tudósítás elé.

Ő volt az egyetlen, a kivel Savó Mátyás ur nem mert kikezdeni. Pedig Savó ur, a ki két joghallgatóval az újdonságokat és a fővárosi ügyeket csinálta, s azon felül segédszerkesztő volt, régi, viharos multu, rettegett nyelvű, cinikus, félelmes gazember volt, a ki kegyetlenül lekritizálta mindennap az embereket. Csak az egyéniség imponált neki, és Tukorayban, - mondá ő, - van egyéniség. Pénzügyi műveleteiket is együtt szokták végezni. Savó kigondolta, hogyan lehetne pénzt szerezni, Tukoray pedig végrehajtotta a tervet, s a kigondolásban is, meg a végrehajtásban is volt bizonyos egyéniség. Savó mindig új meg új forrásokat tudott kitalálni, s aztán megindult a hadjárat a forrás kimerítésére. Megjegyzem, hogy a tisztesség határait soha se lépték át.

Mikor Tukoray a *Sarkcsillag* özvegyéhez költözködött, Savó Mátyás azonnal belevonta a pénzügyi műveletekbe az özvegyet. Csakhogy az özvegynek nagyon sok magához való esze volt, s az első kísérletnél házasságot emlegetett, a mitől Savó úgy félt, mint a tüztől, - tehát megretirált. Házasság által pénzhez jutni; ezt a módot különben is megvetette, mert se új, se szellemes nem volt. Ettől kezdve az özvegygyel nagyon szeretetre méltók voltak ugyan, szívesen ebédeltek és vacsoráltak nála; Savó ur ilyenkor tüzzel játszott a harmonikán, de mindezt csak azért tették, hogy ő nagysága a hátralékos házbér követelésében ne legyen nagyon türelmetlen: különben pedig anyagi viszonyaik pillanatnyi rendezése céljából sohase fordultak hozzá.

Szeptember tizenhatodikán este óriási volt a szegénység a szerkesztőségben. Az egész szerkesztőség összes készpénze egy forint husz krajcárra rugott és Savó a rendesnél gyakrabban használta ezt a kedvenc mondását: IV. Béla óta ily nyomor hazánkban nem volt. Tukorayt, a kinek egymagának negyven krajcár (a vagyon egyharmad része) csörgött a zsebében, Krőzusnak tekintették. Savónak egy vasa se volt. Tukoray egy kicsit tanácskozott Savóval, aztán hozatott két feketét és két virzsiniát. Mert a gyomor, csekély intelligenciával lévén fölruházva, könnyen bolonddá tehető: a feketét rendesen csak vacsora után kapván, azt hiszi, hogy most is előbb megvacsorált. S ha netán ingadoznék ezen nézetében, a rá következő virzsínia, melyet csak bőséges vacsorák után szoktak barátaink élvezni, teljesen félrevezeti őt.

Mire az éjjeli munkát elvégezték, a bolonddá tett gyomor észrevette a tréfát s a legerőteljesebben kezdte követelni a vacsoráját. A fiúk elszéledtek már, csak a riporter aludt az asztalon, feje alatt a vidéki lapok halmazával és Tukoray nézegette a külföldi lapokat. Savó körutra indult a szerkesztőségben, mint az éhes farkas, szimatolva valami értéktárgy után. A szerkesztő szobájában megállapodott. Orrcimpái reszkettek. Valamit érzett. Egyszerre rávetette magát az íróasztalra s a fiókokat kezdte kihuzogatni. Könnyű munka volt: egy se járt zárra. A kutató elsápad, belebuvik a legelső fiókba és előhuz - egy frakkot.

Savó elérzékenyült. A gondviselést látta e leletben megnyilatkozni.

Remegő hangon így szólt Tukorayhoz:

- Pajtás, nincs jogunk az Uristen létezésében kételkedni. Meg vagyunk mentve.

- Mi ez?

- A szerkesztő frakkja. Frakk szeptemberben! Botrányos vagyonosság. A gazember eltitkolta, hogy van, és hagyott nyomorogni bennünket. Előre!

Egy percre haboztak, hogy a riportert fölkeltsék-e. De Savó így szólt:

- Ne bántsuk! Oly jóízűen alszik és tudod, hogy az éjfél utáni alvás a legegészségesebb. Gyerünk a *Pici piros almá*-ba.

A *Pici piros alma* azért volt jó hely, mert debreceni kolbászt is tartott, azonkívül fröcscsöt, s ingyen cigarettát a vendégeknek. A kártyaszobában megkötötték a vásárt a fizetőpincérrel, a ki három forintot adott a frakkért.

A három forintból pompásan megvacsoráltak, töménytelen cigarettát elszívtak, megteáztak, két-két szivart magukhoz vettek és haza mentek. Összesen csak tíz krajcárjuk (vagyis egy kapunyitásra való) maradván, Savó elhatározta, hogy Tukoray divánján hál.

Míg a szivarban tartott, beszélgettek, aztán Tukoray lefeküdt. Savó még egy darabig járkált föl s alá az óriási füstben, morgolódott, füttyörészett, dudorászott. Aztán odaállt Tukoray fölé és elmondta Antonius beszédét Caesar holtteste fölött. Végre akárhogy gyűlölte is a lefekvést, végigterült a diványon, s nyomban elaludt.

VI. A KÜLDÖTTSÉG.

A nagy, háromemeletes házban jóformán mindenki aludt és senki se készült még fölkelni.

A főváros ébredésének első momentuma azonban már megkezdődött: Paczák, a viceházmester fölkel, hogy a ház előtt a gyalogutat felöntözze és felsöpörje.

Ő volt egyuttal az, a ki a házfelügyelő ur helyett éjjel a lakókat beeresztette, kapván minden kapupénzből két krajcárt és szabad, de nyirkos lakást a pincegádban.

Paczák meg volt elégedve a sorsával, de föntartotta magának a jogot, hogy az emberiséget a maga fölfogása szerint osztályozza. És ez osztályozásban azok kerültek az első helyre, a kik későn jártak haza és Paczák jövedelmét gyarapították.

Ő tehát a házban legnagyobb urnak tartotta és legjobban kedvelte Tukoray Kázmért.

Paczák fogta a seprőt, s hatalmasat ásitva, kinyitotta a kaput. A kapu lépcsőjén három tarisznyás parasztember üldögélt, a kik illedelmesen köszöntek Paczáknak.

- Az ur itt lakik a házban? - kérdezte a legidősebbik.

- Persze, hogy it lakok. Latya, hogy inen gyüvöm ki.

- Talán az uré ez a ház?

Paczák tekintélyes képet vágott.

- Mibül gondolja?

- Mert látom, hogy kulcsa van hozzá, és a tisztaságot eszközli.

- Igen. Mer haziur jó barátom, szivesigbül felvaltva felügyelünk.

- Nagyon örvendek, akkor az ur megmondhatja, hogy jó helyen járunk-e?

- Megmondhatok.

- A nagyságos Mukoray urat keressük.

- Talán Tukoray akarja mondani?

- A' bizony meg lehet.

- Harmadig emelet ötvennegyedik ajtó. Garadics balra.

- Köszönjük alássan.

Mukoray ur, volt képviselő is ott lakott a házban; oda is utasithatta volna az embereket Paczák; de említettük már, hogy neki az első ember Tukoray volt és Mukoray meg előtte való nap el is utazott a fővárosból.

A három bácsi megindult befelé.

- Hat kapupiz? - kérdé Paczák.

- Miféle kapupénz?

- Regel hat oraig nem lehet pesti hazba ingyir bemeni. Ez a szabal.

A parasztok meghökkenve néztek össze.

- Aztán mennyi légyen az? - kérdé a szóvivő.

- Csag tiz krajcar.
- Szurja le kend, sógor.

Paczák nem lévén jártas a magyar nyelv szólásaiban, egy lépést tett hátra és a seprőt maga elé tartotta védelmül.

Látván azonban, hogy a parasztok egészen jámborul keresgélnek a hatost, lebocsátotta a seprőt és barátságosan mosolygott.

- Mi járatban vannak különben? - kérdé nyájasan, mikor a pénzt már megkapta.

- Küldöttség ügyében.

És ezzel fölmentek a harmadik emeletre.

Egy darabig lepipáltak a magasságból és bámulták a nagy bolond házat. Azután tanácskozni kezdtek, hogy felköltse-e a nagyságos urat. Talán még most is ott tanácskoznának, ha Fimplné igen rövid és igen kemény kanapéja rossz álmokat nem hozott volna Savó Mátyásra. Savó Mátyás, a kinek legkedvesebb foglalkozása történeti tragédiák komponálása volt, nyugtalanul hánykolódott fekvő helyén. Tragédiáinak alakjai körülötte állottak és számon kérték, hogy miért hagyja őket megiratlanul? Görbe és egyenes kardokat, dárdákat, töröket és buzogányokat ráztak körülötte. Azután az alakok elkezdtek homályosodni és átalakultak egy középjajú társadalmi dráma hőseivé. Polgári ruhában léptek föl és a butorokat lefoglalták. E kínos jelenetre Savó fölébredt és hirtelen felült ágyában, szemeit a folyosóra nyíló ablakra meresztve, mely előtt három alakot pillantott meg: eltartott pár pillanatig, a míg annyira kijózanodott, hogy az alakok valódi, vagyis paraszt jellegét fölismerte. Rémülete elmúlt, kíváncsisága fölébredt. Kinyitotta az ablakot.

- Kit várnak?

- A nagyságos Mukoray, vagy Tukoray urat.

Savó villámgyorsan végiggondolta a multakat, hogy számos hitelműveleteik egyikében nem szerepelnek-e a népnek romlatlan gyermekei, a kik most pénzüket jöttek követelni? De e kérdésre nyugodtan felelhetette, hogy nem. Tehát még nyugodtabban azt felelhetette, hogy Tukoray itt lakik.

- Beszélni akarunk vele.

- Micsoda ügyben?

- Képviselőválasztási dologban.

Savónak egyszerre minden álom kiröppent a szeméből. Miféle égből pottyant angyalok ezek?

- Kerüljenek beljebb.

Ezzel becsukta az ablakot, villámgyorsan fölrázta Tukorayt, s a fülébe sugta:

- Szedd össze az eszedet, öreg. Három paraszt van itt, a kik Mukoray helyett Tukorayhoz tévedtek. Küldöttség egy kerületből. Ez az Isten ujjá. Eszedben légy, ügyesen viseld magadat. Ime a véletlen nyújtotta alkalom: üstökön kell ragadni. Siess!

Tukoray a mosdóhoz rohant és egy korsó vizet öntött a fejére. Pár perc alatt rendbe hozta magát. Ekkor Savó, a ki a könnyű ágytakarót burnuszszerűleg öltötte magára, bevezette a parasztokat, s be is mutatta őket:

- Sztás Gergely, Szabó Gerzson és Kocsis Sándor. No, Sztás ur, adja elő itt a Tukoray nagyságos urnak, hogy mi járatban vannak?

- Nagyságos ur, a követválasztás ügyiben sziveskettünk feljönni, a Sáska Márton ur megbízásából. Mivelhogy kérem ássan, nálunk a főispán ur ő méltóságának a fia lépett föl, de mi mégis megmutatjuk, hogy az elvből nem engedünk. Hanem az urak ott nálunk nem mernek ellene vállalkozni, hát Sáska ur felküldött jelöltért, mert aszongya, hogy szégyen- gyalázat volna, ha a balpárt nem tüzné ki a zászlót. Ha csak akkora jelölt is, mint az öklöm, de ő hoz valakit Pestről, hogy a méltóságos urnak megmutassa, hogy nem ő parancsol a vármegyében. A mit mondtam, megmondtam.

Tukoray hátra igazította még kissé nedves haját és a melegségtől remegő hangon így szólt:

- Kedves barátaim, tisztelt polgártársak. A nép bizalmának ezen megható nyilvánulása szívemet őszinte örömmel tölti el. Egész életemet a nép javának szenteltem és ezentul is annak fogom szentelni. Azért tehát magyaros őszinteséggel csak annyit mondok: a jelöltséget elfogadom, Isten éltesse a kerület derék polgárait, a nemzet színejavát. Éljen a haza!

- Éljen, éljen! - kiáltott Savó és megrázták a küldöttségnek mind a hat kezét.

Savó ezalatt az előszoba egyik szekrényéről előkerített egy üveg diópálinkát, mely azért örvendett eddig közmegvetésnek, mert romlott volt. A küldöttség vizes poharakból itta, s nagyon ízlett neki.

Mig Tukoray a polgártársakkal koccintgatott, Savó a szokatlan látogatás miatt nyugtalankodó özvegyet csillapította le. Fimplének a szeme-szája elállt, mikor megtudta, hogy a szobaurát fölkérték képviselőnek.

Ő eddig egész életében csak egy képviselőt ismert: egy műhabarcs-gyár képviselőjét. Még könnyek is ragyogtak a szeme szögletében és ez a két kis fényes csöpp egy szilárd elhatározást érlelt meg Savó fejében. A kivített azonban Tukorayra hagyta.

A cselédet szalonraért, kenyérért küldték, a miközben a jámbor emberek falatoztak, ők a konyhában hadi tanácsot tartottak.

A két cimborá villogó szemekkel nézett egy darabig össze, lesve egymás gondolatát.

Minden gondolatukat egy pontra szögezték: hogyan lehetne pénzt szerezni?

A koncentrált gondolkozásnak ez az eredménye lett: Fimplné. Majdnem egyszerre mondták ki ezt a megváltó eszmét.

- Előre! - kiáltá lázasan Savó.

Fimplné özvegyi foglalkozást üzött: fekete harisnyát kötött. A fekete szín szétdúlt családi boldogságára emlékeztette őt, s elszomorodott. Aztán következtek néma tervezgetések: hogyan lehetne a családi tüzhelyet újra megalapítani. S erre még jobban elszomorodott.

Ekkor lépett be hozzá a két fiatalember.

- Bocsásson meg asszonyom, hogy magányában háborgatjuk, - kezdte Tukoray, - de életbevágó dolgok elintézéséről van szó.

- Ugy van, asszonyom, Európa szemei mi ránk és önre vannak szegezve, - tette hozzá Savó.

- Ön valóságos emporiummá, gócponttá emelkedhetik, csak egy szavába kerül, - toldotta Tukoray, a ki, mint vezércikkíró, tudta, hogy a műszavak imponálnak a közönségnek.

- Mivel szolgálhatok az uraknak? - kérdezte az özvegy, a ki értelmetlenül és bizalmatlanul pislogott a két fiatalemberre.

- Ugy-e, tudja már, hogy kik ezek az emberek a mi szobánkban? - suttogott Tukoray lejjebb szállított hangon.

- Kik? - szólt az asszony ijedten.
- Küldöttség, mely éppen most szólított föl arra, hogy a zoltánvári kerületben a jelöltséget elfogadjam.
- Országgyűlési képviselőnek? - kiáltott az asszony.
- Persze.
- Szent Isten! akkor Tukoray urból nagyságos ur lesz.
- Az lesz, akármibe fogadok, hogy az lesz, - mormogott Savó, - ha nagysád is úgy akarja.
- Én?
- Ön.
- Hogyan?

Tukoray szívére tette a kezét és szóokolni kezdett:

- Nagysád azt tudja, hogy mi szegény emberek vagyunk. De tudja azt is, hogy én nagysádat soha meg nem pumpoltam. A lakást rendetlenül fizetem bár, de valamit mindig fizetek. Hígyje el, hogy ez a tudat rám nézve kellemetlenebb, mint nagysádra nézve. Elsején szeretnék mindig a föld alá süllyedni, mikor az ön kedves arcán látom a gyöngéd szemrehányást, hogy megint nem fizetek! Nagysád, én úgy szeretem önt, mintha tulajdon testvérem volna...

(Fimplné a fekete harisnya mögé rejtette meghatottságát.)

- Előttem most új pálya nyílik meg. Talán képviselő leszek, aztán közös külügyminiszter, vagy a regnikoláris deputáció előadója? Ki tudná azt megmondani? A lavina ha egyszer megindul, ki tudja, hol áll meg? De akárhol áll is meg, vagy ha nem áll is meg... én mindig megmaradok lakónak ebben a kedves szobában, hol mint szegény újságíró életem legboldogabb óráit töltöttem. Esküszöm.

Fimplné zokogva borult Tukoray nyakába, s ez homlokon csókolt (körülbelül oly diszkrétül, a hogy a Múzsza szokta a költőket) a kipirult özvegyet, a ki erre szinpadiasan el akart rohanni. Savó azonban, jól tudván, hogy addig kell ütni az özvegyet, a míg meleg, eléje állt és így szólt:

- Megálljon nagysád, még nem végeztünk.

Tukoray minden erejét összeszedte: most jön az óriási ugrás. Remegő baritonhangon így szólt:

- Kihez forduljon az ember, ha nem a háziasszonyához? Első gondolatunk ön volt, első lépésünk: ide vezetett. Ön fog nekünk szárnyakat adni...

Savó odasugott:

- Ne beszélj már annyit virágnyelven. Térj a dologra.

- Szóval, szeretve tisztelt nagysád, mi pénzt akarunk öntől kölcsön fölvenni. Egy bizonyos tetszés szerinti summát, vagyis összeget.

Az özvegy letette a fekete harisnyát, elővette a kék zsebkendőjét, letörölte a könnyeit, orrával hatalmasat trombitált, hátrasimitotta a haját, s hidegen nézett ifjainkra. Csodálatos gyorsasággal kijózanodott.

- Ha jól értettem, pénzt akarnak kölcsön kérni?

- Azt, drága nagysád, - felelt Savó és kezét csókolt.

Az özvegy visszahuzta a kezét.

- De hisz nincs nekem pénzem.

- Óh nagysád, hát tönkre akar tenni? Az ön kezeibe tettem le egész jövőmet és most egyszerre megsemmisít? Azt érdemeltem bizalmamért?

Ezzel Tukoray elfordult és két tenyerébe temette arcát.

Az özvegy gyors pislogások közt nézett, hol az egyikre, hol a másikra. Arcáról vegyes érzelmek harca tükröződött le. Savó nézte, merőn nézte és szuggerálta őt, magában folyton ezt suttogva: „Adj ötszáz forintot, adj ötszáz forintot, adj ötszáz forintot!”

- Tukoray ur! - szólt az özvegy gyöngéden.

Tukoray, mintha a bánat súlya nem engedné gyorsan mozogni, lassan megfordult és szomorúan kérde:

- Mit parancsol?

- Adok pénzt...

- Angyal! - kiáltott a két jóbarát.

- De egy föltétel alatt...

- Sok kamat? - kiáltott Savó, - óh kérem, csak tessék. Minden kívánságát jogosnak tekintjük.

- Kamat nélkül adom, de...

- De?...

- De kezemet és szívemet is vele adom.

A két jóbarát megdöbbenve nézett egymásra.

- Ez a szerencse, - hebegé Savó.

- Az asszony Tukoray felé terjesztette karjait, a ki úgy állt ott, mint egy sóbálvány. Savó látta, hogy a szituáció veszedelemben forog, mély sóhajjal előlépett és szóla:

- Nem veszi észre, nagysád, hogy Kázmér barátomat milyen kínos zavarba hozta? Nem veszi észre, hogy milyen fájdalmas csapást mért rám? Eh, nem bánom, akármi lesz is, itt az ideje, hogy eláruljam titkomat, melyet olyan régóta rejtegetek. Tudja meg, asszonyom, hogy én önt imádom. És most törje össze a szívemet, ha van rá bátorsága.

Az özvegy elképedve nézett Savóra, Tukoray ellenben, a ki azonnal megértette a dolgot, megölelte Savót és zokogta:

- Szegény barátom. Most már tud mindent, nagysád. Tegye őt boldoggá, mert a legjobb ember a világon. Ha én hozzám jönne, Mátyás örökre boldogtalan lenne s én ezt nem tudnám elviselni...

- Mátyás, Mátyás, - sikoltott az asszony és rohamot intézett Savó ellen, a ki csak úgy tudott a lábán megállni, hogy Tukoray nekivetette a hátát.

Ölekezés. Kázmér áldólag terjesztette ki fölöttük kezét.

A következő percben az özvegy nyugta mellett háromszáz forintot adott nekik.

VII. ELŐKÉSZÜLETEK A HADJÁRATRA.

Kázmér és Mátyás úgy érezték magukat a háromszáz forinttal a zsebükben, mint egy hadvezér a megnyert csata után.

Rózsás színben látták a jövőt. Gazdagoknak érezték magukat. Egyszerre mintha szárnyaik nőttek volna. Neki tudtak volna indulni az egész világ meghódításának.

- Te eredj a szerkesztőségbe, tíz órakor pedig hozd a küldöttséget a pénzügyminisztériumba, - intézkedett Savó.

Tukoray nagyot bámult.

- Először is miért menjek a szerkesztőségbe?

- Keresd ki a régi lapokból az utolsó évek öt-hat legpaprikásabb ellenzéki beszédjét. Azt magunkkal visszük. Utközben majd a javát betanulod. És mondd meg a fiuknak, hogy bizonytalan időre elutazunk. Az újdonsági rovatot Csongrádi vezesse, a segédszerkesztést csinálja a szerkesztő.

- Ezt értem, de miért menjünk a pénzügyminisztériumba?

- Azt is meg fogod érteni. Csak hozd oda a küldöttséget, a parasztokat hagyd a kapu előtt, te pedig gyere föl a Klemmovics Jóska szobájába.

- Ezt is értem, illetőleg meg fogom érteni. De mi lesz az özvegygyel?

- Ugyan kérlek, ne légy olyan gyerek. Egyelőre kimásztunk a csávából, majd jut megint valami az eszünkbe.

Ezzel elrobogott, Tukorayra hagyva, hogy mit csináljon a parasztokkal.

Tukoray nem sokáig törte a fejét fajta. A házzal szemben volt egy forgó panoráma, a hol éppen Páris városát mutogatták. Ott letett három forintot, a parasztokat beültette és meghagyta a panorámasnak, hogy addig ki ne ereszsze az embereit, a míg ő vissza nem jön.

Egy óra múlva visszatért, hóna alatt a tűzokádó beszédek gondos gyűjteményével. Szabó Gerzsont és társait alig tudta elcsalni a panorámából. Még a bodegában beléjük diktált egy üveg spanyol bort és azzal vonultak a pénzügyminisztérium elé. A kapu előtt megálltak, Tukoray figyelmeztette választóit az aranyos föliratra, mely az épület karakterét jelzé, s arra, hogy ebből a házból árad minden rossz az országra. Itt vetik ki az adót. S ünnepélyesen megígérte, hogy ha az ő pártja többségre jut, első dolga lesz ezt az épületet lerombolni. A mit Szitás, Szabó és társa élénk helyesléssel fogadtak.

- Most pedig maradjanak itt kigyelmetek, fontos dolgom van odafent.

Pár perc múlva ragyogó arccal és Savó Mátyással tért vissza. A hóna alatt egy nagy nemzeti színű könyvet cipelt.

- Előre, barátaim! Jőjjenek a kávéházba. Most már nyugodtan le merek menni önök közé, mert a mit ígérek, azt meg is tarthatom. Majd mindjárt mutatok én önöknek valamit. Ilyet nem látott még Európa!

Ez volt a kedvenc kifejezése, de oly sokszor használta, hogy kénytelenek vagyunk azt hinni, hogy Európa tulajdonképp még semmit se látott.

Egy teljesen néptelen kávéházba léptek, s ott az ámuló nép elé letette a könyvet, melynek ez a címe volt: „*Adóleengedések könyve*. I. kötet.”

- Lássák, barátaim? A főminiszter tudja, hogy én a népnek csak a javát akarom, nekem ide merte adni ezt a nevezetes könyvet.

- Aztán miről nevezetes? - kérde Kocsis, a ki föltette a vastag, csontkeretes okulárját, a mivel nem látott semmit, de okosabbnak érezte magát.

- Hát nem látja, sógor? - feddé Szabó, - a kinek leengednek az adójából, annak ide beírják a nevét.

- Bölcsen van, Szabó bácsi, - felelé Tukoray, - maguk ezentul annyi adót fizetnek, a mennyit akarnak. Ezt én ide bejegyzem és aztán visszahozzuk ide a minisztériumba, hogy a miniszter tudja, mihez tartsa magát.

Leirhatatlan, hogy a három jó ember arca mennyire földerült.

- Áldja meg az Isten a nagyságos urat. Az Isten is nekünk való követnek teremtetete. Tán kezdjük is meg mindjárt a leszállítást.

- Megtehetjük. Pincér! tintát, tollat. No, sorba.

- Deli-Kocsis Sándor, eddig fizettem harminckét forintot, most pedig...

- Mennyit akar?

- Bajos azt megmondani. Nem akarok én semennyit se.

- Valamit muszáj.

- Hát Isten neki, nyolc pengő elég lesz?

- Elég.

- Tessék bejegyezni. Meg mindjárt utána a komámat Sziporka Ambrust, meg a vőmet Ökrös Balázst, meg tán...

Savó türelmetlenül közbe szólt:

- Nem lehet, Kocsis bácsi, az illetőnek magának is ott kell lenni a bejegyzésnél, különben nem gílt.

Megelégedtek tehát azzal, hogy hármójuk nevét jegyezték be az első lapra. Szabó már csak hat forinttal szerepelt, Szitás pedig leszorította öt forint ötven krajcárra az évi adóját.

Ez a pokoli eszme Savó Mátyás koponyájában született. Ez a nagy, cinikus koponya gazdag volt pokoli eszmékben. Ezekből az eszmékből, melyek első pillanatra geníálisoknak látszottak, rendesen óriási botrányok keletkeztek. És Savó a botrányoknak még jobban örült, mint az eszméknek.

A déli vegyesvonal egyik harmadikosztályu kocsija szállította el két kalandorunkat a ködös, bizonytalan jövő felé.

VIII. A SÁTÁN MUNKÁJA.

Az eredeti vegyesvonatból később még eredetibb és még vegyesebb vonat lett. Az egész vonat több időt pocsékol el az állomásokon, mint az állomások közt. Egyik helyen tíz vagon szarvasmarhát, a másik helyen két vagon disznót csatoltak hozzá. Ezek az állatok úgy látszik titkon összebeszéltek, mert vagy a disznók rőfögtek és ilyenkor az ökrök hallgattak, vagy az ökrök bőgtek és ilyenkor a disznók hallgattak. Szóval fölváltva működtek, s ennek köszönhető, hogy egyik fél sem fáradt bele, s az utasok sohase voltak állati hangok híján. A mi vicinális vasutakon nem megvetendő szórakozás.

Egyszer a vonat olyan lassan ment, hogy Savó megkérdezte az okát.

- Hegynek megyünk, uram! - felelt a konduktor.

Később még ennél is lassabban ment.

Savó újabb kérdésére ezt válaszolta a kalauz:

- Völgynek megyünk, uram! nem szabad nekiereszteni, mert nagyon elszalad.

Soha ilyen óvatos vasuti személyzetet!

Kázmér és Mátyás halálosan unták magukat. Szerencsére, marhák lévén a vonaton, sok légy is utazott velük. A legyeket is kombinációba vonva, játszottak tehát egy társasjátékot, mely leleményességüknek becsületére válik. Kitettek egy-egy hatost, a melyiknek a hatosára hamarabb rászállt a légy, az besöpörte a kasszát. Eleinte érdekelte őket a dolog, de mikor a legyek folyton az orrukra szálltak a pénz helyett, abbahagyták a mulatságot. Ekkor elkezdtek játszótársaikat fogdosni és megölni. Ezt is gyorsan megunták - és ekkor értek egy állomásra, a hol, nem az utasok, hanem az állatok kedvéért, egy órát vagy kettőt (ezt nem lehetett előre biztosan megtudni) állt a vonat, mert itatni kellett.

A parasztok nem szálltak ki, mert attól féltek, hogy lemaradnak. A parasztember egyáltalán nem igen szokott, míg haza nem ér, a vonatról leszállni, mert minden a szárazföldön töltött időt tiszta veszteségnek és a vasút számára oda ajándékozott pénznek tekint. Ő leüli, ha már megfizette.

Kázmér és Mátyás azonban leszálltak és a vasuti vendéglőbe ültek. Velük egy asztalhoz telepedett egy fiatal ember, a ki Savónak köszönt. Savó visszaemelte a kalapját, s aztán fixírozta az illetőt.

- Nem emlékszik rám? - kérde a fiatal ember.

- Őszintén szólva, nem.

- Bárdy Tamás, miniszteri titkár vagyok.

- Hja igen, most már tudom. Hová megy?

- A kerületembe.

- Persze, most minden kaputos ember a kerületébe utazik.

- Talán ön is?

- Kivéve engem. De a barátom, Tukoray, odamegy. Én meg vele.

- Tukoray vagyok.

- Bárdy.

A régi ismeretség, mely egy párbaj-ügyből keletkezett, föl volt ujitva. Együtt ettek, borozgattak egy darabig. Aztán Tukoray fogta az elhozott szónoklatokat és lement az állomás végibe, a nyárfasor alá, készülni.

Ugy háromnegyed óra mulva sietve jön feléje Savó.

- Kérlek, mennyi pénz van nálad?

- Száztizenkét forint.

- Éppen jól számítottam. Add ide.

- Minek?

- Ne kérdezd, csak add ide. Becsületbeli ügy.

Tukoray odaadta és tanult tovább a nyárfák alatt. Ugy egy félóra mulva fölment a vendéglőbe. Savó maga volt és szomoruan nézett az előtte levő két üres üvegre.

- Bárdy elment?

- El. Ellenkező irányban utazik. Tiszteltet.

- Köszönöm.

- Köszönöd? Szép tőled. Én nem tenném.

- Miért?

- Elvitte az összes pénzünket.

Tukoray megtántorodott és sápadtan nézett a kollégájára.

- Mátyás, megbolondultál?

- Nem én.

- Mi történt, beszélj!

- Semmi különös. Nyílt ferblit, azaz elemelést játszottunk. Huszat dobunk, huszonegy huz. Huszonegyem ellen háromszora volt, háromszorom ellen bandája, bandám ellen kunsztja. Semmiféle kabala nem segített.

- Ilyen pechet Európa nem látott! - kiáltott Tukoray.

- Európa? Tedd hozzá: az öt világrész és a kapcsolt részek. Mikor láttam a bajt, azt indítványoztam, hogy emeljük föl a tétet öt forintra. Elfogadta. Vesztettem, mesésen vesztettem. Közbe eladtam az új órámat láncostól a pincérnek. Az is eluszott. Eladtam az új gyűrűmet... ezt sajnálom legjobban, mert már kineveztem családi pecsétnyomó gyűrűnek és rávéstem a Savó-cimert... ezt is elvesztettem...

- Hallatlan!

- Iszonyu, vérlázító, fölháborító. A te pénzedet már az adósság törlesztésére fordítottam és ez maradt belőle!

Kidobott az asztalra három koronát. Tukoray egy székre roskadt.

- Ennél az embernél volt legalább tizezer forint a választására. Meg kellett próbálnom. Ha egy kis szerencsével megy, nyerek tőle három-négyszáz forintot. Ezzel a pénzzel urak lettünk volna.

Tukoray fölugrott.

- Határoztam. Visszafordulok.

Erre már Savó is fölugrott.

- Vissza akarsz fordulni?

- Vissza.

- Hát római jellem vagy te?

- Ugyan hagyd el azokat a római jellemeket. Hát te tán római jellem vagy, a ki elemeled a pénzünket?

- Gyáva, hitvány nép! Az első akadálnál meghátrál... Nem, nem engedem!

Revolvert vett elő és Tukorayra szegezte.

- Ha ezennel becsületszavadra nem fogadod, hogy tovább jössz, lelőlek, mint egy kutyát.

Tukoray megrendült.

- Mátyás! Ha te képes vagy legjobb barátodra fegyvert fogni, benned az inspiráció dolgozik. Itt a kezem, megyek.

- Pincér! - kiáltott stentori hangon Savó.

Aztán az odasiető pincérhez lassubb hangon így szólt:

- Vegye meg ezt a revolvért is.

A pincér szakértően mustrálta.

- Meg van-e töltve? - kérdé.

- Nincs, - felelt hidegen Savó.

- Akkor öt forint.

- Vigye. És most fizetünk.

A revolver ára ott maradt a nagymérvű fogyasztás fejében. Azután megcsinálták a mérleget. Tukoray tavaszi kabátjának a béléséből is még az aranjúezi szép napok idejéből előkerült két korona. Volt tehát összesen öt koronájuk. Savó valami olyasfélét mormogott, hogy harmadik Napoleonnak se volt több pénze, mikor Franciaország meghódítására indult, mégis császár lett belőle. A mit Tukoray bátorzkodott szerény vigasztalásnak tekinteni.

Csengettek. A szarvasmarhák szomjusága el volt oltva, a vonat mehetett odább. Savó hóna alá vett egy tekintélyes papírcsomagot, mely zsinaggal volt összekötözve.

- Mi az? - kérdé Tukoray.

- A holmink. Valamibe csak bele kellett rakni.

- Hát miért vetted ki a kufferemből?

- A kufferedből? - kérdé Savó oly hangon, mintha az északi sarkról, vagy valami még messzebb levő fogalomról lenne szó.

- Igen, az angol vörösbőr kufferemből.

- Ja, igen... angol vörösbőr... eluszott, pajtás... eluszott...

És a végtelenül elterülő nagy síkság felé mutatott, mintha ott valahol a délibáb párájában usznék a kuffer visszavonhatatlanul.

- Azt is eladtad? - hüledezett Tukoray.

- Az volt az első áldozat.

- Inkább a ruháinkat adtad volna el, Örült! Sohse lesz többet olyan kufferem.

- A ruháinkat? - mormogá Tukorayra meredve Savó, - igazad van. Szamár vagyok.

Tukoray beszállt az atyafiakhoz. Másodikat csengettek. Azután harmadikat, s erre a vonat nagyot rántott a szarvasmarhákon és képviselőjelölteken. E percben szállt föl Savó és arcán bizonyos büszke önelégültség látszott.

- Kivánságod teljesült, - mondá ünnepélyesen.

- Mit tettél?

- Nesze hat forint és ne kérdezősködjél.

- A ruhák?

- A revolverrel és kufferrel társas kirándulást rendeznek.

Elővett egy britanikát és egy skatulya gyújtót. Rágyújtott és mélabúsan szólt:

- Omnia nostra nobiscum portamus.

IX. A KÖZÉLET KIVÁLÓ BAJNOKA.

Sáska Márton három napig gázolták a megyei urak, élükön a főispánnal. Csúfolták fogatlan oroszlánnak, utolsó kurucnak, elnevezték vén bolondnak, s a zoltánvári „Szabadság” szerkesztője, Bánkay István, megyei levéltáros, hogy az intelligenciának imponáljon, Don Quixotének nevezte el, a ki szélmalomok ellen indul harcba.

Márton ur ugyanis az egész vármegyében nem kapott jelöltet a főispán unokaöccse ellen. A független embereket nagy dohányengedélyekkel kötözték le, a kisebbekre ráijesztettek, vagy ígéretekkel tették nekik. Mire aztán Sáska Márton végigrobogott a vármegyén, zárt ajtókra és vállvonításokra talált.

Ekkor elküldte a parasztokat Mukorayhoz, régi barátjához Budapestre, hogy vagy maga lépjen föl, vagy küldjön jelöltet.

- Lehet, hogy megbukunk, - mondá a kaszinó sarokasztala mellett, hol rendesen dühöngeni szokott, - de úgy megköltetem az egész főispáni familiát, hogy még az unokája is arrul kódul.

De e mellett nyugtalan volt, mert az utnak indított atyafiakról semmi hír sem érkezett.

Végre betoppant a következő távirat:

Kerületük számára hivatalos jelöltünk közéletünk kiváló bajnoka, Tukoray Kázmér, a kit melegen ajánlunk elvtársaink figyelmébe, mint elveink és zászlónk törhetetlen harcosát. Megválasztása parlamentiünknek és pártunknak egyaránt nagy nyereség volna, mert benne egy európai színvonalú és képzettségű politikust, publicistát és szónokot kapnánk. Hazafias üdvözléssel, a végrehajtóbizottság.

- Tukoray, Tukoray, - mormogott Márton ur - a fene hallott ilyen nevet. Különben majd meglátjuk.

Fejébe vágta a kalapját, fölállt, elkezdte döngetni az asztalt, úgy, hogy az egész kaszinó összefutott, és így kiáltott:

- Mondjátok meg a főispánnak, hogy tiszteltetem, van már jelöltünk. Most már a szenttamási birtok is rámegy.

Ezzel füttyörészve távozott és bevágta maga után az ajtót.

- Ez az ember mindnyájunkat tul fog élni, - jegyzé meg a megyei alszámvevő keserű mosollyal, melynek háttere egy tiz éves gyomorhurut volt.

Fölösleges megjegyeznünk, hogy *A végrehajtó-bizottság* szerény címe alatt maga Tukoray rejlett, a ki egy második táviratban azt is tudtára adta Sáskának, hogy mikor fog Zoltánvárra érkezni.

Mikorra Márton ur megtudta, hogy *A végrehajtóbizottság* Tukorayt küldte le, akkorra ezt már a főispán is tudta.

A következő percben már ment a kérdés Budapestre, hogy ki az a Tukoray, milyen kaliberű és milyen vagyoni állapotu ember?

Még aznap megjött a felelet:

Véresszáju ifju ujságíró, de lehet vele beszélni. Ahhoz a párthoz tartozik, a melyik neki mandátumot ad. Az elvekre nem sokat ad. Pénze nincs.

- A távirat kedvező is, meg nem is, - mondá este a főispán hiveinek, - kedvező, mert nincs pénze, kedvezőtlen, mert nincs elve. Az ilyen ember veszedelmes. Mindenre képes. Kámfor itt van már?

- Itt, - felelte Bokor, megyei aljegyző, a ki azért jutott be a legbizalmasabb emberek körébe, mert értett a gyorsíráshoz és feladata volt mindent bejegyezni, a mi az értekezleten fölmerült.

- Hol van?

- A kávéházban billiárdozik.

- Szaladjon, Bokor, mondja meg neki, hogy azonnal jöjjön hozzám.

Lehet, hogy Bokor aljegyző jól értett a gyorsíráshoz, de hogy a gyorsfutáshoz jobban értett, az bizonyos. Egy szempillantás alatt eltűnt és a következő szempillantás alatt már megint ott volt.

- Mindjárt itt lesz, - jelentette alássan.

Abból, hogy a főispán Kámfor Miklós főszolgabíróért küldött, hivei azt következtették, hogy meg van ijedve. Kámfor volt tudniillik az a megyei tisztviselő, a ki semmitől se riadt vissza, s vakmerő elszántság párosult benne leleményes ravaszsággal. A kétségbeesett és kényes ügyeket mindig rábízta és ő mindig fényesen ki tudta magát vágni. Már maga az, hogy a hegyháti járás főszolgabírája volt, mutatja, hogy embernek kellett lenni a talpán.

A hegyháti járás lakói a honfoglalás óta odatelepedett zabolátlan szittyamagyarok voltak. Fekete subáikon és a házuk elején ősmagyar, ázsiai motívumokat lehetett fölfedezni. Az öreg emberek befórták a hajukat és fésűt tűztek bele. Vérüket tisztán megőrizték, mert csendes, mély völgyeikben nem akadt rájuk se török, se tatár, s a ki netán rájuk akadt, az halál fia volt. Valami fanatikus hűséggel csüngtek a nemzeti függetlenség eszméjén, ezt átvitték az egyéni függetlenségre is s gyűlöltek minden hatóságot, mely őket kormányozta vagy kordában tartani igyekezett.

Végrehajtó, finác, szolgabíró, csendőr, úti biztos, a ki egy kicsit magára vonta a figyelmüket, nem igen szokott ott természetes halállal kimulni. Kámfor Miklósnak két elődjét lőtték agyon, őt is megölezték már egypárszor, rajta azonban nem tudtak kifogni. Sőt merészségével és jovialitásával még meg is kedveltette magát. Megtette, hogy fegyvertelenül ment rakoncátlankodó legények közé és összepofozta a leggarázdábbakat. Mikor aztán balta fokával estek neki, odatartotta a mellét és biztatta őket:

- No, ide üss, hadd lássak már olyan magyar embert is, a ki a fegyvertelent fegyverrel támadja meg.

Erre aztán a támadók elszégyelték magukat s békét hagytak neki. Viszont aztán parasztlakodalmakon táncolt a menyecskékkel, s elborozgatott, politizálgatott az öregekkel. Apró bajokból, a törvényekkel való kisebb összeütközésekből gyakran kisegítette a parasztokat, de nagy bajokban nem kegyelmezett.

Igazán, őszintén megharagudni nem tudott rá a nép; hadi lábon álltak vele, de nem gyűlöltek, sőt tisztelettel adóztak neki.

Mikor a gerjeniek új temetőt hasítottak ki, Kámfor nagynak találta. A községbeliek elmentek hozzá, hogy hiszen nem nagy az ezerkétszáz lakosnak.

- Hogy a ménkübe ne volna nagy, - felelt Kámfor, - hisz a gerjeni emberek mind Illaván halnak meg!

Ez rajtuk is maradt. S az egész hegyháti járás nevetett rajta.

Ezt az embert hívatta a főispán. De ezzel már négyszemközt beszélt. Senkise volt ott a benteselek közül.

- Hogy állunk a hegyhátiakkal? - kérdé ő méltósága, miután egy vastag, drága szivart dugott Kámfor szájába.

- Onnan nem kapunk egyetlen szavazatot se, ez tiszta sor, - felelt nyugodtan Kámfor.

- Ment oda zászló?

- Ment. El is égették.

- Hát az öcsém körüljárjon a falvaitokban?

- Azt a világért se tegye. Hisz tán nem unta még meg az életét?

- Hát akkor mit gondolsz, mit tegyünk?

- Nagyon egyszerű, - szólt Kámfor s a hamut egy jegesmedve fejére verte, - Gerjent a trachoma miatt zár alá vetjük...

- Mit beszélsz? Trachoma Gerjenben? A tiszti főorvos nem tud róla semmit...

Kámfor csöndesen elmosolyodott.

- Azt elhiszem. A választás előtt három nappal a falut zár alá vetjük, a tiszti főorvos kimegy s minden embernek megvizsgálja a szemét. A választás után való nap aztán kijelentjük, hogy nincs trachoma.

A főispán nevetett.

- Mennyi katona kell ehhez a mulatsághoz?

- Egy század.

Kámfor csöndesen folytatta:

- Gerjenben a választás reggelén fölgyújtunk egy kazalt. Ezt már Blauval megbeszéltem s kifizettem neki. Már hordatja is ki a szalmát a gerjeni dombra. A nagy füstre a gerjeniek is, meg a szomszédos erdőtelkiek is hazafutnak.

- Derék fiu vagy, öcsém. Te keveset beszélsz, de sokat cselekszel.

- Így szoktam, - felelt szerényen a főszolgabíró, - ez a két manőver elvesz az ellenzékétől vagy négyszáz választót.

- Elég. A többi lenyomjuk.

- Van még egy kis dohánycsempészetem is...

- Mi az?

- Már kutatják a fináncok Tyukodon, meg Buzsákban. Jó arra, hogy husz-huszonöt főkolomp post egy hétre eltegyünk láb alól.

- Ha szükség lesz rá, nem bánom. A te járásodról tehát jól állsz?

- Jót. Egyéb dolgom nem lesz?

- Dehogyan, csak most jön a neheze. Azonnal még a csendőrökkel Szaplancára és rád bizom ezt a Tukoray Kázmért...

- Ki az?

- Az ellenzék jelöltje. Valami obskurus kalandor lehet. Mindenképpen nehezítsd meg, hogy a néppel érintkezzék. Éjjel-nappal kövesd őt, s ha lehet, ugraszd ki innen. A pénzt ne kiméld. Az argyélusát! - kiáltott ő méltósága, nagyot ütve az asztalra, - csak nem fogjuk eltérni egy ilyen vad idegennek a betolakodását a mi édes vármegyénkbe! Eredj fiam!

Kámfor visszament a kávéházba s folytatta a billiárdozást kebelbarátjával, Bánkay Istvánnal, a „Szabadság” szerkesztőjével, miközben elbeszélte, hogy ő van megbízva a jelölt szemmel tartásával és megugrasztásával.

Bánkay a fejét rázta.

- Asszony nélkül nem megy az, barátom. Ha csak el nem szánod magadat a legnagyobb erőszakoskodásokra.

- Asszony, asszony, honnan vegyek én asszonyt?

- Kedves fiam, jegyezd meg, hogy a pesti ember egy szoknya után elmegy a világ végére is, s egy asszonyért elfelejt csapot-papot, politikát, istennyilát.

- Tudom, tudom, de honnan vegyek én ilyen asszonyt a vármegyében?

Bánkay a fejére ütött.

- Itt van Arabella.

- Miféle Arabella?

- Tátray Arabella, szintársulatunk primadonnája. Remek szép, eszes leányka...

Bánkay letette a dákot és elkezdett tapsolni.

- Pokoli ötlet. Arabellával megszöktetjük a jelöltet.

- Mit fizetünk neki?

- Pardon, komám, Arabella tisztességes lány, a ki megteszi ezt heccből. Az igazgatónak adunk ötven pengőt, neki veszünk aranyórát, láncsal és csinálunk egy fényes jutalomjátékot.

A két nagy stratégia azonnal a szinkörhöz sietett. Az igazgató huszonöt forint külön honoráriumért azonnal abbahagyta az előadást, azon ürügy alatt, hogy a primadonna rosszul lett, néhány békétlen csizmadialegénynek egy-egy koronát adott, s egy félóra múlva Kámfor négyesfogata vágatva távozott a városból. A főszolgabíróval szemben ült a szép Arabella s mellette egy öreg asszony, a kit a művésznő nyilvánosan *édes mamának*, négy szemközt pedig *hallja Slezáknénak* szokott szólítani.

Bánkay sóhajtva nézett utánuk, aztán hazament s „*A ripők*” cím alatt hozzáfogott a vasárnapi szám vezércikkéhez.

A ripők: Tukoray Kázmér volt.

X. AZ ELSŐ ÁLLOMÁS.

- Gyapaj, öt perc! - kiáltott a már többször ecsetelt vegyes teherszállító és marhatovábbító vonat kalauza.

Ha csak azt tekinthető gentlemannak, a ki a szavát megtartja, akkor ez a boldogtalan kalauz szörnyen párbajképtelen ember. A hol öt percet ígért, ott negyedórák teltek el; a hol semmit sem ígért, ott legkevesebb öt perc telt el; s a hol félórával kecsegtette a szerencsétlen utasokat, ott órák hosszú során át lustálkodott a vonat.

Ezt a megjegyzést Tukoray tette, de Savó ráfordult:

- A szellemes megfigyeléseidet tedd el boldogabb időkre. Itt vagyunk a kerületben.

Azonnal kiszálltak a másodosztályu kocsiból, mely már-már az éves lakás, sőt a szülei ház színében kezdett előttük föltűnni és odasiettek, a hol a pesti küldöttség ült.

- Ez az, - mondá Kocsis gazda, - itt tessék az utazást megkezdeni. Mink megyünk odább, a falvainkat föllármázní.

Egy tizenhét-tizennyolc éves suhanc támogatta az állomás kerítését kívülről. Kocsis ráívelt:

- Ki fia vagy öcskös?

- Elekes Mártoné.

- Szaladj be Gál Andráshoz és jelentsd be neki, hogy itt van a balpárti követ ur.

- Éljen a balpárt! - kiáltott lelkesen a fiú, meglobogtatva pörge kalapját és tova nyargalt a falu felé.

- Hallod-e a nép szívének első dobbanását? - szólt elérékenyülten Savó.

Esteledett. Hőseink elbucsuztak a parasztoktól, a vonat eltávozott. A két ember az *adóelengedések* könyvével megindult a falu felé, szívében nemes elhatározás, zsebükben öt korona, kezükben egy-egy vékony sétatálcá, vállukon egy könnyű nyári felöltő - nem, ne tulozzunk, mondjuk *vállán*, mert Tukoraynak nem volt nyári felöltője.

Az állomáson tul óriási sár várt rájuk, Tukoray megdöbbenve nézett végig rajta. Kivágott lakcipője, ha szemei lettek volna, még jobban megdöbbenve nézett volna végig rajta. Mert a dolog őt érdekelte közelebbről.

- Tudod mit, Mátyás? Kérdezzük meg még egyszer a sorsot.

- Hogyan?

- A fej annyit jelent: előre, az írás annyit jelent: hátra.

Savó földobott egy koronát. A korona leesett és elgurult. Belefele küdt valahová a sárba és többé nem került elő soha. A növekvő sötétség lehetetlenné tette a hosszabb keresést.

- Rossz jel, - mondá Tukoray.

- Ménküt rossz. Azt jelenti, hogy a sors nem akar beleavatkozni a mi munkánkba. Vagy, hogy a sors nincs jelen minden rongyos faluban. Én csak a koronát sajnálom.

- A koronát? Kedves pajtás, az oly mindegy, hogy mi négy vagy öt koronával lépünk-e a politikai pályára. Előre!

- Ezt már szeretem, Kázmér! Előre!

Nekivágtak a sárnak és a sötétségnek. A sár marasztalólag cuppogott, de ők hőiesen lábalták. Csak arra vigyáztak, hogy az adóleengedések könyvét valahogy el ne ejtsék.

Már a falu végén voltak és még mindig semmi jel se mutatkozott, melyből azt következtethették volna, hogy a Gál Andrásnak küldött üzenet a faluban mozgalmat idézett elő. A házak előtt csöndesen pipázgattak az emberek és ölbeli gyerekeiket csicsilgatták az asszonyok.

- Jó estét emberek! - köszönt Tukoray, - hogy áll itt az ország becsülete?

Egy öreg paraszt illedelmesen visszaköszönt, aztán szóla:

- Nem miránk van az bizva, uram.

- De most éppen kigyelmetekre van bizva.

- Hát akkor majd eligazítjuk, ha hiba találna lenni benne.

Egy nagy, lompos komondor végigszagolgatta jövevényeinket, de még csak el se vakkantotta magát.

- Nem rossz emberek ezek, - szólt jóindulatúan egy menyecske, - nézze csak Mihály bácsi, a kutya se ugatja meg őket.

A kutya nyilvánvaló rokonszenve jó hatást tett a parasztokra. A mint barátaink odább-odább mentek egy házzal, a nép mindig csatlakozott hozzájuk. A sugás-bugásból, érdeklődésből látták, hogy már mindenki tudja, kikkel van dolguk. Elekes Márton gyorslábu fia már az egész falut végigszaladta.

Egy paraszt megfogta Savót, a kit testesebb alakja miatt jelöltnek tartott.

- Gál Andrásban ne bizzék, - sugta oda bizalmasan.

- Miért?

- Megvették. Pedig első embere volt a balpártnak. Rosszul állunk.

- Hogy-hogy?

- Az utolsó választáson egy szálíg balpártosok voltunk. Hát most e miatt kiostáltak egy kicsit bennünket. Száznegyven szavazó helyett csak huszonöt van a faluba.

- Hallod, Kázmér?

- Hallom. De tán ezt a vén gazembert is fizetik, hogy rossz híreket mondjon nekünk.

- Az bizony meglehet.

Megint egy másik gazda furakodott hozzájuk.

- Nagyon vártuk az urakat, - szólt.

- Miért?

- Ki a pénzért, ki az elvért. Csak nem elégedhetünk meg egy jelölttel. Hisz akkor hova lesz a szabad választás?

- Kérek alássan egy tollat, - szólt egy legény.

- Nincs még, fiam, - felelt Savó, - hozzák holnap utánunk.

- Hát a zászlóval mi van? - kérdezték többen.

- Lesz, a mennyi csak kell. Nem kell türelmetlenkedni. Hisz előbb körül kell nézni, hogy nem vernek-e agyon?

- Dehogy, kérem alássan, - szólt egy öreg paraszt megnyugtatólag, - hisz itt mindenki a balpárthoz huz, ha a jobbpártra szavaz is.

- Hallod Mátyás?

- Hallom. Kár volt le is szállni itt azért a pár voksért.

- Vigye el az ördög, ha már itt ragadtunk, vágjunk jó képet hozzá.

A korcsma elé értek. A zsidó kint állt a küszöbön és nagyot köszönt. Barátaink be akartak menni.

- Kérem nagyságos urak, nem lehet, - szólt a korcsmáros levett kalappal.

- Miért?

- Két hétre kibérelte a korcsmát a Szalánczy gróf ur, a jobbpárti követ.

- De éjjeli szállást csak ad?

- Igenis, de italt nem; se gyűlést nem lehet itt nálam tartani.

- Halljuk a szaválást! - kiáltották a parasztok.

A zsidó odahajolt hozzájuk.

- Kérem, becsületemre mondom, igazat mondok. - szólt suttogva, - a ki itt áll a csapatban, a közül nincs háromnak se szavazati joga. A ki valamit ért a bal pártnak, azt mind kidobták. A többi megvették. Erre a falura keresztet lehet vetni.

- Magát is megvették, hát hogy higgyünk?

- Tessen megkérdezni akárkitől. Miért nincs itt Gál András, a legfőbb pártember? Azt is megvették. Szegény a nép, nagyságos ur, mit csináljon?

Savó és Tukoray összenéztek és egy ideig a tekintetükkel, némán tanácskoztak. Azután végignézték a népen, mely meglehetősen zajos tömeggé verődött össze a korcsma előtt.

- Halljuk a szavallást! - kiáltott néhány hang.

- Polgártársak! Barátaim! - kezdő Tukoray, - én szeme közé szeretek nézni az embereknek. Mint becsületes magyar ember jöttem a becsületes magyar emberekhez. Nem bujkálok a sötétségben. Majd ha látjuk egymást, akkor beszélünk egymással. Hozzák ide a falut holnap reggel. Éljen a szabadság!

- Éljen! Igaza van, jól beszél, ez már magyar ember, - ilyen megjegyzések voltak hallhatók a tömegből.

Tukoray és Savó pedig visszavonultak a korcsmába.

XI. HÁROMFÉLE BECSÜLET.

A korcsmáros a küszöbön állt és gondolkozólag nézett rájuk. Közeledtükre se mozdult el. Nagyon tűnődött, hogy a jobbpárttal kötött szerződést nem sérti-e meg azzal, ha ide beereszti a balpárti jelöltet.

- Nagyon kényelmetlenül fogják az urak magukat érezni, - szólt eléjük.

- Hagyja csak, barátom, - felelt rá Savó, - nem nyaralni jöttünk mi ide.

A zsidó vállat vont.

- Tessék!

Félreállt és kellemetlen hangon folytatta:

- Jobbra van az ivó, balra az én szobám. Tessék balra menni. Örzi, hordozóskodjatok ki a pajtába, ott fogunk hálni a gyerekekkel a szalmán. Mi tetszik vacsorára?

- Süssön egy halom rostélyost, - rendelt Savó.

- Hus nincs idehaza.

- Csináljon paprikás csirkét.

- Soká tart.

- Eh, hát adjon szalonnát.

- Azt nem tartok.

- Hisz akkor éhen halunk.

A korcsmáros közömbösen vállat vont, mintha azt mondaná: Az se volna olyan nagy szerencsétlenség.

- Ember, rántottád csak van! - szólt Savó sötét tekintettel.

- Majd megnézem.

A korcsmáros eltávozott és ők beléptek a szobába. Két ágy és egy diván volt a jelentékenyebb butorzat a szobában, mely agyaggal volt kiverve. Szomoru, hideg és nedves volt ez a szoba s vékony öltözetű barátaink meglehetősen rosszul érezték magukat benne. Nem a testük, de a lelkük fázott e rideg helyen.

Kopogtak. Egy öreg paraszt lépett be, illedelmesen köszönt, a kalapját egy szék alá tette és ugyanarra a székre ült. Így legalább nem lothatja el senki.

Tukoray ránézett. A paraszt köhögött egypárszor és a gyertya lángját bámulta.

- Mit akar bácsi? - kérde Savó.

- Én? Nem akarok én semmit. Éppen semmit. Mit is akarhatnék? Legföljebb beszélgetni.

- Hát beszélgessünk. Kicsoda maga?

- Varga Nagy István. Ugy is irom. Nem hallottak még az urak?

- Nem.

- Csudálom. Pedig engem mindenki ösmer az Ompoly völgyében.

- Hja, barátom, mi még az Ompoly völgyét sem ösmerjük.
 - Nem-e? A vármegye legjobb kaszállói ott vannak. Esős esztendőben úgy fizet ott a széna, mint a tiszta buza.
- Savó felé rukkolt egy kicsit a székkal, a kalap elmaradt.
- Melyik a jelölt ur? - kérde lassan.
 - Én! - felelt Tukoray.
 - Isten éltesse, bár én nem a végett jöttem.
 - Hát?
 - Csak úgy beszélgetni... nem foglalkozok én az ilyesmivel... Szegény a nép, nagyon szegény. Nincs is itt tizes bankója, csak Gál Andrásnak... De balfelé olcsóbban hajlik...
 - Mit ért ez alatt?
 - Nem értek én semmit, nagyságos ur, hanem úgy mondom, a hogy gondolom és úgy van, a hogy mondom.
 - De hát, - hogy gondolja?
 - Nagyon hallgat ám én rám a falu. Mindig fontolóra veszik, hogy hát mit is mondott Varga Nagy István? Mert tudják, hogy én a falu javát akarom. Ugy volt akkor is, mikor a szentléleki földeket árendába vették.
- Tukoray türelmetlenül dobolt az asztalon. A paraszt már irányt változtatott és Tukoray felé lovagolt, apró állomásokban.
- Az ajtó nyílt, a korcsmáros behozta a liter bort és három poharat. Varga Nagy István sunyi tekintettel nézett a korcsmárosra és addig a világért se szólt volna, a míg az bent mozgolódott. A mint kiment, egyszerre megszólalt:
- Hát csak jó lesz velem beszélgetni. Egyebet nem mondok az uraknak.
 - De Varga uram, az Isten áldja meg, beszéljen világosabban! - fakadt ki Tukoray.
- A paraszt megdöbbenve nézett rá.
- Világosabban? Hiszen magyarul beszéltem, vagy mi a ménkü?
 - Pénzt akar a falu? - szólt Savó.
- Varga uram a nyaka közé huzta a fejét. Mintha nem is hallotta volna a kérdést.
- Jó nép ez, becsületes nép ez, nagyságos ur. Ha a jobbpárt öt forintot ígér neki, szívesen szavaz három forintért a balra. De ha a jobbpárti tizet ígér, akkor rá kell ígérni... akkor haton alul nem jön a balpártra. Tiszta sor ez uraim, ezt a népet nem lehet eltántorítani.
- És kiegyenesedett nyakkal, büszkén nézett körül.
- Maga a falu nevében beszél? Kiküldték, hogy alkudjék? - kérde Tukoray.
 - Nem adna a nagyságos ur egy börszivart? - szólt felelet helyett Varga.
- Tukoray a zsebébe nyúlt és utolsó budapesti britanikáját (vagyonuk egy jelentékeny részét!) mély szomorúsággal átnyújtotta Vargának.
- Eddig a jobbpárt az öt forintnál tart, de még nem állunk vele szóba.

Egypárat huzott a szivarból, aztán szóla:

- Ha hamarabb rendbe lehetne vele jönni... ha eléje vágnánk a jobbpártnak...

Egyet sodorintott balfelé a ritkás bajuszán.

- Ha mindjárt kifizetnék nekik a járandóságot... Akkor megállnának a balpárt mellett, mint a szikla... Mert ez becsületes nép, uram, ezt nem lehet eltántorítani.

Most jobbfelé sodoritotta a bajuszát.

- A mit mondtam, megmondtam, úgy van, a hogy mondtam.

A két pesti gyerek, a kik sok királynál gazdagabbak, de a templom egerénél szegényebbek voltak, mert csak négy koronájuk volt, összenézett.

- És mondja csak, Varga bácsi, - szólt Savó, - minden falu úgy gondolkozik, mint Gyapaj?

- Ki micsodás. Van úgy, hogy a jobbpárt semmi pénzen nem tudja megvenni, de ingyen rá-szavaz a balpártra...

- Ez az abszolút becsületesség, - szólt Tukoray.

- Igenis, - bólintott rá Varga, olyan szemhunyorítással, mintha Tukoray valami pikáns megjegyzést tett volna, - aztán van olyan falu, hogy elveszi a pénzt a jobbpárttól, de rászavaz a balpártra.

- Ez a másodfoku becsületesség, - szólt Savó derülten.

- Aztán van olyan, az Isten akárhová tegye, hogy elveszi a jobbpárttól a pénzt és rá is szavaz.

- Harmadfoku becsületesség, - fejezte be Tukoray harsogó kacajjal.

Varga uram fölállt. Ugy látszik, megsértődött az ifjak vidámságán. Föl is tette a kalapját és így szólt:

- Beszéltem; az urak tudják micsinyálnak; reggel itt leszek.

Távozott.

XII. AZ ÓRANGYAL.

A korcsmáros bevonult, kezében egy óriási főzelékes tál, tele rántottával. Barátaink elhültek, mikor a rántotta-óriást, a rántották ezen Magas-Tátráját, a tojásoknak ezt az impozáns népgyűlését megpillantották.

- A gyapaji tyukok egy heti buzgó működésének eredménye, - szólt Tukoray.

- Ha ezt megesszük, sohse fogunk több rántottát enni életünkben, - jósolta Savó.

És vitézül hozzáfogtak. A hegycsucs szemmel láthatólag fogyott és ők közben azt számították, vajjon nem megy-e rá erre a vacsorára összes vagyonuk?

Kocsirobogás és utána szaladgálás zaja hallatszott.

A korcsmáros lépett be.

- Bocsánatot kérek urak, - szólt alázatosan, - még egy vendég jött.

- Kicsoda?

- Egy gazdag földbirtokos asszony. Négyes fogaton jött és itt akar meghálalni.

- Semmi kifogásunk sincs ellene.

- De kérem, nékem nincs több szobám, csak ez az egy és a nagyságos asszonyt nem tehetem az ivóba.

- Csinos? - kérde Tukoray.

- Fiatal? - csatlakozott a kérdéshez Savó.

- Nem láttam, kérem, csak úgy a kocsiból diskurált ki.

- Eredj, Kázmér és tarts helyszíni szemlét.

Tukoray szívesen kisietett. A kapu előtt egy elegáns hintóból már fogták ki a négy lovat. Tukoray azzal a kifogástalan udvariassággal, melyet a fővárosi színházak kulisszái mögött sajátított el, meghajtotta magát és szólt:

- Nagyságos asszonyom, én Tukoray Kázmér fővárosi hirlapíró vagyok, parancsoljon besétálni szerény hajlékunkba. Éppen a vacsoránál tartunk, s ha elvégeztük, azonnal kiürítjük a termet, hogy nagysádnak helyet csináljunk.

- Nyujtsa a kezét, - szólt egy női hang a kocsi mélyéből.

Tukoray találomra tartotta a kezét a kocsiba, valaki belekapaszkodott, s a következő percben egy karcsu, szép asszony szállt ki.

Tukorai úgy hozzávetőleg, de villámgyorsan, megállapította, hogy szép és elegáns. Még egyszer meghajtotta magát és előre indult, hogy bevezesse az előkelő földesasszonyt. Az ajtónál megállt s előre eresztette ő nagyságát.

Savó e közben gyér hajzatát megsimogatta, nyakkendőjét megigazitotta, a bajuszán sodorított vagy kettőt és csatakeszen várta a látogatót.

Az asszony belépett, Tukoray utána és betette az ajtót. Az asszony vékony fehér selyem fátyolát hátravetette és...

- Bella! - kiáltott az örömteljes meglepetés hangján Savó.

A primadonna megrettenve kapott a fátyolához, hogy visszaeressze, azután elnevette magát, s vidáman szólt:

- Maga csak nem Savó Mátyás?

- Az vagyok én testestől-lelkestől. Hát nem ismertél, édes?

A színésznő büszkén hátravetette a fejét.

- Kedves Savó, ha maga ilyen tónusban kezd velem diskurálni, azonnal fogatok és tovább utazom. Jegyezze meg, hogy nem vagyok kóristáné, sőt primadonna se vagyok, hanem nagyságos Korpády Miklósné, a vármegye egyik leggazdagabb földbirtokosának a felesége.

Savó szívére tett kézzel, arcán az őszinte hűledezés jeleivel hebegni kezdett.

- De Bella... nagyságos asszonyom... az ifjúkori emlékek oly elemi erővel rohantak meg... mikor maga... nagysád... tiz év előtt, oly szép, édes és szegény volt, mint egy angyal... és én imádtam, örültem szerettem... első szerelmem volt és utolsó... becsületszavamra mondom, azóta senkit se szerettem...

- Jó, jó, hiszen nem haragszom, - szólt a szép asszony nevetve, miközben ledobta a por-köpenyegét, - csak azt akarom, hogy a kellő tisztelettel bánjanak velem.

- Tisztelettel? Óh, hát képzelheti-e, hogy másként bánnánk mi? - rebegette Savó és szenvedélyesen kezét csókolt Bellának, a ki e közben Tukorayn, a jelenet néma szemlélőjén legeltette a tekintetét.

- Higyje el, nagyságos asszonyom, - szólt Tukoray, - hogy én, a ki Mátyásnak legjobb barátja vagyok, tudhatom csak, mennyire nem felejtette el nagyságodat. Nőtleniséget fogadott, sőt talán be is áll kolduló barátnak.

- Elhiszem, elhiszem, - szólt Bella, - vacsoráltak már?

- Szót sem érdemel.

- Tehát elfogadják, ha meghívom magukat vacsorára?

- Emlékszik a városligeti kedves vacsorákra, Bella? - sóhajtott Savó.

- A „Gólyá”-nál, a Klemensnél? - folytatta Bella, - azaz kérem, kérem kell önt, hogy hagyja a régi dolgokat. Mai helyzetemben még gondolatban se szállhatok oda vissza.

- Régen volt, talán nem is igaz, - mondá keserűen Savó és sulyosan ledobta magát egy székre.

Kackiás kocsis lépett be s nagy kosarat tett le.

- Mit vacsoráltak? - kérde Bella.

- Szót sem érdemel, - felelt Tukoray, s azzal a gyapaji rántotta-óceánt kidobta az ablakon, - ime, helyet csináltam. Terítsünk.

- Előre! - kiáltott föl villanyozva Savó, a ki le nem vette tekintetét Belláról.

A kosárból minden kikerült: hófehér abrosz, evőszer, sonka, hideg hus, szalonna, szárnyas, szalámi s vagy hat üveg finom, erős bor.

- Mily szép, Istenem, mily szép! - sóhajtott Mátyás, mikor Bella föltúrta a ruhája ujját s az uraknak tált.

Leültek. Savó néma volt, de erősen evett. Tukoray sablonos pesti modorban szépelgett Bellának. Bella elegánsan falatozott, a diszkrétül mosolygott Kázmér ostobaságain.

- Ilyen az élet! - mormogá Savó, s a második üveg bor elfogyasztásához látott.

A szép asszony ránézett.

- Lásza Savó ur, magának örülni és nem búsulni kellene azon, hogy az Isten így fölvitte a dolgomat. Én nem mondom, hogy hajdan, tíz év előtt, szerelmes voltam magába, de tetszett, határozottan tetszett, s mindig jól éreztem magamat a maga társaságában... Sokszor igen kellemetlen ostromnak vagyok kitéve, gondolhatja, hogy az én állásomban mindenki rossznak tart...

- A maga állásában? - szólt bután Savó, - egy független, gazdag földbirtokosné?

Bella az ajkába harapott.

- Az igaz, de tudják, hogy színésznő voltam, s lehetetlennek tartják, hogy megjavultam... mikor ezt éreztetik velem, mindig maga jut eszembe, a ki kicsi kóristáné koromban is oly gyöngéd, figyelmes és udvarias volt velem szemben...

- Fájdalom, - szólt Savó.

- Talán megbánta?

- Őszintén szólva: meg. Ha akartam volna, maga megszökött volna velem a szülei házából.

- Hát miért nem akarta?

- Mert feleségül akartam venni. Tehát becsültem is.

- No, az szép házasság lett volna, két olyan szegény ördög, mint mi voltunk akkor, - szólt Bella erőltetett vidámsággal, de látszott rajta, hogy meg van hatva.

- Hagyja el, én most is az vagyok. Nincs célja az életemnek, csak úgy bandukolok előre s öregszem... maga pedig biztos révbe jutott, boldog... okosan tett, hogy nem füzte az életét hozzám.

Szinültig megtöltött három poharat.

- Éljen a mult! - kiáltá keserűen.

- Éljen a jelen! - tette hozzá Bella.

- Éljen a jövő! - rikoltott Tukoray, a képviselőjelölt.

Most Bella ragadta föl az üveget.

- Éljen a siker! - kiáltott és tele töltött újra három poharat.

- Éljenek a szép asszonyok! - kiáltott Tukoray.

- Éljen a szerelem! - harsogta Savó és viharosan koccintottak és ittak.

Bella különös szemmel nézett rá.

- Szerelem? Hát van szerelem a világon? - kérdé.

- Vanni nincs, de volt, - felelt Savó és a keblére ütött.

Azután mohón hozzátette:

- Hát ön nem szerelemből ment férjhez?

- Én? - kacagott a szép asszony, - nagy csacsi vagy te, édes Matyi!

Ifjaink kővé meredve néztek rá. Mátyás szemei megnedvesedtek.

- Csacsi! Matyi! Óh, istenem, kedves hangok a lég eltemetett multból. Bella, hát van föl-támadás?

- Van.
 - Nem álmodom?
 - Nem.
 - Szeretsz?
 - Szemtelen.
 - Hát mit jelentsen az, hogy oly bizalmasra fordultál?
 - Azt, hogy lóvá tettelek benneteket. Azt, hogy szabad vagyok, mint a madár. Azt, hogy akkora férjem sincs, mint az öklöm.
 - S a hintó?
 - A négy ló?
 - Az inas?
 - A lakoma?
 - Nem az enyém, nem, nem, nem. Csak kölcsön kaptam.
- Savó odalépett hozzá.
- A kedvesedtől? - kérde sötétén.
- Erre egy hatalmas pofon következett. Fölösleges megjegyeznünk, hogy a pofont Mátyás kapta és Bella adta.
- Savó letérdelt.
- Bella! A pofont mindig elfogadtam argumentumnak. A bizonytalanság azonban megöl. Nem akarod velünk elhitetni, hogy a zoltánvári primadonna a fizetéséből négylovas kocsit tart magának?
 - Ide hallgassatok, mamlaszok, - és elbeszélte nekik Kámfor egész haditervét, hogyan küldte ki ellenük őt, hogy a politika ösvényéről a szerelem berkeibe terelje Tukorayt.
- A két jóbarát zajos koccintásokkal kísérte az elbeszélést.
- Bella, te valóban pompás gyerek vagy, - nevetett Savó, - büszke vagyok rád, néhai első szerelmemre. De most, nyomára jövén a cselnek, ezt hasznunkra kell fordítani. Mi volt a te kiküldetésed végcélja?
 - Az, hogy csaljam Tukorayt a hegyek közé, Kámfor főszolgabíró kastélyába, s tartóztassam ott négy-öt napig. Vagy szöktessem meg a kerületből.
 - Hol van ez a Kámfor?
 - Otthon várja kiküldetésem eredményét.
- Savó gyors egymásutánban fölhaltott három pohár bort, a mi nála az erős gondolkozás jele volt.
- Megvan!
 - Mi?
 - A mentő gondolat.

Tukoray bizalmatlanul szólt:

- Gondolkozzál még egy kicsit Mátyás. A nyárádi állomáson elszenvedett nyílt ferbli óta fázom a te mentő gondolataidtól.

- Nem lehet már intenzívebben gondolkozni.

- Legalább igyál még.

- Inni lehet intenzívebben.

Megint fölhalt három pohár bort. A fejét rázta.

- Hiába. Ugyanaz a gondolatom van most is, a mi az imént. Tehát jónak kell lennie.

- Halljuk?

- Bella megszöktet engem.

- Ej, ej, kis hamis.

- Várjatok csak. Én megyek a hintón a főszolgabíró kastélyába, s ott olyan pofát vágok, mintha az egész hadjáratot föladtuk volna.

- Hát aztán?

- Te meg nyugodtan járod a falukat.

- Jó, jó, de a főszolgabírónak nem te kellesz ám, hanem én.

Savó lenézőleg mosolygott.

- Bamba, ismer téged a főszolgabíró?

- Nem.

- Hát engem?

- Téged se.

- Nos, neki tehát Tukoray annyi, mint Savó és Savó annyi, mint Tukoray. Én mint Tukoray Kázmér fogok előtte bemutatkozni. És lekötöm őt a kastélyába. Ha ezt a veszedelmes embert megbénítjuk, félig nyert ügyünk van.

Tukoray föltette a kalapját, de csak azért, hogy megemelhesse Savó előtt.

- Hip, hip, hip, hurrá, - kiáltott lelkesülten, s aztán a kalapját földhöz vágta, - pompás fiu vagy, Matyi. Ez aztán az eszme!

Savó diadalmas mosolylyal fordult Bellához.

- Remélem, nincs kifogása ellene? Hisz tudja, hogy tisztelem, becsülöm magát?

- Tehát még mindig feleségül akar venni? - nevetett Bella.

- Csitt! Ne dobogj sziv! - kiáltott Savó, a nyári szinkörökből ismert páthoszsza, s keblére szoritotta a kezét, - beleegyezik?

- Hogyne, hisz itt van velem a gardedámom, a mama.

- Az édes mama?

- Nem, a savanyu mama: Slezákné. Ez idő szerint az anya-szerepeket játszsa mellettem.

Savó megvakarta a füle tövét.

- Nem szeretem a törvénytelen anyákat.

- Biztosítom, hogy nagyon kedves asszony. Egy kicsit süket és tetemesen rövidlátó.

- Bravo! Egy színházi mamának ez a két főkelléke. Ezzel tehát rendben volnánk. De hajh! Mi minden hiányzik még!

Ezalatt Bella fölcsapta a kalapját (nem volt képes kalap nélkül egy percre is elhagyni a szobát) és kifutott. A következő pillanatban egy szinpadí eleganciával felöltözködött, hatalmas kalapu, erőteljes hölgygyel tért vissza.

- A mama, - mutatta be Bella a két fiúnak.

Slezákné abban a korban volt, melyet a színházi terminológia *kedélyes anyá*-nak szokott nevezni. Rokonszenves, sőt csinos, kissé vihardult vonásai voltak, de már nem titkolhatta, hogy ötvenedik tavasza felé közeledik.

A fiuk tisztelettel fogadták Slezáknét, a ki cseppet se bosszankodva a hosszas várakozás miatt, habozás nélkül rohamot intézett a vacsora maradványai ellen, s aztán szivarra gyújtva, a kanapé sarkába ült és bóbiskolt. Többet nem is törődött vele senki.

Pár pillanatig csönd volt. Tukoray vette föl a beszéd fonalát, - azaz új fonalat vett föl.

- Ha a ferbli géniusza el nem fordította volna tőlünk fényes ábrázatát, isten ucsese semmi bajunk se volna.

Savó elkomorodott.

- Az igaz, hogy pénzünk nincs, - mondá búsan.

- Nincs pénzetek? - kérde Bella.

- Semmi, - szólt Tukoray.

- Egy krajcár se, - mondá Savó.

- Ez nem igaz. Van még négy koronánk, - mentegetőzött Tukoray.

- Ebből éppen csak a mai rántottát fizethetjük ki.

A két jóbarát csüggedten tekintett a lámpa világába. És ekkor egy olyan jelenet rázta föl őket, mely minden melodrámban megtenné a maga hatását, s melyet mint a jószívűségnek fényes példáját, bele lehetne venni az olvasókönyvekbe. Bella Savóhoz lépett, vállára tette a kezét és szóla:

- Matyi! Te mindig azt mondtad rólam, hogy jó lány vagyok. Te csak megérezted ezt, de bizonyítékaid nem voltak. Most egy nagy bizonyítékot fogok a kezébe szolgáltatni. Mennyi pénz kell?

Barátaink tágra nyílt szemekkel néztek Bellára. Ez a kérdés: *mennyi pénz kell*, csodálatosan hangzott füleikbe. Mintha a mesebeli tündér jelent volna meg, kezében a bőség szarujával.

- Kedves nagysád, - szólt Tukoray, a ki hamarabb magához tért, - a mi engem illet, én nem fogadhatom el ezt a nagylelkű ajánlatot...

- Nem is magának ajánlottam föl, hanem Matyinak. Maga tehát hallgassam. Nos, Matyi?

- Bella, te angyal vagy. De csak kölcsön vesszük föl, - szólt Savó könnyes szemekkel.

- Természetesen. Mihelyt Pestre értek, azonnal megkülditek.

- Azonnal. Egy negyedóra múlva. A vasutról azonnal a főpostára megyünk és táviratilag adjuk föl a pénzt.

- Ily föltételek alatt magam is belemegyek a dologba, - szólt nagylelkűen Tukoray.

Bella elővett a tárcájából százhusz forintot, s az asztalra tette. Melléje rakta arany óráját láncsal, azután levette karpereceit, sőt kiszedte fülbevalóit is.

- Legkedvesebb emlékeitől megfosztja magát? - kiáltott Tukoray.

- Kétségkívül kedves emlékek... de már egyikre se emlékszem, hogy kitől kaptam.

- Bella, Bella, neked aranyszived van, - szólt rajongó lelkesedéssel Savó.

- Nincs, szerencsére, mert különben azt is odaadnám, hogy csapjátok be.

A két ifju letérdelt és kezet csókolt Bellának.

- Nagy svihákok vagytok, velem együtt, - szólt Bella nevetve, - de nem tehetek róla, szeretlek benneteket.

És megveregette az arcukat.

Egy negyedóra múlva a korcsmárosnál el volt zálogosítva minden. Adott rá háromszáz forintot. Késpénz százhusz, volt tehát összesen négyszázhusz forintjuk. Mátyás kapott belőle tizet.

- Bella, Bella! - kiáltott Savó, - örök hálával és négyszázhusz forinttal tartozunk neked.

XIII. AZ ELSŐ BULLETIN.

Abba a szerkesztőségbe, melyből Savó és Tukoray egy nyájas őszi napon, a szerkesztő frakkjával együtt, oly nyomtalanul eltűntek, egyszerre egy távirat érkezett, mely ezer darab Tukoray névre szóló veres tollat rendelt.

A szerkesztőség az ezer darab tollat váltóra vette föl Zilzer Adolf és Tsa m. kir. zászlógyárában és azonnal utnak indította.

A lapba egyuttal megírták, hogy Tukoray Kázmér folytatja körutját kerületében s minden falu egy újabb diadal. Azt azonban nem merték megírni, hogy micsoda programmal működik, mert nem voltak benne bizonyosak. Savó ugyanis a szerkesztőségben mérsékelt, vagyis konzervatív hajlamu anarkhista volt, ellenben Tukoray radikális republikánus volt, Elszász-Lotharingiát visszakövetelte Franciaországnak, s a páros napokon ráállt a 67-es kiegyezésre is.

Végre megérkezett Tukoraynak a levele, melyet a szerkesztőség türelmetlenül várt. A szerkesztőhöz volt intézve s így szólt:

„Kedv. bar.! Kérl. csatolt. hirt cic. add ki rögt. Ölel Kazi.”

A csatolt hír Tukoray saját keze írásában így hangzott:

Diadalut. Zoltánváráról írja lapunk rendes levelezője: Tukoray Kázmérnak, kerületünk jelöltjének körutja valóságos diadalut mindenfelé. Elragadó, szívhez szóló beszédeivel, a meggyőződésnek belőlük sugárzó melegével elbűvöli a néptömegeket. Ahány faluban megjelent, a nép azonnal mellé állt. Ez a fiatalember elsőrendű népszónok, s egyaránt hat, akár a nemes páthosz, akár a pajzán humor hurjain játszik. A hivatalos körök valósággal konsternálva vannak, s e lángeszű ifju politikus...

(„Szemtelen!” - mormogá a szerkesztő a meggyőződés szilárd hangján.)

...ellen már is kétségbeesett fegyvereikkel küzdenek. Eddig hetvenezer forintot költöttek el, s a hatalmi erőszak összes eszközeit mozgósították...

Itt a tudósítás félbeszakadt, s átalakult újra magánlevéllé, ekkép:

Kedv. bar. Nincs id. folyt. Kérl. az öt év előtti lapunkból állítsd össze a leghatásosabb és legfenom. gaszágokat, melyeket bárhol és bárki ellen elkövettek, sorold föl tudósításom végén, mintha ellenem köv. volna el, s aztán kend ki jól a végét egy dühös kirohanással. Ölel Kazi.

U. i. *Ne felejts el naponta egy kis csendőrvérezést betenni zoltánvári távirat alakjában.*

Mondanunk se kell, hogy a szerkesztőség fényesen megfelelt a rábizott föladatnak, s mikor a lapok később Tukoray kezébe kerültek, hideg verejték futott végig a hátán a borzalmasságok olvasására, melyet ellene elkövettek. Ez a szenzációs rovat Gamás János leleményességére volt bízva, a ki híres volt általános műveltségéről. Ő a zoltánvári választásokba szicíliai rablótörténeteket kevert, sőt montenegrói füllevágásokkal is föleresztette.

Ezalatt Savó, Bella és Slezákné a hegyek közé vonultak Kámforhoz, Tukoray pedig Gyapajt kezdte megoldozni.

A mit ellenzéki és kormánypárti szónokok a kiegyezés óta az országnak és a kerületnek ígérték: ő azt mind újra megígérte.

Csak éppen hogy azt nem mondta, hogy Gyapaj királyi táblát, járásbiróságot és főgimnáziumot fog kapni.

Aztán elárulta, hogy apja 1866-ban, mint a Klapka-féle magyar légió tagja, meghalt a hazáért. Mikor látta, hogy ez nagyon tetszik, apja halálát a hatvanas évek elején elszenvedett börtönbüntetéssel súlyosította. Az egész Monte Christót rákente az apjára, s halotti csendben regélte, *hogyan menekült az öreg uszással Kufstein várából.*

Aztán adott minden választónak egy forintot, végül pedig elővette az öregágyut, az *Adóleengedések könyvét*, s szép sorjába bevezette, hogy Gyapajon ki mennyi adót akar fizetni.

Igazán megható volt látni, hogy a gyapajiak milyen kevés adót akartak fizetni.

A következő faluban már jóformán csak Kufstein és az Adóleengedések könyve szerepelt, de megtette a hatását. A szegény öregből egy legendaszerű hős lett s mindenki, a ki vitézi tetteit hallgatta, becsületszavát merte volna adni arra, hogy alkalom adtán a kedves fia, Tukoray Kázmér, épp oly vakmerően kiuszik Kufstein várából, mint ő.

Mikor Kázmér a harmadik falu felé kocsikázott, különös eset történt vele.

Az uton szembejött egy kocsi, melyen két csendőr és egy sárgakamásli, vadászkalapos fiatal ur ült.

- Halt! - kiáltott a fiatal ur Tukoray kocsisára.

Azonnal leugrott a kocsijáról és odajött Tukorayhoz.

- Baltássy, a hegyháti járás segédszolgabírája.

- Örülök. Tukoray.

- Szabad kérnem az utlevelét?

- Mit?

- Az utlevelét.

- Minek? - kérde Tukoray elámulva.

- Hogy igazolja magát.

Tukoray hallgatott.

- Nem adja ide? - szólt Baltássy élesen.

- Uraim! - szólt Tukoray a csendőrökhöz, - én igen jól tudom, hogy önök egy közveszélyes őrültet szállítanak a megyei kórházba, s épp azért nem értem, hogy miért nem kötik meg? Hogy engedhetik meg, hogy tisztességes uriembereket az utfélen zavarjon és föltartson.

- Uram! - kiáltott Baltássy sápadtan.

- Vagy talán én bolondultam meg és egészen mást hallok, mint a mit a szolgabíró ur beszél? Kérem, őrmester ur, oszlassa el kétségeimet.

- Ön inzultálja a hatóságot. Utlevele pedig nincs. A törvény nevében ezennel letartóztatom. Őrmester, üljön át a kocsira. Visszafordulunk Buzsákra! Indulj! Majd számolunk!

Ezzel ideges léptekkel visszament a kocsijához, a bakra ugrott, a gyeplőt a kezébe vette és előre hajtott. Tukoray kocsija az őrmesterrel meggyarapodva követte.

Kázmér lelkiismerete nyugodt volt: talán számárul, de férfiasan viselte magát. S a mi a fő: igaza volt.

Buzsákon Kázmért egyszerüen betették a községi tömlöcbe.

Addig emlegette apja börtönét, míg végre maga is a dutyiba került. A régi görögök ezt nemezisnek nevezték. A mai magyarok pechnek hívják. Kázmér nagyon kíváncsi volt, hogy mit fog vele ez a kis szolgabíró csinálni. Oly elhagyatottnak érezte magát, mintha a kirgiz sivatag valamelyik kozák őrsének hatalmában volna. Aztán eszébe jutott, hogy politikai szempontból ez a kis letartóztatás valóságos aranybánya. Micsoda vezércikket fognak otthon ebből kanyarítani a fiuk, ha megtudják. Az örmény vérengzésekhez fogják hasonlítani kollégái. Föl s alá járva a nyirkos és sötét szobában, frázisokon tűnődött, melyekkel a nép előtt ez eljárás gaszágát ecsetelni fogja.

Egy vén hajdu jött be, az asztalt megtérítette s gyertyát gyújtott.

- Ebédet hoz? - kérde Tukoray.

- Előbb tárgyalás lesz.

- Inkább ebédet hozna.

- Parancs szerint cselekszem.

- Tehát hoz?

- Még nem parancsolták.

- Vigye el az ördög.

- Igenis.

Eltávozott.

Nemsokára két fiatalember jött be, egy megyei aljegyző és egy földbirtokos. A kölcsönös bemutatkozás után felük nevében felszólították Tukorayt, hogy vagy kérjen bocsánatot, vagy adjon elégtételt.

- Ki az önök fele?

- Baltássy segéd-szolgabíró.

- És önök még azt akarják, hogy bocsánatot kérjek? Sajnálom, hogy tettelem nem bántalmaztam azt a ripőköt.

- Ön örültnek nevezte őt.

- Ezt fönn is tartom.

- Ez az utolsó szava?

- Nem. Az utolsó szavam az volt, hogy ripők.

- Elég. Nevezze meg a segédeit.

- Kit? Hisz nem ismerek senkit. Van itt katonaság?

- Csendőrség, egy hadnagygyal.

- Ezennel megnevezem a hadnagyot. Mondják meg neki, hogy én is katona vagyok, a hetedik tüzérezredben szolgáltam. De a másik?

A segédek egy darabig gondolkoztak. Végre az egyik így szólt:

- A másíknak ajánlom Klein körorvost, a ki mint párbajorvos ugíis jelen lesz.

Ebben megegyeztek.

Egy félóra múlva betoppantak Martalócz csendőrhadnagy és Klein körorvos, és jelentették Tukoraynak, hogy minden a legpompásabban megy, már a fültételeket is megállapították. Kardpárbaj végkimerülésig, bandázs nélkül, szurni is szabad.

- Beleegyezem, de miért vették bandázs nélkül? - kérde Tukoray elképedve.

- Őszintén szólva, - felelt a hadnagy, - azért, mert ebben a rongyos faluban még csak vatta sincs, a miből bandázst lehetne csinálni.

- Egyéb minden van?

- Hogyne! Itt lakik Winkler báró, annak a kastélyában van egy fegyverterem, mely úgy be van rendezve, mint a legelső vivóiskola. Passzió lesz ott verekedni.

S a hadnagy barna ábrázatán boldog mosoly jelent meg, mely előre sejtette, hogy fog ő élvezni, mikor ez a két ember kaszabolni fogja egymást.

A segédek eltávoztak, jött a hajdu, terített és ebédet hozott a politikai fogolynak. Kázmér megette, papirost hozatott s leült írni.

Azt hitte, hogy most valami rettenetes káromkodás fog tolla alatt megszületni. De csalódott. Helyzetének furcsasága oly ellenállhatatlanul komikus hatást tett rá, hogy nem vezércikk, de tárca született meg a tolla alatt. És oda fent a szerkesztőségben rettentően elbámultak, mikor pár nap múlva megjön a paksaméta, s abból kihámoznak egy humorisztikus tárcát, mely egy választási epizódot beszélt el a következőkép:

Sárga Miska kívánsága.

Hosszu kocsisorban vonultunk be Alsó-Szilvára.

A falu határán egy csomó legény várt zászlóval. Kocsim elé sorakoztak és elkezdtek a Kossuth-nótát énekelni.

Valami csodálatos, lehetetlen módon énekelték, a hogy én még sohse hallottam. Nem volt meg annak az ismert dallama, de valami keveset hasonlított hozzá.

A rektor, a ki beült hozzám, büszkén szólt:

- Az én tanítványaim.

- Éneken is?

- Persze. Négy év előtt szerveztem a dalárdát és már száz dalt tud.

- Ez a Kossuth-nóta ugy-e?

- Az. Általam négy hangra letéve.

- És itt van mind a négy hang?

- Dehogy. Véletlenül úgy esett, hogy csak *egy hang* jött uraságod elé.

- Ez tehát...

- Ez a *tenor szekund*.

- Vagy ugy?

Igy már értem. A világ legszebb nótája is ocsmány, formátlan és kellemetlen, ha a tenor szekund maga énekl. Ezt állithatom, mert hallottam.

A faluban Szidanics Pálhoz szálltunk. Az ellenzék jelöltje ős idők óta mindig hozzá szokott szállni. Nagy udvara, nagy szérűskertje és szép tiszta lakása volt.

Az utcai szoba egyszerre tele lett néppel. Asszonyok jöttek a gyermekeiket bemutatni. Puha kenyeret, bort és szalonnát raktak elének. Megindult a beszéd.

Egyszerre csak odalép eléem egy daliás legény, a subáját összebb huzza és szól:

- Nekem is volna egy kis mondani valóm.

- No, csak ki vele.

- Bajos.

- Miért?

- A népek miatt.

- Négy szem közt akar velem beszélni?

- Ott én.

- Gyerünk ki a tornácra.

- Jó lesz.

A tornác is tele volt, de még az udvar is.

- Hátrább biztosabb.

És a kazlak, boglyák felé intett.

- Hát menjünk a szérüskertbe.

A legény előre sietett, én utána. Öten-hatan is megragadták utközben a karomat és a fülembé sugták:

- Ha a Miska pénzt kér, üsse pofon a nagyságos ur.

- Jó, jó.

Egy szénaboglyának nekidültem, a Miska kettőt rántott a szürén és kezdé:

- Ösmer, ugy-e, a nagyságos ur?

- Tudom, hogy Miskának hívják, azt is tudom, hogy idevaló.

- Mind igaz. A Sárga Ferencnek a kisebbik fia vagyok, a kit tavaly elfogtak, mert az ordasi uraság juhászbojtárjának leszakitottam a fülét.

- Jó. Mit akar?

- Most két esztendeje a tószentgyörgyi vásáron vót, hogy összeakadtam Bencze Palival, a kivel atyafiságban is vagyok. Aszongya a Bencze Pali, gyere pajtás egy ital borra a *Roszkorgyütt* zsidóhoz. Aszondom a Bencze Palinak, bajos az állapot, mert vásár harmadnapja van. Aszongya ő, hát aztán. Aszondom én, hogy csak azért mondom, mert kalapot akarok venni. Megint aszongya ő, hát aztán. Aszondom én, hogy ha mi most délelőtt beülünk a zsidóhoz borozni, a hogy magamat meg téged ismerlek, este lesz, mire fölkelünk, ha fölkelünk. Aszongya ő, asse baj, mer' a tinó árát a ki a zsebibe van, akkor se iszszuk meg, ha két hétig ott ragadunk a *Roszkorgyütt*-nél. Nem az a hiba, mondok, hanem az, hogy kalapot kék venni, mer' délután a veszprémi kalaposok mind elmennek, mer' vásár harmadnapja van. Tehát mondok, vegyük meg délelőtt a kalapot, aztán térjünk be a kocsmába...

Sárga Mihály megállt, legyűrte a sercegő dohányt a pipájában, újra rágyujtott, aztán folytatta.

- A kalapot Vevera egy forint negyven krajcárra tartotta, a mit én, de Bencze Pál is sokallt, mer' se piros nem volt a bélése, se a magyar címer nem volt belearanozva. Sorra próbáltam, egy sem pászolt a fejemhez. Ezért aztán Vevera mégis leengedett belőle husz krajcárokat és megvettem.

- Gyorsan, barátom, gyorsan, - szóltam türelmetlenül.

- Aztán betértünk a zsidóhoz, de estére már itthon voltunk. A kalap lassan-lassan pászolóssá lett, mer' egyszer, mikor a csendőrőrmestert vittem Türijére, megázott, oszt' össze-ment...

- Fejezze be, Miska, nincs időm.

- Hát kérem ássan, nem volt hiba a dologba máig. De mikor a szent-gáli meredeken lehajtottunk, az az utálatos szél belekapaszkodik a kalapomba és elfut vele, be a cserjésbe... Isten legyen, a ki ott megtalálja... A szekér gurult lefelé, mint a fene, a csikók ugráltak, Marci bácsi aszonta, üsse kő a kalapodat, csak a csikaidra legyen gondod... Én hát utána se néztem a kalapomnak, hanem iparkodtam a nagyságos ur szekere után...

- Hála Isten, hogy a végire jutott. Azt akarja, ugy-e, hogy egy új kalapot vegyek magának?

- Nem én, nagyságos ur. Megvan még otthon a régi kalapom. Hanem az elveszett kalapom mellett volt egy szép, hosszú, veres kortestoll, zöld levéllel, aranyos betűkkel...

Elámulva néztem rá, ő meg félve nézett a szemem közé.

- *Abbul kérek.*

XIV. AZ ANYAJEGY.

Tukoray egészen meg volt könnyebbülve, mikor ezt a dolgot megírta. Ugy érezte magát, mintha egy kellemes látogató társaságában töltött volna egy órát. Konstatálta, hogy muzsájával csevegett.

Ugy egy óra tájban hirtelen megjelent börtönében Baltássy segédszolgabíró.

- Uram, gondolhatja, hogy mint szolgabíró és nem mint ellenfél jövök.

- Miért? - kérdezte hidegen Tukoray.

- Tévedés van a dologban. Én azt hittem, hogy ön Tukoray.

A szolgabíró ravaszul mosolygott.

- Időközben értesültem, hogy Savó Mátyás urhoz van szerencsém. Tukoray nagyon jó helyen van.

És a szolgabíró még ravaszabban mosolygott. Tukoraynak nagy megerőltetésbe került, hogy legravaszabban ne mosolyogjon. Mert tehetne volna.

- Tehát azt tehetem, a mit akarok?

- Én miattam akár a feje tetejére állhat.

- Azt nem teszem. Ellenben a nép előtt az ön gazságait fogom leleplezni.

- Tessék. Semmit se tudok öntől megtagadni. Sőt ha siet, magam is meghallgatom. De gyorsan, mert két órára a báróhoz megyek ebédelni.

- Jó étvágyat.

- Köszönöm. Tudja mit, Savó ur?... Azt a számárságot talán el is hagyhatnók.

- Miféle számárságot?

- A párbajt. Tudja, nem ön Tukoray, nem ön a jelölt, hát semmi okom sincs önnek a vérét ontani.

- Olyan biztosra vesz?

- Olyan biztosra.

- Hát tudja mit? Jobb lesz verekedni. Szolgabírófúl még úgy sincs a gyűjteményemben.

- A hogy magamat ismerem, nem is lesz.

- Majd elvállik.

Kint a nép nagy tömegben álldogált. A községházát csendőrök vették körül, föltüzött szurony-nyal. Mikor Tukoray megjelent a nép közt, zajos éljenzés fogadta. A csendőrhadnagy előzőkenyen kigurított egy hordót, Tukoray rá állt. Az intelligencia a szolgabíróval egy hosszú padon foglalt helyet.

- Barátaim, polgártársak! - kezdé Tukoray, - börtönből jövök, melybe jogtalanul vetett a hatalmi erőszak. Mi a bűnöm? Hogy ki merem mondani a véleményemet. És ez a vélemény eltér a kormány véleményétől. De az igazságért szenvedni dicsőség, s nem bánom, ha egész életemet, börtönben töltöm is, de nem szünök meg a nép jogáért küzdeni...

- Ne cifrázd, beszélj az adóról, - szólt föl Tukorayhoz egy öreg ur, a ki úgy látszik, ebben a percben érkezett oda.

- Minden jövedelmünket megeszi a katonaság, hiába, mert háboru meg soha sincs... Olcsóbb volna, ha a fiaink csak egy esztendeig szolgálnának. A magyar katonának termett, nem kell azt három esztendeig verekedni tanítani. Négyszer annyi adót fizetünk, mint a mennyit elbirunk, s az ország mégis egyre jobban bele bonyolódik az adósságokba. Maholnap a fülünk se látszik ki belőle. A magyar embernek, mikor a világra jön, már százhatvan forint adóteher van a nyakán.

- Ez az igazi, emberek, - szólt a föntebb említett öreg ur, - ez fáj mindnyájunknak.

A parasztok zajosan helyeseltek. Ekkor Tukoray látva, hogy a hangulat meg van csinálva, áttért a kegyelemdőfésre: apja szenvedéseire és a kufsteini várra. A parasztok ámulva hallgatták, csak az öreg ur csóválta a fejét. Mikor a hordóról leszállt, a nép körülötte tolongott és szorongatták a kezét... Baltássy szolgabíró pedig belejegyzett valamit a noteszébe és eltávozott.

Az öreg ur pedig félrevezette Tukorayt.

- Szépen beszéltél, de marhául. Hol jártál iskollába?

- Mi köze hozzá? Nem magának beszéltem, hanem a népnek.

- Svihák vagy, azt már látom. Hogy az apád kiuszott Kufstein várából? Már hogy mondhatasz ilyet?

És haragosan vagdalta a bokor ágait a botjával.

- Én, öcsém, verekedtem a forradalomban. Én bujdosam Törökországban. Én csináltam a passzív rezisztenciát. Én vertem ki a vármegyéből a Bach-huszárokat. A terem-buráját! És ilyen tejfeles száju suhanc azt kérdi, hogy mi közöm hozzá?

- Kicsoda maga?

- Én, öcsém, Sáska Márton vagyok, a ki téged ide lehozatalak. Azért hát csak hátrább az agarakkal.

Tukoray habozás nélkül megölelte az öreget.

- Bocsásson meg bátyám, de annyi ellenségtől vagyok körülvéve és annyira magamra vagyok hagyva ebben a nagy küzdelemben, hogy a tulajdon édes testvéremben sem hiszek.

(Csak az hiányzott még, hogy Sáskával összeveszzen. Akkor csakugyan elmehet zabot hegyezni.)

- Hisz jó, jó, én nem teszek ellened semmit, de látom, hogy nem vagy az elvek embere és nem veszed komolyan a politikát.

Tukoray vállat vont.

- Kedves bátyám, elvekkkel mi nem megyünk semmire. Azon kell igyekeznünk, hogy becsapjuk őket.

Sáska rábámult.

- Mit csináljunk velük?

- Becsapjuk őket.

Sáska fejet csóvál.

- No már öcsém, ajtót láttam már becsapni, de embert még nem. Ezt a frázist is ugy fabrikáltatok oda fönt Pesten, de egyétek is meg.

- Ugy értem, hogy rá kell szedni, felültetni, minden módon félrevezetni őket. A mit eddig is bőven megtettünk.

És elbeszélte a Bella megszöktetését, s azt, hogy mig Kámfor főszolgabíró Savó útján le van kötve, ő nyugodtan folytatja a körutját.

Márton urnak tetszett is a dolog, meg nem is. Így nem vergődünk zöld ágra. Akkor vidult csak föl, mikor megtudta, hogy délután három órakor verekedni fog Baltássyval. Ez mutatja, hogy van benne kurázsi. Ennek a Baltássynak különben is sok van már a rovásán. Ideje, hogy vagy két hétre ágyba feküdjék, s a választások örök emlékéül egy jó kardvágást viseljen a képén.

De csakhamar Tukorayra került az elsavanyodás sora, mikor Márton ur egy rövid költségvetést csinált, melyben legkevesebb háromezer forintra becsülte a választás költségeit. De fölmehet ötezerre is. Ezt semmi csalapfintával nem lehet pótolni.

- Van-e annyi pénzed?

- Vanni nincs, de lesz.

- Mikor?

- Mihelyt Zoltánvárára érünk.

- Hát most mennyi van nálad?

- Van vagy ezeröttszáz forint, - felelt merészen Tukoray.

- Az semmi. Akkor egyelőre cédulázunk.

- Mi az?

- Az, öcsém, utalvány öt veder borra, vagy tiz veder borra, vagy husz veder borra... meg egyéb holmira... S a választás után beváltjuk.

Tukoray szíve följongott. A választás után beváltani! Hisz ha azt mondták volna neki, hogy a kölni dómot kell neki választás után beváltani: azt is szívesen megigérte volna. Már is azon kezdett aggódni, hogy a falusi boltokban nem fog elég papírost találni a cédulák számára.

Pont három órakor Tukoray Márton ur kíséretében megjelent a hosszú nyárfasor végén, vasrácsos kert közepén fekvő bárói kastélyban. Martalótz hadnagy, mint szakember, mindent pompás rendbe hozott. A hideg víz óriási dézsákban állt, a báró cselédei két kosár tépést csináltak (vatta nem volt kéznél). Mig a nyárfasoron végiglépkedtek, Márton ur folyton szította a parazsat, úgy, hogy mire Tukoray a fegyverterembe lépett, tüzet okádott. Gyorsan neki-vetkeztek, s a hadnagy alig mondta ki a *rajtá*-t, mikor a báró nehéz dragonyos kardjai már püffögni kezdtek.

- Halt! - ordított a hadnagy.

A két fél teste tele volt vörös hurkákkal. A legszebb lapos vágásokat adták egymásnak.

- Tovább! - kiáltott egész szenvedélylyel Martalótz, s Tukoray dühösen, az ugynevezett basibozuk-rohammal, nekiment a szolgabírónak.

Baltássy egyszerre összeesett, Tukoray csupa vér volt.

- Végkimerülés esete forog fönn! - szólt a körorvos, miközben egy csomó tépéssel Baltássy sebét befödte.

- Nézzük! - mondá bizalmatlanul Martalótz, miközben elvonta onnan a doktor kezét, - mindössze tiz öltés!

S ezt kicsinylő hangon, megvetőleg mondta.

Eközben Baltássy, a kinek a bal képe volt végighasítva, magához tért, beledugta a fejét egy dézsába, jól megmosakodott s azután a vattát odaszoritva sebéhez, Tukorayhoz lépett, a ki a vállán esett erős karcolást mosogatta és szárítgatta.

- Pajtás de most már jó barátok vagyunk, ugy-e?

- Óh kérlek, én eddig sem voltam ellenséged.

Kezet fogtak.

- Nini, mi van a karodon? - szólt egyszerre Baltássy, Tukoray bal felső karjára mutatva, - valami tetoválás.

- Dehogy, így jöttem a világra, egy diófalevél alaku anyajegy.

- Különös.

A körorvos megszólalt:

- Szolgabíró ur, kérem üljön már te, hadd varrom be a sebét.

Baltássy végigheveredett a szofán és varratta magát.

Valami hajdu egy távirattal lépett be, föltörte és átadta a szolgabírónak. Ez nagyot káromkodott.

- Ez már mégis hallatlan!

- Mi?

- Hogy ez a Sternberg-gyerek így kötekedik velünk. Tegnapelőtt reggel kellett volna neki a szegedi államfogházban megkezdeni párbaj miatt a négyheti fogságot és a fülét se mozgatja. Itt a távirati rendelet, hogy állítsuk elő.

- No, ez már mégis szemtelenség, - mérgelődött Martalótz, - mikor ugy is annyi dolgunk van, még ezzel is vesződni.

- Nesze a távirat, azonnal küldj be egy csendőrt Zoltánvására és tüstént tartóztassák le.

- Melyik az? A rőfös Sternberg?

- Nem. Annak a fia, a népbanki könyvelő.

- No megállj, bótos, - mormogott Martalótz baljóslatúan és sietve ment az embereihez.

Fölösleges megjegyeznünk, hogy a párviadal után az előzékeny bárónál valamennyien nagy ivásra voltak hivatalosak. Ünnepezték a bárót mint a gentlemanok mintaképét, a ki mindent elkövet, hogy két ur minél kényelmesebben agyba-főbe verhesse egymást.

XV. SAVÓ ELŐKERÜL.

- Bátor gyerek vagy, öcsém. Azt már látom. Jól forगतod a kardot, hát jóvérű fiu lehetsz. Valószínű, hogy a képviselőházban is megállod a helyedet, de inkább a közepén, mint szélről. A hazát se megmenteni, se elárulni nem fogod, az bizonyos. Elárulni: erre képtelen vagy. Megmenteni: erre nem vagy képes. Én különben megkedveltelek, üssön beléd a ménkü.

És Sáska Márton, a ki ezt a beszédet egy gyorsan robogó kocsiban mondta el, a párbaj után következő hajnalon, jól hátba vágta Tukorayt, a ki mellette bóbiskolt. Ezuttal a Sáska-család legjobb lovai fölpántlikázva vitték őket, s utánuk egész sor zászlós kocsi ment, tele vöröstollas emberekkel.

- Most jövünk Tamásdra. Jó kuruc falu. Sok pénzt elfizetnek az ármentesítő társulatnak és minden esztendőben előnti őket a víz. Ezért rájuk föltétlenül számíthatunk.

Igy oktatta Márton ur az ifju óriást. A mint a faluba befordultak, váratlanul taracklövések dördültek el.

- Pártunkbeli tarackok, - mondá Sáska.

Talán Sáska ezt nagyon lassan mondta, úgy, hogy a lovak nem hallották? Ez sohse derült ki. Tény az, hogy a kocsit belefördítették az árokba, s a két ur fülíg sárosan mászott ki onnan, az ujongó nép közé.

Egy öreg paraszt előlépett, levette a kalapját, megköszörülte a torkát és szóla:

- Hallottad-e uram, a nép szívének hatalmas dobbanását?...

- Hallottuk, hallottuk, - mormogá Sáska, - csak az a baj, hogy a lovaink is hallották.

Mialatt az öreg paraszt beszélt, a két ur letisztogatta bajuszáról és szakálláról a sarat, s megtapogatta meglódult máját és veséjét. A beszéd szerencsére rövid volt, utána megmosdhattak, s aztán Tukoray állt ki szavalni. Elmondta a rendeset, Kufsteint is beleértve, de egy új passzust is szőtt bele. Élénk szemrehányást tett ugyanis a kormánynak, hogy miért nem rendelte el télre a választásokat? A kormány azt akarja, hogy minél kevesebben szavazzanak, s azért tartat olyankor választást, mikor nagy a mezei munka. Télen nincs más munka, mint a disznótor, s ettől az ember ráér képviselőt választani. És a téli választások rendesen jobban is sikerülnek. Mátyás királyt is télen választották meg, s lám, milyen igazságos, nagy fejedelem lett belőle.

A mozsarak eldördültek, a zászlókat meglobogtatták, a beszéd véget ért. Sáska megadta a jelt, hogy mehetnek odább. Előbb azonban Tukoray odalépett a szónokhoz és kérdé:

- Kinek az eszméje volt a tarackozás?

- Az enyém, - felelt a gazda büszkén.

- Köszönöm szives taracklövéseit. Pompás gondolat volt. Van még töltésük?

- Van még hat.

- Ugyan gazduram, tegyen velem egy szivességet. Lássá, én bolondja vagyok a mozsárdurrogásnak. Dajkámnak a szeretője tüzerkáplár volt és én úgy szólván az anyatejjel szíttam magamba a szeretetet a nagyhangu masinériák iránt...

- Mi légyen az a szivesség?

- Süttesse el a tarackokat, mielőtt elindulnánk.

Az öreg savanyu képet vágott.

- Baj, baj... azt mindig abban a minutában szokás elsütni, mikor a követ ur elindul... így szokás, így hagyták apáink...

Tukoraynak volt oka könyörgésre fogni a dolgot.

- Lássá, nagy örömet szerezne nekem, ha végignézhetném a mozsarazást. Sohse feledném el!

Az öreg kénytelen-kelletlen beleegyezett, s a társaság oda vonult, a hol a tarackok állottak. Sáska lovait öt fiatal fickó tartotta, a kiknek nem volt szavazati joguk. Helyes! Hátha agyon találunk egyet rugni? Nem kell a szavazatokat pocsékolni.

A mozsarakat tehát elsütögették, miközben Tukoray olyan képet vágott, mintha most esnék át életének legnagyobb gyönyörűségén. Azután fölültek a kocsira és bucsut mondtak Tamásdnak, mely a Wagner-muzsikát, ha valaha megismeri, okvetlenül meg fogja kedvelni.

Egypár kisebb falut váltakozó szerencsével megjártak. Abban a faluban, a hol a főispán birtoka feküdt, meg is hajigálták őket görönggyel. Aztán egy keresztuthoz értek, hol a Krisztus feszülete alatt Sáska és Tukoray elbucsuztak egymástól. Sáska megcsókolta Tukorayt, aztán balra ment hét falut bejárni, s utasította Tukorayt, hogy a jobboldalt levő öt falun szaladjon végig és majd három nap múlva Zoltánváron találkoznak.

Tukorayval maradt három kocsí, tele részeg emberrel, a kik folyton daloltak. Krisztus kinszenvedésének a fájához támaszkodva nézett Sáska tova tűnő kocsija után, aztán fölemelé szemeit az égre, végül belenézett a zsebébe és összekotorászott nagy nehezen tizenkét forintot. Bár meglehetősen szorgalmasan cédulázott, a készpénze is elfogyott. Mindenütt elő kellett venni a tárcát, s a szép kékhasu bankókból elhagyogatni egypárat. Tukoray tudta jól, hogy csudák csak a keresztyénség első századaiban történtek, s így nem remélte, hogy újra pénzhez fog jutni. Savóról se tudott semmit; a fején egy göröngytől támadt daganat viszont arra a hihetetlen tényre emlékeztette, hogy vannak emberek, a kik meggyőződésből kormánypártiak. Szóval elcsüggedt és minden kedve elment a további küzdelemtől.

A kocsisa, egy széles tatárképű legény, apró fekete szemekkel, várta a parancsait. Tukoray odalépett hozzá:

- Hallod-e, fiu, jók a lovaidd? - kérde tőle.

- Rájuk kell nézni, - felelt a tatár büszkén.

- Jobbak-e, mint a többi?

- Hát azok is lovak? - szólt a tatár megvetőleg.

- El tudnád-e őket hagyni?

- El én a fergeteget is.

- Hát a szekered birja-e?

- Csak az ur birja, a szekérben nem lesz hiba.

- Jól van, öcsém, hát egy pengőt kapsz, ha ezek itt a nyomunkat veszítik.

- Ez már beszéd. Csak üljön fel az ur.

Szemére nyomta kis pörge kalapját, kezébe vette az ostort és elindultak. A mit sem sejtő atyafiak nagy lármával ugráltak a szekerekre, s vad vágatással, kurjongatással utánuk eredtek. A kis zömök tatár nem hazudott. Jó futók voltak a lovai, s Tukoray is egyre nógatta, bár a szemei tüzes karikákat hánytak és minden porcikája kimozdult a helyéből. A szekér pokolian

zörgött és ugrált ide-oda a köves uton, mint a labda. Ez így ment az öcsödi szőlőig. Ott a kocsis lekanyarodott egy puha rétre, negyedóraig vágatott rajta, s három óriási diófa alatt, egy eleven sövény mögött megállította. Azzal, mint a mókus, fölmászott a fára és fülelt.

A távoli országuton iszonyu ordítózással vonultak el az atyafiak. A tatár meglegedetten mászott le a fáról.

- Ezek ránk nem találnak ítéletnapig. Ez itt apám szőlője. Egyet kaptatok, aztán mehetünk, a hová az ur parancsolja.

A kocsis apja, a vén tatár, előbujt a szőlőből és örvendezett, hogy a követ ur itt van. Hozott is mindjárt kenyeret, jó gohérszőlőt és egy kancsó bort. Mondanunk se kell, hogy Tukoray élvezettel evett.

- Meghajtottad a lovakat, Miska, - szólt az öreg feddőleg, mustrálva a két lovat.

- Ugy parancsolták, - felelt kurtán a legény.

- Nem kellett azokat hajtani, - szólt Tukoray, - úgy mentek, mint a sárkány.

- Meghiszem azt, - szólt az öreg elégedetten, azzal szalmacsutakat csavart és elkezdte dörgölni a lovakat.

Egy óráig heverészett Tukoray az illatos fűben, gondolkozva és beszélgetve a világ folyásáról. Aztán újra fölült a szekérre és megparancsolta a fickónak, hogy vigye őt a legelső vasuti állomásra.

A mint kikocogtak az országutra, egyszerre csak szétnyilik a bokros az árok partján, s egy alacsony, ragyavert képű, öregedő parasztember ugrik elő, szó nélkül a küllőre hág, belép a kocsiba és a kocsist mellé ül.

Tukoraynak úgy rémlett, mintha ez a pofa is a részeg atyafiak közt lett volna, a kiktől megszökött.

- Kicsoda kend?

- Nemes Kiliti Gáspár. Ugy is irom.

- Hogy kerül ide? - folytatá bizalmatlanul Tukoray.

- Ehol a komám szőlője, hát lemaradtam a szekérről, hogy megköstöljam: jobb-e nála a sárfehér, mint nálam.

A kis tatár hátrafordult és célzólag hunyorgatott Tukorayra.

- Hát aztán jobb? - kérdé gúnyos hangon Kilititől.

- Mindenkinek a magáé a legjobb, - felelt a ragyás.

Tukoraynak az villant az eszébe, hogy ez az ember azért maradt hátra a többitől, hogy ő meg ne szökhessék.

- Állj meg! - kiáltott a kocsisra.

Vállára ütött a ragyásnak és szóla:

- Nemes Kiliti Gáspár, szálljon le.

Kiliti hirtelen hátrafordult, mintha attól félt volna, hogy a felszólítást egy nyakleves követi.

- Már hogy leszálljak?

- Igen, még pedig szaporán.

- Mér'?

- Nem kell az én nyakamon spicli.

- Már mint espion?

- Az.

- Tudja az ur, hogy kivel beszél? Tudja az ur, hogy én nemes Kiliti Gáspár vagyok? Ugy is írják magyarul a nevemet. Tudja-e, hogy kétszáz voks indul az én szavamra?

- Induljon kend is, mert majd indítom, - szólt Tukoray türelmetlen mozdulattal.

A paraszt leszállt, levette a kalapját és alázatos hangon szólt:

- Hát csakugyan itt akar hagyni bennünket a nagyságos ur? Hej, a vén Kilitit nem lehet úgy bolonddá tenni, mint a részeg embereket. Tudtam én azt jól.

- Ördögöt akarom elhagyni, ne beszéljen bolondokat. Csak a részeg emberektől akartam megszabadulni.

- Hát akkor, könyörgöm, én tán maradhatnék.

- Csak menjen kend is a dolgára. Én nekem nincs kendre semmi szükségem.

- De a kommenciót kiadja a nagyságos ur? Csekélység. Hat pengőre számítom fáradozásaim gyümölcsét.

A kis tatár erre fölemelkedett az ülésből, pokoli módon elkáromkodta magát és végighuzott ostorával Kiliti bácsin. A lovak hallva a suhintást, olyat rántottak a kocsin, hogy Tukoray majdnem kibukott. Vágtatva haladtak tovább. A kocsis folyton hátrafelé pislogott és jóízűeket vigyorgott. Nemes Kiliti Gáspár mindkét öklével fenyegetőzött utánuk.

A kocsis meglassította a lovakat.

- Így kell ezzel bánni, nagyságos ur. Ez a legnagyobb gazember a kerületben. Mind a két párttal megfizetteti magát, de a szavazás napján olyan részeg, hogy nem tud leszavazni.

- Miért nem mondtad ezt hamarabb?

- A nagyságos urnak elég esze van, hogy maga igazítsa a dolgát. Ha Kiliti bácsi nem lett volna oly arcátlan, nem is szólok bele, mer' hát miért ne kapjon ő is valamit. Egyszer áll a világ minden öt esztendőben a szegény embernek. De a ki orcátlan, azt üsse meg a ménkü. Gyí te, Galamb!

Kis ideig hallgatott, aztán figyelmesen visszanézett Tukorayra.

- Mert ha ő hat forintot mer kérni, akkor mit kérjek én, a ki kocsimmal, lovaimmal, testemmel-lelkemmel szolgálom a nagyságos urat? Az ám!

A nyomorult! Ezért kergette hát el szegény Kiliti bácsit, hogy neki több jusson. Itt más ne zsaroljon, csak ő!

Lassan-lassan közeledett az est és láthatatlan patakokból, árokvizekből, mocsaras, ingoványos rétekből könnyű pára kezdett fölszállni. A távolban egy magas töltés látszott. A vasut volt. A mint feléje közeledtek, a kocsis meglassította a lovakat, majd egészen megállt, tenyerét a szeme fölé tartotta és nézett. A töltésen egy négylovas kocsi haladt.

- Mit bámulsz? - kérde Tukoray.

- Látja az ur azt a négylovas hintót a vasuti töltésen?

- Látom, s nem értem, hogyan kerül oda, hiszen nem szabad kocsival a vasuton járni.

- Bizony nem szabad, azért nem is lehet az más, mint a szolgabíró.

Tukoray meghökkent.

- De melyik szolgabíró?

- Éppen azt nézem.

Ujra erőltette a szemeit.

- Elöl a hóka, meg a vasderes, - mormogá, - az a', most már bizonyos.

- Kicsoda?

- A Kámfor főszolgabíró ur.

- Kámfor? - kiáltott Tukoray és majd lefordult a kocsiról.

Mit jelentsen ez? Mi történt Savóval? Kisült volna a turpisság? Bizonyosat kell tudnia.

- Hajts utána!

A rázós kocsi nyomban utána eredt a négyes fogatnak, de az ő utjuk kacskaringósabb volt, mint a vasuté és szemlátomást elmaradtak. Tukoray eget-földet, azonkívül öt forintot ígért a kocsisnak, a ki el is követett mindent, ostornyéllel verte a lovait, s ezzel elérték azt, hogy nem vesztették el szem elől a hintót.

A véletlen egy tehervonatot hozott arra. Tukoray szentül meg volt győződve, hogy a tehervonat szépen le fog tért a mezei utra, s ott kocog tovább, helyet adandó a főszolgabíró fogatának, de hát úgy látszik, történnek Magyarországon csodák is, - a főszolgabíró ott hagyta a töltést, a mivel annyi időt vesztett, hogy Tukoray utólérte.

- Halló! Főbíró ur! - kiáltott rá messziről.

A főszolgabíró visszafordult, Tukoray a szemeihez kapott, - Savó Mátyás volt.

A kocsik egymás mellé jártak, Tukoray átugrott a hintóba, egymás nyakába borultak.

Mikor végre magukhoz tértek, Tukoray jókora ráadással kifizette a kis tatárt, a ki nagyon sajnálkozott, hogy a nagyságos ur többé *nem vonatkozik rája*. (Igy mondta.) Ő bizony ítéletnapig is elhurcolná, a pokolba is elvinné a követ urat. Azután egyet igazított a lovak szerszámán, illedelmesen köszönt és vig fütyörészés közt visszafelé indította a lovait.

Döbrög alatt voltak.

- Látom a kíváncsi tekintetedet, - szólt Savó, - majd elbeszélem a dolgot, ha magunk leszünk. Most halljuk a te kalandjaidat.

Tukoray elmondta a fogságot, a párbajt, a Sáskával való találkozását és minden egyebet, a mi csak volt. Savó ámulva hallgatta.

- Jól viselted magadat, fiam, nem hiába az én nevelésem vagy. Megállj, Miska!

Ez a kocsisnak szólt; a döbrögi nagykocsmá előtt voltak, melynek udvara csak úgy tarkállott az esti beszélgetésre összegyűlt emberektől. A mint a főszolgabíró jól ismert lovait meglátták, mind a kapu elé csoportosultak. Illedelmesen szétvált a tömeg a két fiatalember előtt.

- Urak a városból.

- A méltóságos főispán ur küldte őket.

- Hozzák a pénzt.

- Pista, szaladj haza a János bácsiért.

- Jóska, eredj, siess a katonabugyellárisomért.

- Itt a bíró?

- Az esküdtekért menjetek.

- Emberek, eszén legyen mindenki.

A tömeg zürzavaros morájából ezek a megjegyzések váltak ki érthetően. Hőseink megálltak az udvar közepén, a parasztok körben álltak, legelől az öregek, azután a házas emberek, legkivül a legények és egyszerre mély csend lett. Csak az öregek köhintették el néha magukat a nagy gondolkozástól.

- Hány szavazat van a faluban? - kérde Savó.

Szünet. Mindenki jól meggondolta, hogy mit feleljen.

- Volna majd kétszáz, - felelt végre habozva egy ember.

- Még tán több is, - vélé a másik.

- De százkilencven biztosan, - szólt a harmadik.

- Az szent, - erősítették többen.

- Hogy áll a jobbpárt? - folytatta Savó.

Ujabb szünet.

- A megállapodáson fordul meg.

- A balpárt erősen dolgozik.

- Ugyan? Járt már itt?

- Járt-e? Igért is.

- Mennyit?

Többen köhécseltek.

- Sokat. Nagyot kell arra ráigérni.

- Nono!

Zúgás hallatszott. Mintha a nép egy kicsit fölháborodott volna azon, hogy már a jobbpárt is alkuszik. A helyett, hogy engedné megadással lenyúzni a bőrét.

Savó mustrálva körülnézett.

- Három okos emberre van szükségem, a kikbe a falu megbizik, - szólt.

- Nem lehet hat? - kérde egy ember.

- Minek hat?

- Három, a kibe megbizunk, három pedig a ki ezekre ügyel, hogy meg ne csaljanak.

Barátaink elnevették magukat.

- Jó, legyen hat.

A hat döbrögi emberrel bevonultak a kocsmába. Itt Savó elővett egy kis jegyzőkönyvet, végiglapozta, figyelemmel átolvasta a bennük följegyzett drámatárgyakat, végre így szólt:

- Kedves polgártársak. Én is magyar ember vagyok, nem akarom a magyar ember kárát, azért őszintén fogok kigyelmetekkel beszélni. A dolog úgy áll, hogy Döbrög számára a jobbpártiak

Budapestről háromezer forintot küldtek le. Ebből azonban a kortesek kétezer forintot zsebre akarnak tenni és csak ezer forintot szándékoznak a falunak juttatni.

A hat paraszt összenézett s néhány nem éppen illedelmes mondás röpült el a szájukból. Savó folytatta:

- De mivel én nem akarom, hogy a nép rövidséget szenvedjen, elárulom maguknak ezt a gazságot, s csak azt a jó tanácsot adom, hogy mind a három ezer forintot követeljék és ettől semmi szín alatt el ne álljanak.

- Ne féljen az ur.

- Abba nem lesz hiba.

- Inkább mind ingyen a balpártra szavazunk.

- Kivasaljuk mi a bőrükből is azt a pénzt.

Igy nyilatkoztak a bizalmi férfiak, a kik csakhamar a kint állókkal is közölték a dolgok állását, s az egész falu föl volt háborodva a jobbpárt ellen.

- Látod Kazi, - szólt Savó vidáman, - ez a negatív korteskedés. Mikor elrontjuk az ellenfél kilátásait.

- Ne álljunk elő most az adóelengedések könyvével?

- Hogy gondolsz olyat, mikor mi itt jobbpártiak vagyunk!

Savó kiszólt:

- Hé, emberek, hol érünk mi itt legközelebb vonatot?

- Tessék kimenni a Sánconperg állomásra.

- Melyik az? - kérdi elbámulva Savó.

- A kit a herceg Sánconperg épített, de még nem látott soha.

- Tudod mi ez? Én már hallottam. Ez a döbrögi állomás, melyet Schwarzenberg alias Sánconperg herceg építtetett, a kinek itt uradalmi vannak.

- Vagy úgy? Hát gyerünk.

Kezet fogtak a nép vezéreivel, s zajos éljenzés közt kirobogtak a faluból, a vasuti állomásra, mely egy negyedóránnyira feküdt a falutól. Itt jó borraivalót adtak a kocsisnak, a ki már nagyon nyugtalanul kérezkodott haza, félvén a gazdájától, s meghagyták neki, hogy Döbrögöt elkerülve induljon haza.

- Nos, nos, halljuk a kirándulást Bellával? - sürgette Tukoray.

- Mindjárt.

A mint beléptek a váróterembe, Savó szó nélkül a zsebébe nyúlt és egy táviratot adott át Tukoraynak, ezen szavakkal:

- Ma ebéd után, mialatt Kámfor aludt, ezt a táviratot nyújtotta át Bella.

Kámfor, főszolgabíró.

Cimeres ökör! A kit a házadnál őrizel, az egy Savó nevű közömbös számár, Tukoray, a jelölt, szabadon jár-kezel a kerületben.

Sztravarr.

- Az aláírást nem lehet kibetűzni. A táviratot lovas legény hozta ki a szuloki állomásról és Bella, a ki a verandán ült, rosszat sejtve, átvette és föl is törte. Rövid tanácskozás után elhatároztuk, hogy szököm. Bella, a ki ma föltétlen ur a Kámfor házában, befogatott... és most itt vagyok.

- Hát ő?

- Ő ott maradt, neki, barátom, - s ezt Savó szomorú sóhajjal mondta, - magasabb céljai vannak.

- Mik?

- El akarja magát vétetni Kámforral. Az a hüllő fülig szerelmes bele.

- Helyes, de hogyan mászik ki Bella a hinárból.

- Igen egyszerűen. Azt fogja mondani Kámfornak, hogy nem ismert bennünket, ő is bolondná vált téve. Bocsánatot kér ügyetlenségeért, egy könnyet morzsol szét szemében, s erre Kámforral a dolog el van intézve.

- Te pedig nézed ezt, mint egy közömbös számár?

- Inkább citálj a klasszikusokból, mint táviratokból. Közömbös lehetek, de számár nem. Csak nem állom Bella jövőjének az útját? Elvégre jobb, hogy én voltam az első szerelme és más veszi nőül.

- Határozottan jobb. És jól mulattatok Kámfornál?

- Nagyon jól. Mindennap kétszer leittam az asztal alá. Az első ebéd alatt a legjobb barátok lettünk és szidta a főispánt, hogy nem engedte őt föllépni, hanem az öcscsét erőltette a kerület nyakára.

- Hát azután?

- Én elhittem vele, hogy eszem ágában sincs komolyan venni a jelöltségemet, s olyan jól érzem magamat abban a kis falusi kastélyban, hogy akár holtom napjáig ki se mozduljak innen. Hozzá még szimuláltam az örült szerelmet Bella iránt, a ki csábtáncot járt előttünk, de a mellett megközelíthetetlen volt. A játéknak meg is lett az eredménye, mert ez a ravasz fanyar, a ki életének a felét parasztok közt töltötte, horogra akadt... Ekkor ütött be a távirat, mely engem gyors távozásra kényszerített. Képes lett volna rá, hogy a pincébe csukjon és éhen veszítsen. Ismered a közmondást: az Uristen messze, de a szolgabíró közel van. Ellábtam onnan.

Tukoray szünetet tartott, s arcán boru jelent meg. Aztán nagyot sóhajtott és így szólt:

- Hogy állsz pénz dolgában?

E percben Savó arcán mintha a század összes fájdalmai megjelentek volna.

- Pénz? Ne említsd. Kínos tárgy, - suttogta szomorúan.

- Vagyis nincs.

- Nincs. Neked sincs?

- Lehet úgy három koronám.

- Nekem meg kettő.

- Gondolkozzunk.

XVI. HITELMŰVELET A TÁVIRÓHIVATALBAN.

A várótermet egy szál petróleumlámpa világította meg. A falakat képek diszítették, még pedig nem az angol gépgyárak és magyar savanyuvizek színes reklámjai, hanem valóságos szép acélmetszetek. A butorok is szépen faragottak és masszívak voltak. Az egész állomás vicinálisoknál nagyon szokatlanul diszes volt. Ezt ugyanis Schwarzenberg herceg, itteni nagybirtokos építtette magának. A herceg örökké Bécsben lakott, de mindig arra számított, hogy az uralkodóház valamelyik tagja lejön majd hozzá vadászni, s e célból építtetett e helyi érdekű vonalon egy általános érdekű állomást.

Barátaink némán szemlélgették a berendezést és gondolkodtak.

- Megvan! - kiáltott Savó.

- Halljuk!

- Hány barátunk és jó ismerősünk lehet, a kinek e pillanatban száz usque ötszáz forint van a zsebében?

- Olyan lehet százötven.

- Helyes. Akkor csakis körsürgönyzéssel mászhatunk ki a csávából.

- Miféle körsürgönyzésről beszélsz?

- Ejnye, de nehéz fejed van. Hozz a főnöktől százötven blankettát és majd meglátod.

Mire Tukoray a főnök hivatali szobájából a blankettekkel visszatért, Savó már összeállított hetvenkét címet.

- No most ülünk neki és írjuk meg. Ez a pumpolás távirati uton. A legtöbb embernek imponál a távirat. Élőszóval kéred a pénzt, egy rossz viccel főz le. Leveledre nem válaszol. De mikor a táviratot kapja, családjában történt halálesetre van elkészülve, s mikor látja, hogy egy egyszerű pump, örömeiben okvetetlenül küld valamit.

- Az eszme zseniális és e mellett egyszerű, rajta, előre, - kiáltott lelkesen Tukoray, s nekiálltak a sürgönyírásnak.

Mindegyik ezzel kezdődött: *Győzelmünk biztos, s azzal végződött, hogy küldjön ennyi meg ennyi pénzt. A legkisebb összeg husz forint volt, a legnagyobb kétszáz. Egy távirat a redakciónak ment, hogy szedjen össze minden pénzt és küldje táviratilag Zoltánvárra. (Oda címeztek az összes pénzt.)*

Százharmincegy távirat készült el háromnegyedóra alatt. Ekkor Savó, titokszerű mosolylyal nekiült, hogy az utolsót megírja. Tukoray bámulva olvasta:

*Özvegy Nornenstein Viktória hercegnő
ő kegyelmességének*

Prága.

Édes néném, a megígért 10.000 forintot mindezideig nem kaptam kézhez. Küldje le azonnal egy megbízható emberével Zoltánvárra. Kezeit csókolja szerető unokaöccse

Tardoskeddi Tukoray Kázmér.

- Mi ez? - kérde elhűlve Tukoray.

- Ezzel rá akarok ijeszteni az állomásfőnökre, különben kidob ezzel a kosár távirattal.

- De nem lesznek ennek kínos következményei?

- De lesznek. Nem éppen kínosak, de következmények. A prágai központi táviróhivatal nagy előcsarnokában van egy tábla, mely ezt a föliratot viseli: *kézbessithetetlen táviratok*. Oda fogják kiakasztani.

- Ez a Nornenstein hercegnő tehát nem létezik.

- De igen, Jókaí egyík regényében... Ugy, tedd legfölsül a kegyelmes nagynénédet és aztán előre, a fönök urhoz.

A jól táplált fönök szépen világított nagy hivatalos szobájában ült s előzékeny arcot igyekezett vágni, de elsápadt, mikor Savó kezében az egy kötetre terjedő blankettákat meglátta.

- Mivel szolgálhatok az uraknak? - kérdé, inkább szokásból, mint kíváncsiságból. Érthető, hogy a szegény ember egy cseppet se volt kíváncsi arra, hogy az urak mit akarnak.

- Táviratokat hoztunk, - felelt Savó hidegen.

- A hivatalos órának vége van.

- Pardon, a vasutakon, még a legvicinálisabbakon is, kilencig tart.

- De kérem, hiszen már félkilenc.

- Mit tesz az? Az annyit tesz, hogy ön köteles kilencig akár tízezer szót is fölvenni. Tessék.

És eléje tette a paksamétát. A fönök félszemmel belesandított és elolvasta a legfelsőt, a Nornenstein hercegnőnek szólót. Egyszerre fölugrott.

- Méltóságod rokonságban van a Nornenstein-családdal? - kérdé nagyon alázatosan Savót.

- Én nem, hanem ez az ur, - és Tukorayra mutatott.

Tukoray főuri eleganciával meghajtotta magát.

- Abból az időből, kedves fönök, a mikor a nagyapám apja testőr volt Bécsben. Ő Nornenstein-leányt vett el, később pedig egy Nornenstein-fiu beházásodott a Tukorayak bárói ágába. Prágában lakó nagynéném különben született Schwarzenberg-leány.

- Schwarzenberg? Nagyon örvendek. Végtelenül örvendek. Megmondhatja a kegyelmes hercegnek méltóságod, hogy állomása kitűnő karban van, s nőmmel sokszor hálatelten gondolunk reá.

- Mit ért ön azalatt, hogy állomása? - kérdé Tukoray, s páratlan előkelőséggel a szemébe csíptetett egy monoklit.

- Méltóságod tehát nem tudja, hogy hol van?

- Tudja, édes fönök, oly rengeteg sok faluban megfordultunk, hogy háromnak a nevére sem emlékszem.

- Ez Döbrög, kérem alássan, Döbrög.

- Hja igen, Schwarzenberg-birtok.

- Itt mindent a kegyelmes herceg építtetett. Az egész állomást.

- Igen, tudom, most már emlékszem, sokszor hallottam emlegetni. Nos, hogy leszünk a táviratokkal? Elfecsegjük az időt.

Egy fehérhabos ruhába öltözött menyecske beszólt egy ajtón.

- Jóska, nem jössz még vacsorálni?

- Azonnal, aranyom... méltóságos uraim, őszintén bevallva, a Schwarzenberg-uradalom tisztjeinek a majálisára készülünk a nőmmel együtt, csak még az utolsó vonatot indítjuk el... az asszony tisztára kétségbeesik... kegyelmezzenek árva fejemnek... ennek a sok táviratnak a lekopogtatása eltart reggelig.

Tukoray arcán egy gondolat villant át. Odalépett a főnökhöz.

- Jól van, kedves főnök, lemondok arról, hogy táviratainkat még ma elküldje, azon föltétel alatt, hogy egy tizenöt sorosat azonnal továbbít Budapestre.

- Kérem, a legnagyobb örömmel. Méltóztassék helyet foglalni, itt a toll, parancsoljon blankettát.

Tukoray leült, Savó föléje hajolt. Tukoray biztos kézzel a következő táviratot vetette oda:

A nagyméltóságú m. kir. kereskedelmi miniszter urnak

Budapest.

Kegyelmes uram! Van szerencsém becses tudomásodra hozni a következő esetet: A döbrögi vasuti állomáson este félkilenckor, tehát a hivatalos idő alatt, föladtunk egy csomó táviratot, melyet a főnök, azzal a kifogással, hogy sok, nem vett föl. Minthogy mi ebben a párisi nemzetközi egyezmény eklatáns megsértését látjuk, az esetet a büntető eljárás foganatosítása céljából ezennel hivatalosan tudomásodra juttatjuk, föntartva magunknak, hogy a késedelemből származó kárainkat a rendes polgári bíróság útján hajtsuk be.

Tisztelő hived

*tardoskeddi Tukoray Kázmér,
a zoltánvári kerület képviselőjelöltje.*

- Tessék - szólt szárazon Savó, s valódi kéjjel nyújtotta át a főnöknek a táviratot.

A főnök mohón kapott utána, s rögtön számolni kezdte a szavakat. Pár pillanat múlva keze lehanyatlott, s arca szenvedő kifejezést öltött. Majd tört hangon megszólalt:

- Szabad kérnem az iménti táviratokat?

- Tessék, - és Tukoray átadta a tekintélyes sürgőnycsomagot.

- Ezt megsemmisíthetem? - kérdé alig hallhatóan.

- Ez esetben igen.

A következő percben a miniszternek szóló távirat ezer apró darabra szakítva a papirkosárba hullott, s a főnök búsan a szavak megszámlálásába fogott.

Tukoray és Savó a perronra mentek sétálni.

- Óriási gázság, - szólt Savó, - de remek eszme. Ha bejutnál a parlamentbe, vagy bank-direktor, vagy pénzügyminiszter lenne belőled.

- Megállj csak, - szólt Tukoray, - még; nincs vége. A főnök még csak puhára van verve, most megsütjük és megeszszük.

- Nem értem.

- Butulsz, Matyi, vagy öregszel. Hát az nem jut eszedbe, hogy ez a mi százharmincegy táviratunk legalább 90-100 forintba kerül?

- És azt ki kell fizetni.

- Ki ám, de miből?

- Azt magam is szeretném tudni.

- A Nornensteinek unokája és a Schwarzenbergekek rokona nem adhat föl táviratokat *hozomra*, ugy-e?

- Nem bizony.

- Nincs egyéb megjegyzésed?

- Nincs. Megállt az eszem.

- Hát most azt mondd meg, Matyi, mennyi pénzre számítász a barátaink ellen intézett ezen körmerényletből?

- Tudod, mennyit kértünk? Körülbelül tizennégyezer forintot. Számításom szerint tiz percent-nek be kell folynia, s ez esetben ezernégyszáz forintunk van.

- Optimista.

- Nem, pesszimista.

Közbe a főnök beszaladt egy kicsit a feleségéhez, az asszonyt, a ki képesített távirótiszt volt, értesíteni, hogy a majális fucs. Odabent aztán megtudta, hogy ez a két ur a szolgabíró négyes fogatán érkezett meg, hogy háromezer forintot osztogatott szét Döbrög faluban (a cselédek ide már így hozták a hirt) - ez aztán szegénynek megadta a kegyelemdöfést. Szaladt vissza a hivatalba, s arcának verejtékével olvasta tovább a szavakat.

Ekkor beléptek hőseink. Tukoray odalépett a főnökhöz és barátságosan megveregette a vállát.

- Egy pillanatra, édes főnök ur. Gondolkoztam a dologról. Én önt quasi úgy tekintem, mint családunk hivatalnokát, s nagyon fájna, ha önnek kellemetlenséget okoznék. Tudja mit? Megelégszem, ha reggel hatkor fog a munkához.

- Óh méltóságos uram...

- De viszont önnek meg kell elégednie, ha csak holnap fizetem ki a táviratokért járó pénzt...

- Óh kérem, három napig is elvárok...

- Hánykor megy a vonat Zoltánvárára?

- Egy félóra mulva. De csak tehervonat.

- Mi azonban a kocsinkat elküldtük... ugy-e lesz szives gondoskodni, hogy a tehervonaton helyünk legyen?...

- Hogyne, kérem.

- Tehát reggel hatkor a sürgönyök elmennek... becsületszóra!

- Becsületszavamra fogadom. Talán nem vetnék meg szerény vacsoránkat?

- Már vacsoráltunk, - felelt Savó és kivonszolta Tukorayt, ezt sugva neki: - majd, hogy utolsó krajcárunkat borraivalóra adjuk a cselédeknek.

- A nyugtákat elvárom a zoltánvári fogadóba! - ezt kiáltotta még vissza Tukoray.

- Meglesz, méltóságos uram... Mari! Hamar vacsorát, tálaljatok! - kiáltott a főnök vigan és átrohant a lakásába.

Félóra mulva barátaink egy vasuti kocsiban robogtak, melyre ez volt fölírva: *Hat ló, huszon-négy ember.*

Sokáig hallgattak és gondolkoztak a történekről, végre Tukoray egyszerre fölkiáltott:

- Hát nincs isteni gondviselés, mely a szegény embereket segíti?

- Nem tudom, - felelt Savó, - lehet; ezzel még nem foglalkoztam. De egyről tudom pozitíve, hogy nincs.

- Mi?

- Nincs többé szemtelenség.

- Mondasz valamit, - felelt Tukoray szerényen.

XVII. ÁLLAMCSINY.

Eránosz Bogdán Györgynek hívták azt az embert, a ki Zoltánvára egyetlen kávéházának a tulajdonosa volt.

De nem erről vala ő nevezetes egyén, hanem a szakálláról. Óriási volt ez a szakáll és iszonyu fekete.

Ha az ember ezt a szakállat megnézte, azonnal tisztában volt vele, hogy Eránosz Bogdán Györgynek miért van két keresztneve.

Igen egyszerű okból: Bogdán viselte a szakállt, György pedig a tudatot, hogy Bogdánnak szakálla van.

Remek szép szakáll volt, büszkesége, öröme, boldogsága a gazdájának.

Mikor Eránosz Bogdán György az Erdélyhez kapcsolt örmény vilajetből, vagyis Szamosujvárról Zoltánvárra érkezett és a kávéházat átvette, az első ember, a ki a szakállát szemügyre vette, Bánkay István volt, a helybeli „Szabadság” szerkesztője.

Nem irigység fogta el Bánkay szívét. Ezt az érzelmet ő nem ismerte. Hanem egy eszméje támadt, mely némi haszonnal kecsegtette őt.

Az jutott eszébe, hogy mily óriási hitele lehet annak az embernek, a kinek ekkora szakálla van. Ő tehát e szakáll tulajdonosát szemelte ki viszont megpumpolás céljából, szóval ő akarta élvezni a hitelt, melynek Bogdán György szakálla örvendett.

És megtelepedett Eránosz Bogdán Györgynél. Ezt a szabad sajtó nevében tette, úgy magyarázván a kifejezést, hogy a sajtónak szabad akkor fizetni, mikor neki tetszik. Mert Zoltánvárában ő volt a sajtó, vagyis az egyetlen lap. Mindenféle megyei és városi egyesületnek hivatalos közlönye, kezdve a fillér- és rongyos-egyesülettől, az ármentesítő társulaton át egészen a méhész-egyesületig. Nem is volt más a lapban, csak dicséret, évi jelentés és hirdetés. Nem festékkel, hanem valami fekete mézzel nyomtatták ezt a lapot. De azért félték tőle és ez volt Bánkay István hatalma.

Szombat este volt a kritikus idő. Ilyenkor kellett Bánkaynak a heti számot megcsinálni. Bánkay már szombaton délben készült a nagy munkára: több bort ivott, mint máskor. Azután leadta a megyei tűzoltószervezet évi jelentésének a harmadik folytatását, az iparos ifjuság majálisán felülfizetők névsorát (5-ik közlemény), a megyei mérnök tervét a Gerje-Perje vizeinek végleges szabályozásáról, Czirók Polikárp cisztercita gimnáziumi tanár tanulmányát a fáraók temetkezési módjáról tárcának (7-ik közlemény), a városi főjegyző egy költeményét, egypár városi és megyei hyment és halálesetet, gulyaarverést, katonai lóvásárt, rendőri hirt, menetrendet... azután megpihent. Elment a kaszinó kertjébe kuglizni, onnan elhívatta a főispán, ellátta őt választási hírekkel, s megbizta egy kemény választási vezércikkkel.

Erre Bánkay a „Zöld koszoru”-hoz sietett, inspirációért. Itt a jó kompániában eltelt az idő féltizig, a szikfröcsök olvasatlan mennyiségben tüntek el a szerkesztő ur torkában, közben a lap főszerkesztője, ki őt szedő-gyerekekkel korlátlanul rendelkezett, négyszer átjött vezércikket és választási rovatot sürgetni, végre Bánkay rászánta magát és átment, - nem a szerkesztőségbe, hanem ennek az utolsó állomására, Eránosz kávéházába.

Miközben itt a cognacot és a fekete kávé szűrte, Freund ur, a főszerkesztő, újra kétszer megjelent, hangoztatván, hogy a lapnak reggel meg kell jelennie, a mit Bánkay nem látott fölöttébb szükségesnek. Mert - ugymond, - más lap úgy se jelenik meg helyette, s a „Szabadság”-ot

hétfőn is oly szívesen fogadja a közönség, mint vasárnap. A mire Freund ur azzal felelt, hogy a lapot Zsigára, a legidősebb szedő-gyerekre bízta, maga pedig kiment a város alatt levő szőlőjébe, a hol még a felesége nyaralt. Mert - ugymond - vihar készül, s az asszony megőrül félelmében, ha ezalatt egyedül marad kint.

Az utcán egy kövér és egy sovány fiatal ember állította meg őt és megkérdezte, van-e itt kávéház?

Freund ur megállt. Mint minden kisvárosi ember, ő is szívesen szóba állt idegenekkel, a kiktől remélhette, hogy valami újat fog hallani. Ez is egy neme az olvasásnak.

- Csak egy kávéház van a városban, az se nagyon kellemes ebben a pillanatban.

- Miért?

- Mert ott ül Bánkay, a „Szabadság” szerkesztője, részegen, s mire az urak odaérnek, valószínűleg már garázdálkodni fog.

- No, attól még nem ijedünk meg.

- Az urak hová valók?

- Pesti biciklisták vagyunk.

- Igazán? Ejnye, nagy szíveséget tehetnének nekem.

- Ugyan mit?

- Ha netán összevesznének Bánkayval, dobják ki a kávéházból.

- Különös kívánság. Aztán miért dobjuk ki?

- Mert akkor Bánkay nem megy vissza többet. Az neki elve. Hanem hazamegy és megcsinálja a lapot.

- A holnapit?

- Azt.

- Hát még nincs készen?

- Dehogyan. Éppen a legfontosabb rész hiányzik. Vezércikk a balpárt jelöltje ellen és jelentés a megyei választási mozgalmakról.

A két fiatalember összenézett.

- Megteszik az urak?

- Uram, mi békés uriemberek vagyunk, nem szoktunk zenebonát kezdeni, de legyen nyugodt, ha Bánkay kapcáskodik, ki fog röpdülni a kávéházból.

Freund ur valamivel nyugodtabban folytatta útját a szálló felé. A két fiatal ember ugyanazon a helyen áll egy darabig.

- Matyi! - szólt a szikárabbik.

- Mi baj?

- Egy eszmém van.

- Ne légy vele nagyra, mert ugyanaz az eszmém nekem is megvan.

- Micsoda?

- Meg kell akadályozni ennek a lapnak a megjelenését.

- Ugy van, nehogy elrontsa a holnap délutáni programbeszédet.

- Előre! - kiáltott Savó, - a véletlen is segítségünkre van, mint mindig.

És fűtyörészve siettek Eránosz kávéháza felé.

A mint beléptek, hadvezéri pillantással azonnal áttekintették a helyzetet.

Sokkal jobban állt a dolog, semmint gondolták.

Bánkay ugyanis a kávéházban mulató szabólegények egyikét billiárdozásra szólította föl. A szabó rosszul böködött, a mit annak tulajdonított, hogy mozdulatai nem szabadok. Mozdulatait tehát szabaddá tette azzal, hogy levetette a kabátját. Bánkaynak megvolt az a sajátsága, hogy öntudatlanul sokkal illedelmesebb volt, mint józan korában. Józanul a rossz nevelése szerint cselekedett, részegen pedig a jó természete szerint. Nyugodtan így szólt a partneréhez:

- Hallja, kecske, vegye föl a kabátját.

- Velem ne gorombáskodjék.

- Hallja, ha odáig aljasodtam is, hogy egy szabólegénynyel összeállok karambolázni, azért megkívánhatok annyit, hogy tisztelje személyemet.

- Fogja be a száját.

- Maga nem gentleman, tehát sértegethet.

A szabó ezt biztatásnak vette s fölemelt dákóval rohant Bánkayra, a ki széket lökött ellenfele alá, melyen ez keresztül bukott. A szabók csataordítással rohantak Bánkayra. Bánkay fölugrott a billiárdra, s tele torokkal üvöltötte, hogy ha összetépik a ruháját, ő nem fizeti ki, mely fenyegetésre két szabó kivált a csatasorból, s félrevonult, de azzal a titkos eltökéléssel, hogy ha Bánkay közel jön hozzájuk, csipnek vagy ütnek rajta egyet olyan helyen, melyet a szabókontó nem tesz immunissá.

Eránosz fekete szakállá mint egy nagy kalózlóbogó lengett a küzdő csapatok közt. A kávé folyton ordított: „Szerkesztő ur, szerkesztő ur!” S a drága posztóról levenni igyekezett Bánkayt.

Akkor toppantak be a mi barátaink.

- Az Bánkay! - szólt Savó, a billiárd tetején Dugovicsként álló alakra mutatva, - ezt ki kell innen mentenünk.

A következő pillanatban a szabók oldott kéve gyanánt hullottak szét, Kázmér a Mátyás pedig kezét nyújtottak Bánkaynak.

- Ne féljen, uram! - kiáltott Tukoray.

- Testvér! - üvöltött elérzékenyülve Bánkay, s a billiárdról lehajolva megcsókolta hőseinket, a kik leemelték fellegrárból.

- Egy üveg konyakot, - rendelte Savó.

- Nem, nem itt, eljöttök a lakásomra. Van diópálinkám, konyakom, szilvóriumom, barack-szeszem... Egy percig sem maradunk ebben a lebujsban.

A szabók ugyanis segítségért küldtek, s a támadás megújítására készültek.

Barátainknak semmi kifogásuk nem volt a helyiség elhagyása ellen. Kint az utcán aztán bemutatkoztak egymásnak. Tukoray mint Simon ügyvédsegéd, Savó pedig mint Péterfi ügyvéd mutatta be magát, a kik biciklin beutazzák az országot.

- Még egyszer köszönöm, fiuk, - szólt Bánkay, és meghatva rázta a kezüket, - lássátok, ha az intelligencia összetart, a poklok kapui sem győzedelmeskednek rajta.

- Kérlek, mi csak kötelességünket teljesítettük, - szólt Savó szerényen, s arra a szabólegényre gondolt, a kit odabent az ő ökölcsapása következtében borogattak. Mit csinálna az az ember, ha ő többet tett volna, mint a mennyi a kötelessége?

- Így szeretem én a művelt osztályokat. Vállat vetve. Kéz a kézben. Ez a nagy szolidaritás, a szellemek rokonsága.

Igy szavalt Bánkay, miközben erősen belekapaszkodott Savó karjába. Tukoray hátramaradt, mert észrevette, hogy valaki jön utánuk. Egy fiatal gyerek volt.

- Mit ólálkodol itt? - kérdé.

- Kérem, én Zsiga vagyok, a szedőgyerek. Én szoktam a szerkesztő urat hazakisérni. A Freund ur rendelt ide.

- A lap készen van már?

- Dehogyan. És Freund ur kiment a szállóba. Csak mi gyerekek vagyunk a nyomdában.

- Hát el tudtok készülni?

- Ha kéziratot kapunk, egészen jól.

- Ne busulj, lesz kézirat. Mi a szerkesztőnek jó barátai vagyunk. Majd segítünk neki megcsinálni.

- Biz az jó lesz, nagyságos ur.

Tukoray Savó mellé somfordált.

- Óriási eszmém van, - sugta oda, - de a föltétel az, hogy Bánkayt minél hamarabb le kell inni a sárga földig.

- Bizd rám, - zümmögte vissza Savó.

Megérkeztek a szerkesztő lakására, mely két szobából állt, s az a hire volt, hogy a legelegánsabb garçonlakás Zoltánvárott. Az első szoba falán Zoltánmegye térképe, képes lapokból kivágott ábrázolatok, fali naptár, a főispán arcképe és egy kakuk-óra függöttek. Az egyik sarokban egy rakás könyv, leterítve medvebőrrel, pótolta a kerevetet. Hatalmas lapos, tintafoltos asztal, melyen egy kávéscsészében állt a tinta. Óriási papirkosár. Két dugóhuzó. Egypár üres palack. Ez volt az egész butorzat.

A második szobában mennyezetes ágy, szőnyegek, asztal, karosszékek. A berendezés elegendő volt, csak izlés és egyéniség nem nyilatkozott benne.

Bánkay minden szobában lámpát gyújtott, aztán szó nélkül fölemelt egy csapóajtót, mely a hálósobából vezetett a pincébe és lement. Pár perc múlva legalább öt üveg különböző fajtájú pálinkával tért vissza. Vizes poharakat rakott hozzájuk.

- Tegnapelőtt mulattunk és akkor az összes kupicáimat a falhoz vagdaltuk.

Ezzel mentegette magát.

- Nem baj, komám, - felelt Savó vigan, - legalább keverhetjük.

És elkezdtek a keverést. Savó a baráti érzelmek összes hurjait végigjátszotta. Ezzel csalogatta be Bánkayt az ingoványos területre. Aztán *nobel spiccet* szimulált, s lovagias ügyet csinált minden pohárból, melyet Bánkay nem szívesen üritett ki. Majd a bácskai embert kezdte

játszani s végtelen megvetéssel nyilatkozott Bánkay ivási tudományáról. A mire a szerkesztő ur rohamléptekben kezdett inni.

Bánkay, tudjuk, jól megvetette már korábban alapját a teljes berugásnak, s így háromnegyed óra alatt a sárga földig elkészült. Ekkor barátaink ledobtak egy szalmazsákot a pincébe, megfogták a szerkesztő urat kezénél-lábánál, óvatosan levitték, gyöngéden levetkeztették - és ott-hagyták, rázárva a pinceajtót.

- És most megírjuk a lapot mi! - kiáltott diadalmasan Tukoray.

Savó a nyakába borult és sirni kezdett.

- Kázmér, barátom, veszszek meg, ha nem te fogod másodszor megírni Shakspere tragédiáit. Óriás vagy! Előre magyar!

És a nagy íróasztal mellé ülve lázasan dolgozni kezdtek, úgy, hogy az álmos Zsiga alig győzte hordani a kéziratokat, melyeket a fiúk apró darabokra vagdalva vigan és gyorsan szedtek.

Öt órakor a szabad sajtó két zoltánvári főoszlopa, a két legerősebb napszámos elkezdte forgatni, mozgásba hozni a gépet, megkezdődött a nyomtatás.

Hétkor postára adták a háromszáz vidéki példányt, kilenckor elkezdtek kihordani az ötszáz helyi példányt.

De hőseink ekkor már mélyen aludtak a városvégi fogadóban.

XVIII. A HATÁS.

Ő méltósága, a főispán ur, pont kilenckor fölébredt, s megrázta ezüst csengetyűjét.

Belépett a huszár levelekkel, ujságokkal és csokoládéval. Ő méltósága a csokoládét kezdte szürcsölni, de mivel meleg volt, letette, s a „Szabadság” legfrissebb számát vette elő.

Ez még melegebb lehetett, mert roppant gyorsasággal letette.

Kis ideig maga elé mormogott valamit, aztán újra fölemelte és olvasni kezdte.

A következő percben, - illem ide, illem oda, - kiugrott az ágyból és dühösen csengetett, majd földhöz vágta a csengetyűt.

A huszár berohant.

- A hálókabátomat! A titkáromat!

Mire a titkár megérkezett, újra levetette a hálókabátját és visszafeküdt az ágyba.

- Üljön le, titkár ur, fogja itt ezt a lapot. Ugy-e, ez a helyben megjelenő „Szabadság”?

- Igenis, méltóságos uram.

- Nézze meg, ki van oda írva felelős szerkesztő gyanánt?

- Bánkay István.

- Igen? Most már annak kiderítéséről van szó, hogy én bolondultam-e meg, vagy Bánkay? Olvassa föl a vezércikket.

A titkár elkezdte:

A lelkiismeret.

Sokáig hurcoltam az igát és játszottam a sorsát békén tűrő rabszolgát, de ember, érző, okos lény vagyok én is, s végre a lelkiismeret szava bennem is megszólalt.

Tudom, hogy elveszitem a kenyeremet, de nem bánom. Az igazságnak Krisztus óta mindig voltak vértanúi, hadd tartozzam én is közéjük.

Üres zsebet, szegénységet, de tiszta kezet és fölemelt fejet hagyhatok unokáimra.

Földönfutó leszek, kiűznek puha fészkeimből, de a népért hoztam áldozatot, s ez megnyugtat.

A mit ez a megyei banda, - ki kell mondanom, ha agyonütnek is, - itt a néppel csinál, az hallatlan.

Nép! Mikor nyilik meg már a szemed!

Ébredj föl, te alvó óriás, itt az idő, szállj magadba, mint én, és térj át a balpártra, mert különben gyermekeid hazaárulással fognak vádolni.

Én ismerem, óh nép, a te ellenségeidet, mert vak koromban őket szolgáltam, de most kinyílt a szemem és leleplezem őket.

Hallgassatok reám!

- Megálljon, - szólt a főispán, - ki van a cikk alá írva?

- Bánkay István.

- És ez, a mit maga nekem fölolvastott, tényleg benne van a lapban?

- Becsületszavamra, méltóságos uram.

- Akkor nem én bolondultam meg, hanem Bánkay, - szólt ő méltósága teljes meggyőződéssel;

- hallatlan! Mi történt itt? Azonnal keressék elő Bánkayt.

A titkár elsietett. A főispán böngészett a lapban. Hajmeresztő dolgok voltak benne Tukoray diadalutjáról a kerület falvain keresztül, a jobbpárt vesztegetéseiről és erőszakosságairól, Kámfor lefőzéséről, a párbajról, a népnek a balpárthoz történt általános csatlakozásáról.

- Kiesett a világi feneke. Ilyet még Európa nem pipált. Ha ez az ember nem bolondult meg, akkor egy perfid gazember.

Ott volt egy kis cikk „*A megváltó*” cím alatt. Ez a megváltó Tukoray volt. Egy másik cikk „*A bukott nagyság*” cím alatt. Ez a bukott nagyság a főispán volt. S ő méltóságának a hideg borzongás futott végig a hátán. Rossz sejtelmek támadtak.

Éppen jókor rohant be a főispáni titkár.

- Bánkay eltűnt, a lakása üres.

- Akkor hát gazsággal van dolgunk. Mi ujság a városban?

- Iszonyu a forrongás. Általános a megdöbbenés. Mintha egy elszabadult oroszlán garázdálkodnék.

- Kik forronganak és kik döbbennek?

- Az elnémitott, megijesztett ellenzék fölemelte a fejét és forrong, hiveink pedig meg vannak döbbenve. Készülnek visszalépni a küzdelemtől, azt hiszik, veszve minden.

- Szent Isten! Mit tegyünk?

A főispán csak akkor esett volna még kétségbe igazán, ha látta volna a lakosság hangulatát. Mint egy megütött méhkas, zúgott a város. A rendszer oszlopai ingadoztak. A tüzoltó-egyesület tajtékzott, a megyei gazdasági-egyesület a fejét csóválta, a méhész-szövetkezet a markába nevetett, a főmamelukok a szabad sajtó ellen mennydörögtek. A lap kiadója *árulást* emlegetett, sirt és háromszor ájult el. Föltúrták a nyomdát a becsstelen cikkek kéziratáért, de barátaink, mikor a korrekturát csinálták, gondosan zsebrevágták a kéziratokat... Bánkay pedig nem került elő.

Végre a főispán a korteseket és a szolgabirákat hívatta. Hosszu ideig tanácskoztak, s először is egy falragaszt bocsátottak ki, melyen kijelentették, hogy Bánkay István áruló, a ki gaz módon eladta magát az ellenzéknek, a mivel átadta magát a tisztességes elem megvetésének.

A tanácskozás végén érkezett meg Kámfor, a szolgabirájával, Baltássyval, a ki Tukorayval megverekedett.

A főispán keserűen nézett végig rajta.

- Jól megcsináltuk a dolgot, mondhatom. Most már akár visszavonulhatunk a küzdelemtől.

- Ne még, - szólt Kámfor hidegen.

- Te beszélsz? Hisz téged legelőször lóvá tettek.

- Megfizetek érte, arra esküszöm. Mikor lesz Tukoray programbeszédje?

- Ma délután három órakor, a csizmadiaszinben.

- Ott leszünk, - felelt kurtán Kámfor és titkon intett a főispánnak, hogy négyszemközt akar vele beszélni.

A főispán szemében megcsillant a remény: ennek a Kámfornak valami nagy terv van a zsebében a melylyel még ki lehet köszörülni a csorbát.

XIX. DRÁMAI JELENET.

Senki sem sejtette a városban, hogy a balpárt jelöltje ott van. Hőseink édesen aludtak délig, aztán borbélyt hívtak és kicsinosították magukat, majd alaposan megkefélkedtek, s bőségesen megebédeltek. Mindezt megtették a nélkül, hogy a fogadó kertre nyíló hátsó szobáját elhagyták volna. Nem tudták, hogy mi következménye lett éjjeli működésüknek. Lehet, hogy Bánkayt megtalálták, ez leleplezte őket és azóta az összes csendőrök és szolgabírák halálra keresik a tetteseket.

Ebéd után elküldték egy embert a nagyvendéglőbe, hogy ha Sáska Márton ott van, jöjjön azonnal ki.

Negyedóra mulva távoli kurjongatás és a Rákóczy-induló hallatszott. Sáska Márton jött ötszázad-magával.

A vén kuruc elől lépkedett, fokossal a kezében, darutollas kalappal a fején. Néha-néha meg-megállt, arca eltorzult és száját iszonyuan kitátotta. Ez annyit jelentett, hogy éltetett valami eszmét, vagy valami embert. De mivel a hangját elkorteskedte, semmi se hallatszott. A nép azonban megértette és zajosan éljenzett minden nagy grimasz után.

A kapu előtt csend lett. Kilépett Paczor Ambrus, a csizmadia-ipartestület elnöke és szóla:

- Kisütött az igazság napja. Olyanok is zászlónkhoz álltak, a kik sohse tartottak velünk. Győzelmünk bizonyos, de ki kell tartani utolsó csepp vérig. Eljöttünk a jelöltünkhöz, szíves nyilvánulás céljából, hogy közénk fáradni ne terheltesen, a társadalmi helyzet és a pártok állása megkivánván az őszinte beszédet. Halljuk!

Tukoray megjelent, Sáska egy pokoli grimásszal rámutatott, mire azonnal lekapták a tiz körméről és körül hurcolták.

- Beszéljek? - kérde Sáskát.

- Nem, bor kell előbb, azután a beszéd. Ez a sorrend ezer év óta, - susogta Sáska.

Tukoray borzadva látta, hogy egy tiz hektoliteres hordót gördítenek az udvarra. Ki fogja ezt megfizetni?

Sáska, Savó és Tukoray visszavonultak beszélgetni, miután a jelölt ur az összes jelenlevőkkel kezet fogott.

- Mi történt Bánkayval? - kérde Márton ur.

Hőseink megdöbbenve néztek egymásra.

- Hogyan, mi történt?

- Hogyan történhetett az, hogy hozzánk állt? Óriási dolog ez, fiuk. Megvettétek?

- Meg, - felelt szemtelenül Savó.

- Mennyiért?

- Kétezer forintot fizettünk ki neki, - folytatta Savó.

- Azért szökött hát meg!

- Megszökött?

- Meg. Az egész várost tűvé tették érte, de nem találják.

Kázmér és Mátyás megkönnyebbülve tekintettek egymásra. Így még semmi sincs fölfedezve.

- Megér az eset nekünk tizezer forintot. Először, mert a központ, Zoltánvára, ezzel egyszerre fölemelte a fejét, magához tért és mellénk állt. Ez pedig ötszáz voks. Másodszor, mert a főispánt a nyavalya törö, s ez nekem örömet okoz. Csak most ki kell vágni a rezet. Akkor biztos a mandátum.

A bor csodálatos gyorsasággal elfogyott, s a hangulat sas-szárnyakon emelkedett fölfelé. Márton ur egy intésére sorakoztak, s négy izmos ember a vállaira kapta Tukorayt. Így indultak meg a városba, a csizmadia-szin felé. A nép mindenütt csatlakozott. Énekszó, muzsika, zászlók lobogása, kurjongatás közt vonultak be a tágas színbe, mely minden oldalról szabad volt.

- Halljuk! halljuk! - kiáltott egy magas tenorhang és egyszerre mély csend lett.

A dobogón megjelent Sáska, Savó és Tukoray. Először Sáska beszélt, csak a közelállók hallották, hogy bemutatták a követ jelöltet. Utána a balpárt budapesti végrehajtó-bizottságának nevében Savó emlegette dühös frázisok kíséretében a kormányt és ajánlotta a népnek Tukorayt, *a ki egy oly csillag, a mely boszuálló kézzel le fog sujtani a nemzet ellenségeire, s melynek árnyékában a szegények és a szenvedők mindig megpihenhetnek.*

Ezen csodálatos és új csillagászati fölfedezések után föllépett Tukoray, s messze hallható hangon így szólt:

Tisztelt polgártársak!

Mielőtt beszédemet megkezdéném, lehetetlen, hogy köszönetet ne mondjak Bánkay István barátomnak, a „Szabadság” szerkesztőjének. (Zajos éljenzés.)

Mit kellett szenvednie ennek az embernek, a ki szívében mindig velünk volt, titokban ápolta a szabadság- és hazaszeretet szent tüzet, nyilvánosan pedig a rabszolgák láncait kellett csörgetnie.

De becsületes lelkéből végre kitört az igazság szava. Kockára téve hivatalát, jövőjét, mindennapi kenyerét, kiállt és hangosan, nyíltan, férfiasan kijelentette: én ezt a gaz rendszert nem szolgálom tovább, hanem oda állok, a hol a nép barátai küzdenek a nemzet jogaiért. (Zajos: „Éljen Bánkay!”)

Sokra, igen sokra kell ezt becsülni, polgártársak. Hányan, százan, ezren vannak arra kárhozattva, hogy a zsarnok hatalom előtt meghunyászkodjanak és lelkiismeretük szavát elfojtsák. Lélekben titokban mind velünk vannak, s lehajtott fővel, szégyenkezve, a gyalázat égő pirjával arcukon mennek szavazni a hatalom mellett. (Ugy van! Zajos éljenzés.)

Bánkay István nem tette, áldassék érte az ő neve. Magasztos példa ez a nemzetnek, mely mindig előtte fog lebegni. (Ugy van!)

Ilyen nagy a mi szent ügyünk ereje, melyen a poklok hatalma sem fog győzedelmeskedni. (Ugy van!)

A bűnösök megtérnek és hívökké lesznek. Fogadjuk őket szeretettel a keblünkre. (Éljen.)

Tisztelt polgártársak! Ne hallgassanak azokra, a kik azt mondják, hogy a mi ügyünk harcosai kevesen vannak. Oroszlán is kevesebb van a világon, mint számár, (óriási derűltség), mégis ha egy oroszán elordítja magát, százezer számár elszalad tőle. (Általános tetszés.)

(Itt Tukoray már vérszemet kapott és erőteljesen kiabált.)

Polgártársak! Mi adja meg nekem a jogot, hogy e szent lobogó alatt önök elé merek állni és az önök szavazatát kérni?

Az, hogy magam is a számárkergető oroszlánok véréből származom. (Halljuk!) El kell mondanom, hadd tudja a nép, kivel van dolga. (Helyes, úgy van, halljuk!)

Apám végigküzdötte a szabadságharcot. Elsők közt volt Budavár ormán. (Éljen!) Az utolsók közt volt, a ki Világosnál a fegyvert letette. (Éljen, éljen!) Nem él már, uraim, meghalt. Százszor kereste a halált a csatatéren, de a halál kikerülte őt, hogy aztán később aljas módon, a vesztőhelyen terítse le. (Mozgás, meghatottság.) Apám sokáig bujdosott, s csak évek múlva tért vissza hazájába. De még akkor a nép rabigában görnyedt, s ő tüstént azok közé a jelesek közé állt, a kik a nemzetet föl akarták szabadítani. Ez volt az Almássy-féle összeesküvés. Elfogták és Kufstein várába hurcolták...

(Sáska ekkor odahajolt Tukorayhoz és a fülébe sugta: „Te, az uszással való menekülést hagyd ki, mert itt sokan tudják, hogy Kufstein vidékén nincs tenger.”)

...De a börtönben is folyton nemzete sorsán tépelődött. Elannyira, hogy elhatározta hogy megszökik. Meg is tette... (itt Tukoray a szeméhez nyult, mintha egy könnyet morzsolna szét), de elfogták, (tört hangon), katonai bíróság elé állították és agyonlőtték. (Nagy mozgás és meghatottság.)

- Fiam! Fiam! - kiáltott egy hang a zúgáson keresztül.

Mindenki oda tekintett. Egy fehér szakállú öreg ember, kitárt reszkető karokkal, közeledett a dobogó felé.

- Emberek, barátaim, én vagyok Tukoraynak az apja. Becsületes, jámboréletű szabómester Veszprémben. Hallottátok, mit hazudott rólam... a tulajdon apjáról...

Kétségbeesett jajgatás közt beszélte el az öreg. A nép félelmesen zúgni kezdett.

- Hazudik! - kiáltott Tukoray stentori hangon, - ez az ember nekem nem apám.

- Fiam, édes jó gyermekem. Óh, hogy ezt a napot meg kellett érnem... Miket beszél rólam... én semmit sem tettem azokból... A hatvanas években jöttünk be Csehországból és akkor még Holupkának hívtak bennünket.

- Hazudik! - üvöltött rekedten Tukoray, - én ezt az embert ma látom először.

- Fiam! Megtagadod az apádat? Jó. Ma látsz először. Emberek, nézzetek ide...

És az öreg ledobta a kabátját és fölgyürte az ingujját.

- Ime, ez egy diófalevél-alaku anyajegy. És most nézzétek meg az ő balkarját... ott van ennek a párja. És ő tagadni meri, hogy a fiam. Gazember!

Tukorayt egy pillanat alatt lerántották a dobogóról és letépték róla a ruhát.

- Itt van, itt van a karján a diófalevél. Gazember, meg akartál csalni, hazudtál, megtagadtad az apádat. Ki vele! - ordított a nép.

Savó odaugrott s a két legény ököllel védte magát a fölháborodott tömeg sűrű csapásai ellen.

E pillanatban a csendőrök Kámfor főszolgabíró vezetése alatt föltüzött szuronnyal behatoltak, hőseinket körülvették és kivítették a tomboló tengerből. Baltássy az öreg Tukoray-Holupkát vitte el.

Kámfor azonnal kocsira ültette őket és kivitte az állomásra. Kövek repültek utánuk.

Sápadtan, összetépett ruhával, kalap nélkül érkeztek meg hőseink az állomásra. A csendőrök körülvették az épületet, hogy senki be ne mehessen.

- Azt hiszem, az urak a történetek után el fognak utazni, - szólt udvariasan Kámfor.

- El, - mondá rekedten Savó.

Tukoray egy padra dobta magát és mereven nézett maga elé. Nem látott és nem hallott semmit. Savónak azonban már visszatért a lélekjelenléte. Hidegen így szólt Kámforhoz:

- Főszolgabíró ur, látja, milyen állapotban vagyunk. A dulakodás közben ezek a betyárok mindenünket ellopták. Ha ön gentleman, ellát bennünket pénzzel.

- Mennyit parancsolnak? - kérde Kámfor, a ki örömeben egy vagyont kész lett volna nekik adni.

- Adjon háromszáz forintot.

- Tessék! Azonkívül megváltom a vasuti jegyüket Ha nem csalódom, Budapestig méltóztatnak?

- Odáig, - felelt Savó és dühében az ajkába harapott.

A három százas azonban csakhamar derűt varázsolt Savó szemébe. Ez az övék, ezt nem iszsza el immár senki, ezt nem csalja ki tőlük senki, ezen vehetnek cipőt, kifizethetik otthon a szobát, fiakkerezhetnek az Andrássy-uton, s nem kénytelenek vele a zoltánvári kerület közjólétét emelni.

Savó lelkébe édes nyugalom vonult. Csak ha barátja zilált külsejére, arcára tekintett és valószínűleg még ziláltabb belsejére gondolt, dobbant át lelkén valami kínos érzés. Szegény svihák Ikárus, bizony lehullott a mennyországból. Gázság áldozata lett. Ki lehet az a fehérszakállu lókötő, a ki oly jól játszott az apát? És ki lehet az az agyafurt intrikus, a ki Tukoray anyajegyét oly kitűnően fölhasználta?

Vonatra ültek. A szomszéd kupéba beült Kámfor egy csendőrrel, hogy, mint mondá, a kerület határáig elkísérje őket. A vonat tova robogott, az est beállt. A vidék lassan-lassan sötétségbe borult. Hőseink kinyitották az ablakot és forró fejüket a hűvös légáramlatba mártogatták, mely lassanként Tukorayt is magához térítette és megnyugtatta.

Sokáig hallgattak, végre Savó megszólalt:

- Egy bizonyos, fiam, az, hogy ekkora szellemi tőkét, mint mi, még sohse vittek bele választási harcba. Ez a mi hadjáratunk egyik karakterisztikus vonása.

- A másik karakterisztikus vonása, - tette hozzá Tukoray, - az, hogy viszont oly csekély anyagi tőkét, mint mi, még szintén sohse vittek bele választási harcba.

- Ez is igazi. Tehát világos, hogy pusztán észszel, furfanggal, csalafintával és ravaszsággal boldogulni nem lehet. Pénz is kell hozzá.

- Ne dicsekedjél, öreg, a furfangunkkal, mert ezen a téren is irtóztatóan lefőztek bennünket. A hiba az volt, hogy nem álltunk erkölcsi alapon.

- Mit értesz ez alatt?

- Azt, hogy törhetetlen meggyőződéssel, szilárd elvekkkel, határozott zászló alatt, becsületes szívvvel kell a küzdelembe menni, vagy iszonyu pénzzel kirukkolni és becsületesen megfizetni minden voksot. Mi egyiket sem tettük.

- Mondasz valamit.

A vonat megállt. Az ajtó kinyílt és Kámfor jelent meg bucsuzni. Tukoray némán meghajolt és elfordult, de Savó leugrott a vonatról, s karonfogta Kámfort.

- Elhagy? - kérde.

- El, ez a kerület utolsó állomása.

- Mondja csak: még mindig gentleman ön?

- Az vagyok.

- Akkor adjon kölcsön még kétszáz forintot.

- Tessék.

És Kámfor habozás nélkül átadott két százast Savónak.

- Ha szigoruan vesszük, ezzel ön tartozik is nekünk.

- Miért?

- Mert becsületszavamra merném mondani, hogy ezt a mai heccet ön rendezte.

- Gondolja? - és Kámfor kegyetlen mosolylyal nézett végig Savón.

- Én különben nem firtatom a dolgot, csak azt mondja meg, hogy ki volt az a gazfickó, a ki az apát játszotta?

- Az Kalotai Ákos drámai jellemszínész volt.

- Jellemtelen gazember, - sziszegte fogai közt Savó.

Ezzel a két augur kezét fogott és Savó visszament a kocsiba. A lépcsőről visszafordult, bizonyos páthosszal megkapta Kámfor tenyerét és megindult hangon szóla:

- Becsülje meg Bellát. Én mondom önnek, becsülje meg.

Kámfor elképedve nézett rá. Savó ártatlan arccal folytatta:

- Becsülje meg e kedves leányt. Oly tulajdonságai vannak, melyek megérdemlik a becsülést. Én mondom önnek.

A vonat elindult, Kámfor lángvörös arccal tekintett utána.

- Nesze, túske a szivedbe, - mormogta Savó elégedett vigyorgással.

A szép holdvilágban mosolyogva terültek el az utolsó falu fehér házai. És a mint barátaink ott álltak a nyitott ablaknál, egyszer csak az éjben egy éles, visitó hang elkiáltotta:

- Éljen Tukoray követünk!

Mátyás és Kázmér összenéztek. Mintha a sötét lombu fák alól valami pajkos démon csufot akarna üzni belőlük. A kezük ökölre szorult... De aztán Tukoray ökle lassanként kiengedett.

- Ez egy hívő, a ki még nem tudja, hogy mindennek vége, összeomlott az egész világ. Isten veled, jó fiu, áldjon meg az ég!

És levéve kalapját, meglobogtatta a kocs ablakából.

- Isten veled!

- Isten veled, gyönyörnek sok lett volna, - dalolta hozzá Savó.

Egy félóra múlva minden feledve volt s ők mélyen aludtak.

XX. A MEGLEPETÉS.

A zoltánvári Petőfi-utca tizenkettedik számú házának udvarra szolgáló pinceablakából, ezen mozgalmas vasárnapon, este nyolc órakor bömbölés hangzott ki. Egy odasiető cseléd nagy meglepetésére Bánkay szerkesztő urat ismerte föl a bömbölőben. Nagy keresésre megtalálta a pincekulcsot és kieresztette a szerkesztőt, a ki kabátot vett magára és nekiült a lapot megcsinálni.

Ugyanis sötét lévén, még mindig azt hitte, hogy szombat éjjel van és órája nem lévén, nem sejtette, hogy félkilencre jár az idő.

Egyszerre az utca végén nagy orditozás támad. Kinéz. Fáklyák világát pillantja meg. Zeneszót hall. Erről nem is tudott semmit. Bizonyosan fáklyás-zene a jobbpárt jelöltjének.

No, ezt megvárja és még beleszorítja a lapba. A nép arra hömpölyög. Mi az ördög? Tüntetés ő ellene? Hamar bezárta az utcai ajtót. Száz meg száz ember kiáltja: „*Éljen Bánkay István!*” No, ez mégis szép, a fáklyás-zenéből neki is jut, a főispán végre elismeri, hogy neki is nagy része van a közhangulat megcsinálásában. Erre nem is számított. Magában azonnal elkezdte csinálni a beszédet, melylyel az üdvözletre felel, éltetvén a főispánt és öcscsét, a jelöltet.

És a tömegből előlép Paczor Ambrus (hát ez is megtért?) és egy beszédet intéz hozzá, melynek hallatára Bánkayval elkezdett forogni a világ.

Paczor, miután egy rakás olyan dolgot mondott Bánkayról, a mit mindenkiről el lehetett mondani, csak Bánkayról nem, fölajánlotta neki a mandátumot.

Paczor láncait eltépő oroszlánnak nevezte Bánkayt.

Azután azt mondta róla, hogy kitört a koporsóból és eget kér.

Említette, hogy a polgároknak kötelessége tömörülni védőpajzs gyanánt azon ember körül, a ki egész jövőjét kockára tette értük.

A másik gazul elárulta az ügyet, itt van a vérünkből való vér, a ki ismeri bajainkat, vágyainkat, válaszszuk meg őt. (Egetverő éljenzés.)

Bánkay mint a gutaütött bámult rájuk és nem tudott felelni.

E percben megjelent Sáska.

- Toljatok be hozzá! - mondá a legényeknek.

Ez olyan gyorsan megtörtént, hogy a vén sas fejjel előre gurult a szobába. De egyszerre talpon termett.

- Hát felelj, ostoba! Beragadt a szád?

- Nem értem, mit feleljek? - hebegte Bánkay.

- Olvasd fel a mai vezércikkedet.

- A mai vezércikkemet?

- No, igen, itt van a zsebemben, nesze... Állj ki az ablakba és üvölts, a hogy csak tudsz.

Bánkay kezébe vette a *Szabadság*-ot s még jobban megzavarodott. A holnapi szám ma? Egészen készen. Micsoda boszorkányságok történnek itt körülötte?

- Olvasd már, mulya! - kiáltotta Sáska és Bánkay szót fogadva, stentori hangon olvasni kezdte:

Sokáig hurcoltam az igát és játszottam a sorsát békén tűrő rabszolgát, de ember, érző, okos lény vagyok én is, s végre a lelkiismeret szava bennem is megszólalt. (Zajos éljenzés.)

Tudom, hogy elveszitem a kenyeremet, de nem bánom. Az igazságnak Krisztus óta mindig voltak vértanúi, hadd tartozzam én is közéjük. (Viharos éljen.)

Üres zsebet, szegénységet, de tiszta kezet és fölemelt fejet hagyhatok unokáimra.

Földönfutó leszek, kiűznek puha fészkeimből, de a népért hoztam, áldozatot, s ez megnyugtat. (Éljen, éljen!)

A mit ez a megyei banda, - ki kell mondanom, ha agyonütnek is, - itt a néppel csinál, az hallatlan.

Nép! Mikor nyílik meg már a szemed?

Ébredj fel, te alvó óriás, itt az idő, szállj magadba, mint én, és térj át a balpártra, mert különben gyermekeid hazaárulással fognak vádolni. (Éljen Bánkay!)

Én ismerem, óh nép, a te ellenségeidet, mert vak koromban őket szolgáltam, de most kinyílt a szemem és leleplezem őket.

Hallgassatok reám!

Itt Bánkay kezdte átlátni a feneketlen gazságot, a mi vele történt. Elfehéredett és Sáskához fordult:

- Micsoda nap van ma, bátyám?

- Vasárnap este... de folytasd, az Isten áldjon meg!

- Emberek! - üvöltött Bánkay, reszketve a dühtől, - én velem irtóztató gazság történt.

- Ugy van! Halljuk! Micsoda? Le a főispánnal! Ki kell irtani az egész bandát! - harsogta a tömeg.

- Engem leitattak, pincébe zártak, meg akartak ölni. Ezt érdemeltem én?

- Gazság, alávalóság! Éljen Bánkay! - kiabáltak.

- Én ártatlan és becsületes vagyok!

- Ugy van, úgy van! Vállra vele, ki a piacra.

A kaput betörték, Bánkayt vállra kapták. Reszketett és csurgott róla a verejték.

- Mit csináljak? - kérdé kétségbeesetten Sáskát.

- Hömpölyögj a lavinával, három nap múlva képviselőnk lesz.

A zene megszólalt, a zászlók lobogtak, a nép tova vonult Bánkayval a nagy vendéglőbe.

*

Három nap múlva kétszáz szótöbbséggel és pártönkivüli programmal megválasztották, a főispán leköszönt, Sáska pedig hazament a fészkébe és lefeküdt újra az ágyba betegnek.

EGY FALUSI HAMLET

I.

Apám kasznár volt P. gróf uradalmában s mivel a gazdálkodás rendszere a kis fizetés és szabad lopás alapjára volt fektetve, ő szegény ember maradt. Önzetlenül házasodott, szerelemből s ezért nagyon megérdemelte azt a 10.000 forintot, melylyel apósa, anyai nagyapám, a lakodalom napján meglepte. Én voltam első gyermekük és az utolsó. Egyetlen voltom következtében kényeztettek. Anyám őszintén, leplezetlenül, apám a szigorúság álarca alatt. De engem nem szedett rá ezzel. Mord arcán keresztül én egyenesen a szívébe láttam és ott csak magamat láttam. Ezért nem féltem tőle, de tiszteltem és szerettem őt és anyámat, mielőtt még tudtam volna, hogy a negyedik parancsolat ezért jutalmul hosszú élettel kecsegtet. Általán azt hiszem, kora ifjúságomtól kezdve jó gyermek voltam. Engedelmes, illedelmes, ragaszkodó, jóindulatu. Idegenek előtt, szüleim parancsára, szívesen és boszankodás nélkül produkáltam az ismert gyermeki ügyességeket, például: hogy tesz a vasut, a mivel mindig szokott elismérést arattam: „Milyen okos, milyen kedves!” ámbár, - azt hiszem, - épp oly kis mamlasz voltam, mint minden felebarátom 2-3 éves korában. E tulajdonságomhoz, mely legtöbb gyermektársamnak meg szokta szerezni a „csudagyermek” hírnevet, járultak egyéb erényeim: a mikor alvás ideje volt, aludtam, a mikor evés ideje volt, ettem, éjjeli nyugalma senkinek se háborítottam, a patakba sohase igyekeztem belefuladni, a játékszerről és mézeskalácsról nem nyaltam le a festéket, kocsikerék alá nem kerültem, az istállóban rugós lovak közé nem mentem, a kutat messze kerültem, éretlen gyümölcsöt nem ettem; mindmegannyi megbecsülhetetlen erény a két évtől tizenötig terjedő életkorban.

Ilyetén tulajdonságaimmal én egy szelid vidéken pillantottam meg a napot; egy vidéken, mely óvakodott a végletektől s a természet különböző szépségeiből volt megalkotva. Volt ott hegy, de igen jelentéktelen; volt ott síkság, de dombok által megszakgatva; volt erdeje, de nem végtelen; volt gabonaföldje, de legelőktől tarkítva. Egy szóval, volt ott minden, de semmiből se impozáns massa, mely bámulatra ragad s benyomásokat hágy a lélekben. A hegy leg-tetejére könnyű volt a följutás, a síkságnak hamar a végére jártam, az erdőt minden zugában kifürkészhettem. Hegy, pusztaság, erdő, mind középszerű volt s én így szerettem őket, mert így nem rejthettek titkot előlem: a hegy felhők közé, a síkság messze a végtelenségbe, az erdő hozzáférhetetlen sötét mélyébe. Az enyimek voltak.

Azok. Apám valóságos természetimádónak nevelt. Háromnapos koromban, mikor gyáva szememet nyitogatni próbáltam, legelső tekinteteim egy fehérvirágos ákácon akadtak meg, mely alatt bölcsőm ringott s legelső kiáltásaim összevegyültek a falombok zugásával és a madarak csicsergésével. Ez jelezte irányát jövő nevelésemnek. Apám, mint régi falusi és gazdaember, maga is rajongott a természetért s ezt belém is átplántálta. Vitt mindenfelé a gazdaságba és sohase beszélt az emberekről, hanem a természetről. S mikor hazaértünk, térdére ültetve, boszorkányok és óriások históriái helyett virágregékkel mulattatott. Így változtak át előttem a természet tárgyai élő, érző, gondolkodó, beszélő lényekké.

Mikor aztán megértem a diákságra, elküldött a Szepességre egy öreg paphoz, német szóra és havasi levegőre. Gyöngye testalkatu fíu valék s azért kellett az egészségesebb hegyi levegőre mennem. Az öreg pap egy százados ódon ó-német házban lakott, mely titokzatos fülkéivel, sötét szobáival, vasrácsos mély ablakaival olyan volt, mint egy elátkozott vár. A szobák puritán egyszerűséggel voltak beburkolva, semmi faragvány, semmi ciráda, cifraság, semmi kép a falakon. Vaságy kőkemény derekalján álmodozhattam a távol otthon puha váncosairól és párnáiról.

E sötét keretben vidám kép volt a derék papcsalád, a fehérhaju tiszteletes, az arany-ókulás tiszteletesné s egy csomó zajos unoka. Ezeket szintén német szóra adták oda az öregek

menyecskeleányai, kiket az Alföldre magyar szóra vitt a szerelem. Bár jó dolgom volt itt, azért mégis szívszakadva vártam az időt, hogy hazaröpülhessek; le délre, hol melegebb a nap, szabadabban repülhet a tekintet, hol magyarul beszél a kondás is, (itt fönt a polgármester se tudott), hol sugárzó világosság ragyogja be szobáinkat s a felfutó zöld levelei és piros virágai kandikálnak be ablakainkon. Vakációra mindig haza is mentem szülőfalumba az ismerős, jóarcu emberek közé, kik nagy hibák és nagy erények nélkül boldog életet folytatnak.

Igy értem el azt a kort, melyben akár kezd ütögetni a bajusz, akár nem, tüntetőleg pödörjük a helyét s lehetőleg akként hordozunk zsebünkben egy skatulya tiszta-ujlakit, hogy azt mindenki észrevegye, ha már a bajuszt nem képes észrevenni.

Otthon voltam újra. Barangoltam a jól ismert helyeken s a viszontlátás örömeit élveztem erdővel, forrással, patakkal, dombokkal és mezővel. Egy napon kurta puskámat vállamra vetve, már a hajnali órákban elindultam hazulról. A nap akkor kezdte iddogálni a harmatot, a patak fölött párázat uszott, fölöttem felhők és madarak suhantak el. Még ezeket is jó ismerősök gyanánt üdvözöltem. Nagyokat kurjantgattam feléjük, céltalanul sütögettem a puskámat örömben s lestem a dörrenést, a mint balfelé az erdőben elhalt, jobbfelé pedig a hegytől gyöngén visszaszökkent. Átugrottam az árkokon, végiggázoltam a vetéseken s élveztem az ütéseket, melyeket a kalászoszok arcomnak osztogattak. Mezei virágokból koszorút fontam kalapom köré, melyről már egy félróf árvalányhaj lobogott alá. Bokrétát kötöttem csipkerózságból s gyönyörködtem még a vérben is, melyet szűrös tövissei fakasztottak kezemből. Fogaimat teljesen elvásitottam a kemény kökénynyel, mely vadon terem a szakadékok partján. Végre pásztorgyerekek tüze mellé leheveredve ettem a sült kukoricájukból, melynek igen pikáns ízt ad az a tudat, hogy lopott jószág (talán éppen a mi földünkéről).

Ilyen volt a viszontlátás. Valami névtelen, ismeretlen gyönyör vett erőt rajtam, mikor az ismert tájékba belemerülhettem s vad kéjjel szenteltem magamat az apró részleteknek, a csipkerózsának, a kökénynek, a széles árok átugrásának. A pásztortűz mellett megpihelve, áttértem az erdő élvezésére. Ez volt a legfőbb gyönyörűségem. Mint az üldözött vad, csörtettem keresztül rajta, puskatussal zúztam a bokrokat, nagyokat ütöttem a korhadt fákra úgy, hogy kérgük darabokra törve hullott szét. Majd egy fának dülve, hallgattam az erdő beszélgetését, a bokrok halk, szapora zizegését s rá feleletül a tölgyek hatalmas lombjainak komor zúgását. Pár puskalövésem tompán morajlott és halt el a láthatatlan messzeségben.

Igy mulatoztam a természet ölén s végre kifáradtam. Egy napsütötte tisztáson ledőltem pihenni s aztán hozzáálltam a mulatság befejezéséhez: a madárfészekszedés passziójához. Ismertem már a fákat, melyekre a madarak leginkább jártak s rövid idő alatt egész csomó sárgaszáju, csipogó apró jószágot szedtem meleg keblemben. Éppen az utolsó fáról kúsztam le csörtetve s puskám után akartam nyulni, mikor egy hang megszólalt:

- Talán el is akarod vinni a madarakat, a miket szedtél?

Megfordultam. Velem egyivásu legény állt egy bokor mellett, csak hogy magasabb volt és szélesebb vállu. Zöldhajtókás vadászkatát és magasszáru lovaglósizma volt rajta. Kalapja szemére huzva ült a fején, a karima alól egy pár mandula vágásu szép barna szem tekintett reám. A bajusza helye éppen hogy mohosodni kezdett. Kezét zsebébe mélyesztette s szétterpesztett lábain ringatta magát.

A hangban volt valami kihívó s azt hiszem, ajkai körül gunyos mosolyt láttam végighuzódni.

- Eddig mindig hazavittem a madarakat, - hebegtem meglepetve.

- Most nem viszed.

- Miért?

- Mert én nem engedem.
- Tied ezek a madarak? - kérdem némi bátorsággal.
- Hát talán a tied?

E viszontkérdésére zavarba jöttem. Hamarjában jogcímet kerestem, hogy a madarakhoz való jussomat bebizonyítsam. Nem találtam.

- Minek viszed haza a madarakat? - folytató az idegen ifju kérdéseit.
- Hogy fölneveljem.
- S aztán?

- Hogy megsüssem. Nagyon jó az apró madárpecsenye.

- Nem szégyelled magadat? Hát nem elég az otthonvaló rabmadár, kacska, csirke, liba, galamb, még az erdő szabad szárnyasait is vadászod gyomrod számára?

Nem értettem meg őt tökéletesen, de még nagyobb zavarba jöttem. Vállamra vettem puskámat s távozni akartam.

- Eh, komám, én nem tréfálok. Hol vagy Peti? - kiáltá és mellém ugrott.

Egy parasztyerek bujt elő a bokrosból.

- Kutasd ki az urfi kebelét.

Az ismeretlen ifju fogott, Peti meg előszedte az ingemből a gazdag zsákmányt. Szégyen és düh tombolt bennem, de mintha ígézet fogott volna el, mozdulni se mertem. A körmömet rágtam és a puskaszijamat facsartam, de nem ellenkeztem. Az ifju levette kalapját, Peti abba rakta a pelyhes fiókákat s meleg leheletet fújtak rájuk, hogy ne nagyon érezzék a kitollazott fészkek hiányát. Mikor az utolsót is kivették, összeszedtem bátorságomat s így szóltam:

- Hát nem mindegy annak a madárnak, akár te sütöd meg, akár én?
- Nem, mert én nem sütöm meg.
- Hát mit csinálsz vele?
- Visszarakom a fészkekbe.

Nagyot néztem. Ejnye be furcsa egy fíu. Most a puskámat kezdte nézegetni s látván, hogy ki van löve, kérdezte, hogy nem lőttem-e valamit? Megmondtam neki, hogy nem igen szoktam vadászni, mert irtózom a vértől. Igyekeztem, rövid, durva feleleteket adni, mert szörnyen lealázottnak éreztem magamat általa. Ő figyelmeztetett, hogy erre ne igen lövöldözzek, mert ez az ő erdejük s erdőkerülőik könnyen elvehetik a puskámat.

- A ti erdőtök? Hát te ki vagy?
- Turszki Miklós, - felelé minden szertartásosság nélkül.
- Nem hallottam, hogy a mi vidékünkön erdőt e névről neveznének, - mondtam, s titokban örültem, hogy most egy jó vágást adtam neki.
- Az erdő mostohaapámé, Torbágy Simoné és ennek testvéreé, a ki az elején szintén Torbágy, de a végén Barnabás.

Hangja úgy kondult meg egyszerre, oly tompán, mintha őt hirtelen üveggarang alá tették volna. Bámulva tekintettem rá.

E közben a Peti gyerek már föl vitt egypár madarat arra a fára, mely alatt éppen megcsiptek. Én, bár forrt a méreg bennem, sorra megmutogattam azt az egypár szomszéd fát, melyről a

madarakat leszedtem s Peti fürgén fölvitte valamennyit. Mikor már az utolsó fán is elhelyezte a megszabadult rabokat, gyöngén elkiáltotta magát s oly sebesen kúszott lefelé, hogy a gyöngébb ágak recsegve törtek össze alatta. Két öl magasságból le is ugrott.

- Mi baj, Peti? - kérde hidegvérrel Turszki.

- Jönnek a Barnabás ur jágerei, a Kócz meg a Csipisz... ez az ifiur... a puskája...

Megértettem a helyzetet. Futóra akartam venni a dolgot.

- Ne fuss. Semmi bajod se lesz, - szólt Turszki egészen nyugodtan.

- Ugyis lehet, - mondá Peti, - ha Miklós urfi azt mondaná, hogy ennek az ifiurnak a puskája a magáé.

Tompa, egyforma, katonás dobogással léptek közeledtek. Én legjobban szerettem volna futni, de Turszkitól, ki parancsolólag függeszté rám szemeit, nem mertem. Turszki egy fának vetette a hátát s arra felé szegezte a szemeit, a honnan a lépések zaja hallatszott. Peti a fübe heveredett, én tétovázva álltam s vártam a dolgok fejlődését. Mikor a léptek már egészen közelünkben hangzottak, egy önkénytelen mozdulattal Turszkinak nyújtottam a puskámat, hogy kiadhassa a magáé gyanánt. Ő azonban határozott mozdulattal visszatolta magától.

- Csak tartsd meg. Hazugság nélkül is eligazíthatjuk a dolgot.

A két vadász vagy erdőkerülő kibukkant a fák közül s egyenesen felénk tartott.

Két zömök, torzonborz ember volt. Megálltak, hátratolták izzadt homlokukról tollas kalapjukat s minden köszönés nélkül kezdék:

- Maga lövöldözött itt, Miklós urfi?

- Nem.

- Hát ki?

- A kinél a puska van.

- Nem tudja az az ur Barnabás ur szigorú parancsát? A ki csak egy lövést tesz, annak el kell venni a puskáját.

- Azt hiszik talán, hogy mindenki úgy remeg Barnabás urtól, mint maguk? Azt mondta, hogy ha száz Barnabás tiltja is, azért ő lövöldöz, ha kedve tartja.

Meg kell vallanom, hogy ez a válasz nem felelt meg intenciómnak, bár Turszki magatartása tetszett. Nem haragudtam én annyira arra a Barnabásra, a kit nem is ösmertem.

- Urfi, - szólt az egyik vadász felém fordulva, - kérem a puskáját. Így szól utasításunk, teljesíteniünk kell.

Gépiesen nyújtottam feléje csinos lankaszteremet. E percben azonban oly ütést éreztem a karomon, hogy a puskát leejtettem. Turszki ütött rám s egyszersmind haragtól villogó szemeit is felém fordította.

- Ne hátrálj, gyáva! Miféle gyámoltalanság ez? - kiáltá s azzal fölragadta a földről a puskát, melynek mind a két kakasát fölhozta, - no Kócz, Osipisz - szólt a vadászokhoz, - itt a fegyver, szívesen odaadom, ha el tudják tőlem venni.

A két vadász zavartan nézett egymásra. Végre az idősebbik, a ki rangban a főbbvalónak látszott, közellépett Turszkihoz s szóla:

- Ugyan ne ártsa magát az urfi a mi dolgunkba. Barnabás ur...

- Majd ad Barnabás ur! - kiáltá a másik szemtelen vigyorgással s megragadta Turszki kezében a puskámat.

- Mit ad, te gazember! - ordítá Turszki s a puskatussal úgy vágta hasba a vadászt, hogy az hanyatt esett s kinlódva fetrengett a földön.

Én rémulten néztem a jelenetet. Miért olyan dühös ez az én védelmezőm? Még bajba kever bennünket. Én már szívesen lemondtam volna a puskámról, csak vége lett volna baj nélkül a dolognak.

A lábon maradt vadász társához sietett, a ki föltápáskodott s hangos káromlással illetett eget és földet. Ebbe mink is kényelmesen beleérthettük magunkat. Turszki nem is ügyelt többet rájuk, puskámat a vállára akasztotta, jelt adott nekünk, s ő, én és Peti hallgatagon az erdőbe mélyedtünk.

Alig haladtunk harminc-negyven lépésnyire, lövés dördült a hátunk mögött s a faleveleket erőszakosan leszakgatva, sivitva jött felénk a posta. Peti jajgatva összeesett: lábán volt eltalálva, szerencsére csak apró madársréttel. De nem tudott ráállni s erősen vérzett. Turszki megnézte, azután hirtelen kezembe nyomta a puskát, ő pedig Petit nyaka közé véve, futni kezdett vele, mint mondá, a Torbágy-tanya felé, hol van viz, vászonrongy s ott vár kis kocsija, melyen a városból kijöttek.

Én annyira ki voltam merülve, fölizgatva, hogy teher nélkül se tudtam úgy futni, mint Turszki a Petivel s azért mindinkább elmaradtam. Immár csak a Peti vérének csöppjeit láttam magam előtt itt-ott a haraszton... hátam mögött pedig a két vadász röhögése és káromkodása hallatszott. Legjobbnek tartottam, ha én is futóra veszem a dolgot... még pedig torony iránt, egyenesen hazafelé... a ma látottak zürzavaros, érthetetlen képével lelkemben.

Ez volt legelső találkozásom Turszki Miklóssal.

II.

Rá néhány napra, reggel, anyám saját vasalásu hófehér inget tett ágyam elé, ő maga rakta bele aranygombjaimat, kedvelt vörös-fehér pettyes nyakkendőmmel örvendeztetett meg s az ötágu koronás zsebkendőt csusztatta szalonkabátom külső zsebébe. Ha még hozzá vesszük kivágott lakkcipőmet s égszínké harisnyámat: mindenki tisztában lehet vele, hogy vendégségbe készültünk. Jó anyám azért fordított olyan nagy gondot külső megjelenésemre, mert ez ugyszólván első föllépésem volt a világban. Eddig még nem jártam sehová. A rövid vakációkban inkább otthon ültem, vagy a szabadban kószáltam. Az apám kezelése alatt álló gazdaságban minden parasztot ismertem, de az intelligenciából csak azt a pár embert, a kik házunknál néha megfordultak. A szomszédságunkban fekvő kis városból pláne senkit.

- Hová megyünk? - kérdem öregemet, a ki szobájában még egy bucsupipát szítt el kocsira ülésünk előtt.

- Torbágy Simonhoz, a városba.

Meglepett képet vághattam, mert apám így folytatta:

- Mit bámulsz?

- Nem bámulok, de úgy tudom, hogy nem szoktatok oda járni.

- Senki se *szokott* oda járni, mert ritkán szoktak vendéget hívni; ha meghivnak, elmegyünk, főképp most, mert Torbágy Simonné nevenapjára nagy multság lesz, a milyet még sohase rendeztek. Külömben is jó lábon állunk velük.

- Velük? A Barnabással is?

- Azzal is. Miért ne? - felelt atyám s most már ő nézett rám bámulva.

Gondolkoztam, hogy milyen hangon ejthettem ki a Barnabás nevet; úgy találtam, hogy nagyon dühösen mondtam, s magam is elbámultam rajta. Az igaz, hogy én eddig ő belőle két goromba jágert ösmertem csupán.

Atyám mitsem tudott az erdőben történekről. Elhallgattam előtte, mert nem találtam valami dicsőségesnek magamra nézve, hogy először elvették tőlem szedett madaraimat, aztán, hogy más védelmezte meg a puskámat. Az is bántott, hogy Turszki Miklós meg se kérdezte, ki vagyok. Ugy rémlett nekem, mintha az egész erdei összeütközésben az a Barnabás, a ki jelen sem volt, nagyobb szerepet játszott volna, mint én, a ki ott valék, s körülbelül mégis csak okául szolgáltam a csetepaténak.

Miközben könnyű bricskánk a város felé robogott, végigmasiroztattam a fejemben mindent, a mit a Torbágy-családról tudtam. Ketten voltak testvérek, Simon és Barnabás. Simon házasember, Barnabás özvegy, egy csomó gyermekkel. K. herceg nagy birtokait bérelték, a mi mellett még egy kis tulajdon jószáguk is volt. Simon a belső adminisztrációt vezette, Barnabás volt a gazda, a közvetlen intéző. A gyönyörű birtokokat roppant nyereséggel kezelték s dúsgazdag embereknek tartották őket. Ez volt az egész, a mit tudtam.

Megérkeztünk a Torbágy-házhoz, mely a városnak legszebb épülete volt. Hosszu, földszintes, vasrácsozatlan nagy ablakos ház piros cseréptetővel, zöld salugáterekkel, frissen meszelve hófehérre. Az utca felé finom kerítés, fehérre festett, piroshegyü vasrudakból.

Az első udvar maga is kert, egészen külön volt választva a második, a gazdasági udvartól. Külön épületben volt a konyha és a cselédség lakása; a lakóház maga egészen benyult a nagy

kertbe s a végére óriási vadgesztenyefák lombjai borultak. Itt már vasrácsot láttam az ablakon: itt volt a pénztár s Torbágy Simon dolgozó-szobája.

A mint kocsink a tágas veranda elé robogott, a Kese Ferkó bandája rárántotta a Rákóczit, a mi egyrészt üdvözlés volt s dukált minden kocsis vendégnek, másrészt figyelmeztette a szobákban levő háziasszonyt, hogy siessen az ujonnan érkezetteket üdvözölni.

A verandán már nagy férfitársaság ült, mely csattanós parolázással fogadta atyámat, rólam meg egyszerre kimondta, tekintet nélkül arra, hogy láttak-e valaha vagy nem, hogy egészen megnöttem. Három-négy kisebb asztal tele volt szilvóriummal, borral, savanyuvizzel s appetitóriumnak elfogyott már három-négy liter a borból. Egy hevesen letett és ennek következtében megrepedt üvegből szépen csurdogált a bor az asztalra, az asztalról át földre s ott lassan-lassan pohos pocsolyává nőtt. Nem törődött vele senki, legfőlebb annyiban, hogy senki se tartotta lábát a csurgó alá, ha már a száját nem tarthatta. Egy erősen istállószagú kocsis mormogott valamit a drága jó borról, melyért bizony nagy kár, da azért a törött üveget el nem szállította volna. A föld tele volt szenes gyújtófával, elhasznált fidibusz-maradványokkal, hamuval, bagóval és dohányporral. A legnagyobbik asztalon egy doboz dohány állott, közvetlen szomszédságában egy tálca frissen sült, fölszeletelt dagadó cipónak, mely vidéken általán a legkitünőbb szilvórium-korcsolyának van elismerve. Pőfékeltek kegyetlenül a háziur finom dohányából s a veranda eleven falát képező fölfutóka közt szüntelenül füstgomolyok szivárogtak ki; mások a szivardobozt rohanták meg; csak a helybeli gyógyszerár gavallér hírében álló segédje cigarettázott, illedelmesen, két hegyes körmű ujja közé csipve a szivarkát.

Engem, mint a hogy a diákgyerekeket szokás, az öreg urak azzal vettek elő, hogy *scisne latine*, aztán elropogtatták Horátius meg Ovidius néhány sorát, azt kívánván, hogy a folytatást én ropogtassam utána. Láttam, hogy szegény apámnak örömet okoznék e kívánság teljesítésével s ezzel aztán eloszlathatnám a faggatózó öreg uraknak azt a makacs hitét, hogy manapság latinul se tanítani, se tanulni nem tudnak; de nem voltam képes. Az öreg urak szájából valami olyan keréketört latinság zagyalgott ki, hogy az tölem akár patagon nyelv is lehetett. „Meg van ijedve”, - mentegetett atyám s engem boszantott, hogy még a pacsulis gyógyszerészegéd is olyan szánakozó jóakarattal tekintett rám. Szerettem volna tőle a mensának az accusativusát megkérdezni. A fiatalabbak mindenáron pipát akartak a számba nyomni, de én az iskolai törvényeket, melyeket még otthon is respektáltam, csak egy cigaretta erejéig mertem megszegni. Ezt is csak a gyógyszerészegéd kedvéért szíttam el, (mert ő kínálta), nehogy azt higgye, hogy én elannyira gyerek vagyok, hogy még cigarettáznom se szabad. (Fölösleges megemlítenem, hogy laktópánommal kétszer léptem a lábára, melyen csak közönséges vikszos cipő volt; a manőver eredménye meglelt: boszus irigységgel tekintett lábaim ragyogó mezére.)

Oroszországról és a monarkia keleti politikájáról volt éppen szó, mikor a háziasszony megjelent a házba vezető szárnyasajtó küszöbén. Atyám bemutatott s én kezet csókoltam a magas termetű urhölgynek, a ki barátságosan megsimogatta arcomat.

Torbágy Simonné olyan volt, mint egy letört rózsa, melynek mesterséges élesztéssel visszaadják üdeségét. Rózsa volt még mindig, de meglátszott rajta, hogy nem az eredeti törzs, a melyen termett, a melyen első pompáját kifejté, táplálja többé. Egykor nagy fájdalmak táborozó helye lehetett ez arc, a nyomok ott maradtak rajta: de a nyugodt boldogság, a csendes elégedettség, melyet ajkainak diszkrét mosolya, szemének szelid sugárzása elárult, a hajdani fájdalmak nyomait is mintegy glóriába vonta s szánakozás helyett inkább tiszteletet parancsolt.

Ránézett, de mintha nem engem látott volna, tekintete elfutott fölöttem, végigsuhant a kerten, először az alacsony virágok himbálózó fején, majd föl, a fák sudaráig, még följebb, az ég végtelen kékségéig, megpihent egy repülő bárányszerűen s azzal repült tovább-tovább.

Kerekre nyílt szép szemeiben láttam visszatükröződni a virágokat, a fákat, az eget, a felhőt s mindezt körülrepesve a vágytól, vajha övé volna a virág, a fa magányossága, az égnek és felhőinek messzesége; csak itt, e zajos, szemetelő, füstölő kompániának közepette ne kellene lennie.

Én se nem szemeteltem, se nem füstöltem (a cigarettát szerencsésen egy kalapba rejtettem), se nem lármáztam, de azért megszegyenülten álltam előtte. Ugy kell lenni, hogy a többiek helyett szégyeltem magamat, a kiknek ez eszeágába se jutott. Egy jótorku legény fölragadott egy félüveg bort s nagyot ordított:

- Éljen a bájdús háziasszony. Huncut a ki ki nem iszsza!

Persze huncut senki sem akart lenni, még ha bort muszáj is érette inni. Mindenki megragadott egy lehetőleg csordultig telt poharat s oly erős igyekezettel ivott, mintha minden a pohárban maradt csepp tiltakozásnak tekintetné a háziasszony „bájdús” volta ellen. Maga a kikiáltó (az ismeretlen okból zseniális ifjunak tartott segédszolgabíró) majd belefulladt az üvegből furcsán bugyborékoló borba s karminvörös lett a köhögéstől. E közben valóságos birkaszemeket meresztett a háziasszonyra, mintha azt mondaná: „Lássa asszonyom, mindezt önért kockáztatom”. A patikáros ifju szolgálatkészen oda ugrott (hivatása volt minden bajra tudni az orvosságot) s háromszor úgy vágta hátba a lelkét kiadni készülő segédszolgabírót, mintha az legfeljebb csak hajdu volna. Egy öreg ur sietett megjegyezni, hogy az ő idejében csak akkor ütögették hátba az embert, mikor halszáлка akadt meg a torkán. A gyógyszerészsegéd ezzel szemben szerényen fölhozta a tudomány legújabb vívmányait, a mire egy másik öreg ur a következőképp főzte le:

- Hej öcsém, beszélhetsz nekem, más idöket éltünk mi hajdan. Akkor csak a száлка akadt meg a torkunkon, de még az se; a ti torkotokon már a bor is megakad. Gyalázatos világ!

A segédszolgabíró végre magához tért s pohárból ivott borral állította helyre megrendült belső egyensúlyát, nem mulasztván el a gyógyszerészgyakornokot figyelmeztetni, hogy üsse hátba az öregapját még pedig oly kicsinylő gunynyal, mintha gyógyszerészeknek csak a legkritkább esetekben szokott volna öregapjuk lenni s a szóban forgó patikus a nélkül szűkölködnék.

A harsogó kacagás közepett, mely a segédszolgabírói epizódot kísérte, hosszú pillái alá rejtett szemmel állott a háziasszony s csipkés zsebkendőjével veregette halovány orcáját.

- Gyere Simon, hadd beszéljem én el ezt neked, - rivalt hüppögve és könnyeit törülgetve a polgármester.

Az ajtó felé néztem, a merre ez a kiáltás szólt. Egy feketébe öltözött, kellemes arcú, intelligens, elegáns megjelenésű, kissé szürkülő ur jött onnan kifelé. Mosolygott, de ez a mosoly olyan sablonszerű házigazdái mosolynak tetszett, melyre az arcizmok be vannak gyakorolva, de belül, a szivben, folytatása nincs.

Ez volt Torbágy Simon.

Megrázta kezemet (be hideg tenyere volt), kijelentette, mire valóban szükség is volt, hogy örül, reméli, hogy sokszor fölkeresem őket s Miklósnak (ugy-e, nem ösmeri még?) jó pajtása leszek. Atyámnak gratulált hozzám, a kiről hallotta, hogy jó tanuló vagyok, s a yorkshirei disznókhoz, a kikről hallotta, hogy gyönyörűen tenyésznek. De hangjából úgy vettem ki, hogy őt se én, se a yorkshirei disznók nem érdekeli. Halkan és egyforma hangon beszélt, végigjárta a társaságot s mintha mindenkinek sugott volna valamit. Fölemelt egy poharat, odaütötte egy másik pohárhoz, ajkához emelte s a borba belemártotta a nyelvét. A segédszolgabíró megragadta az alkalmat a „szives házigazda” éltetésére, de óvatosabban, mint az imént: csak egy kupica szilvóriumot hajtott föl, a mitől semmi baja se lett. Torbágy ur kezét fogott vele, mosolygott és sugott neki valamit. Torbágyne e közben már eltűnt a lármás társaságból.

A kapuban álló városi hajdu nagyot kiáltott, Kесе fülhasogató tust huzott s a következő pillanatban, egyszerre öt kocsi vendég gördült be az udvarra: Barnabás volt, gyermekeivel és gazdatisztjeivel.

- Szervusz, Barnabás! - kiáltottak a társaság tagjai, fölugrálva az asztalok mellől s a veranda lépcsőin lefelé tódulva, - miért jöttél ilyen későn?

- Hja, pajtás, én ma már körültekintettem a gazdaságban, azután haza mentem a gyermekekért. Az ut is rossz volt, az éjjeli zápor nagyon fölázta.

Megjegyzem, hogy Barnabás nem a városban, hanem kint a pusztán lakott.

Két leányt és két fiut a kocsiból, egy öreg mamsellet pedig a kocsis mellől letaszgálva, ő egy ugrással a lépcsőn termett. Tehát ez ő. Herkulesi alak volt, haja csepűszinű, arca szeplős és napégette, nyaka vastag, keze kerges. Ruhája keféletlen, hosszuszáru vadászcsizmái tele sárral, inge begombolatlan, vörös nyakkendője gombra kötve. Hatalmas szájából oly erővel lökötte ki a hangokat, mintha csupa süketek társaságába került volna. Félszeme meg volt gyulladva, szájából borszag ömlött ki. Miután a társaságot sorra nyomorította egy-egy készszerítással, engem is bemutatott neki s olyat ütött a vállamra, hogy majd elestem. Összeszerítettem a fogamat s bátran fölnéztem a szeme közé, hogy valahogy azt ne higgye, hogy tán alig álltam ki az ütést. Torbágy Barnabás a legelső tajtékpipát mindjárt megrohanta s pár perc múlva pőfékelve hevert a kanapén, lábait a gyógyszerészsegéd orra alá tolva. A leányai e közben legyeket kezdtek fogdosni s a savanyuvizes üvegekbe eresztették, fiai pedig egy vén bundás kutyát nyaggattak, mindaddig, míg az a nagyobbiknak az ikrájához nem kapott, mire Barnabás az öreg házi állatot lerugta a garádicson.

A vele jött kompánia a Torbágy-bérlet gazdatisztjeiből állott, kik Barnabás házánál gyűltek össze s onnan már egy kissé beborozva érkeztek Simonék ünnepjére. Mind nőtlen ifjak, vagy agglegények, vén ispánok és fiatal gazdasági őrnök, Barnabás alattvalói és hű cimborái. Elzüllött vad fiuk, kik Magyar-Óvárról vagy Keszthelyről keveset hoztak haza, de a mezőn, erdőben növekedtek föl s az apáiktól eltanult módon művelték a földet. Hangosan beszéltek, hogy a tizedik szomszéd is meghallhatta, falrengető hahotázást vittek véghez, nagyokat ütögettek az asztalra, meg-megcsipték a karját a kikukkanó nőcselédeknek s hosszú, borostyánkőves szipkából szítták a szivart. Mert ha vendég az ember, sokkal gavallérosabb a szivarozás. E mellett azonban a ruhája egyiknek se volt kikefélve s a gombokra nézve nagy hiányosságban szenvedett.

Barnabás egy darabig adomákkal mulattatta a társaságot, melyeknek hallatára a német mamselle (a ki egy sarokból vigyázott a gyermekekre) örült, hogy nem tudja róla, hogy ért magyarul, mert így nem kell neki pirulva elmenekülnie. Majd egy pakli piszkos kártyát vett elő a zsebéből, megpörgette s lecsapta az asztalra. E hangra azonnal odatódult a társaság, egy-páran leültek játszani, a többiek egymás hátára zsufolva, körülállták az asztalt és kibiceltek. Csönd lett, minden diskurzus megszűnt. Majd a mint a játékba belemelegedtek, hallatszottak a hangos megjegyzések, figyelmeztetések, kártyaműszavak; a hatosok csörögtek, a kezek nagyokat koppantak az asztalon s egy-egy elfojtott káromkodás tört elő.

Megfogtam az inast, a ki a kártyázás kedvező alkalmát arra használta, hogy több félig telt poharat észrevétlenül fölhajtson, s megkérdeztem tőle, hol találhatnám Miklóst? Ő ugy vélekedett, hogy a kertben, vagy ha ott nem, akkor a gyümölcsösben; de annyi bizonyos, hogy ha a komádi laposba nem ment, akkor a cselőtei erdőben van, a mi egy se több innen egy óra járásnál. Kimentem a kertbe, nem mintha az inas által kijelölt sorrendben kutatást akarnék indítani Miklós után, hanem mert a Barnabás gyermekei szemtelenek voltak velem, s míg a fiuk savanyu vízzel öntözgették laktópánjaimat, a leányok eldugták kalapomat s azzal rémitgettek, hogy ha megtalálom, pusztit kapok tőlük. Utálatos kölykök.

Atyámat Torbágy Simonnal beszélgetve hagytam a veranda előtt. Ők nem kártyáztak. Atyám penecilusával nekiállt az udvarban levő rózsatöket tisztítani, Torbágy vele beszélgetett, s mikor észrevette, hogy a nagy kert felé megyek, utánam kiáltott, hogy Miklós mindjárt itt lesz.

Ha én a viszonyokat nem ismerve léptem volna be a házba, meg mertem volna esküdni, hogy abban nem Simon, hanem Barnabás az ur. Simon, az urias, finom és elegáns Simon szinte összehuzta magát a nyers paraszt Barnabás előtt, a ki tele torokkal lármázott, röhögött s kézzel-lábbal hadonázott. Simon nesztelenül, árnyként suhant végig a társaságon s a mosolygásnál se több, se kevesebb nem mutatkozott arcán.

Dél elmúlt, mire fölmentem a kertből. A vendégsereg már az ebédlőben nyüzsgött s mindenki a helyét kereste. Ekkor már az asszonyok is megjelentek, a kik a délelőttöt a háziasszonynyal a szalonban töltötték. Barnabás és kompániája (hölgyek is lévén jelen) most néma volt; de Barnabás lassu dörmögéssel megeresztett néha valami megjegyzést, melyet gazdatisztjei fojtott vihogással fogadtak. A szolgálatkész gyógyszerész-segéd a kiosztott levest hordozta szét, a mire az irnokok nekibuzdulva, követték példáját, a kinek leves nem jutott, az kenyeret szeletelt és széket hordott. És kezdődött egy végtelen ebéd, a feneketlen gyomrok nagy gyönyörűségére. Barnabás (ott ültem közel hozzá) a levesét teleszeletelte kenyérrel s pár perc alatt fölhabzsolta az egészet. Azután egy darab kenyeret vastagon meghintett sóval, paprikával s eltüntette szájában. És ekkor, a leveses kanalak csörömpölése közben, még le se nyelve falatját, megszólalt:

- Hát drága Miklós öcsénk hol van?

- Itt van! - felelé Torbágné, rámutatva egy gyönyörű mezei virágcsokorra, mely az asztal közepén állott fehér porcellántartóban.

- Mi az ördög? - felelt Barnabás, - csak nem bujt bele?

Az irnokok azt hitték, hogy nevetniök kell.

- Ő maga szedte ma hajnalban, - szólalt meg Simon, - s mire az édesanyja fölkelt, már meglepte vele.

- Derék fiu, kedves gyermek. Aztán hol van az az angyal? - folytatá Barnabás, s oly ocsmány vigyorgásra tátotta el száját, hogy nem szántam volna a forró levest beleönteni.

- A foga fáj, - felelé Torbágné, s fölkelt, hogy a pohárszékhez menjen.

- Majd kihuznám én az ő fogát, - mormogá Barnabás, s villájával dühösen fölszurt egy darab kenyeret a kosárból. Ez most Miklóst szurta föl *in effigie* - mint jó latinok mondjuk.

A cigány ráhuzta a szomszéd szobában a hallgatót s egy-két fiatal fejét rázva a muzsikához, laposakat pislantott a legközelebb ülő hölgyre. A gazdasági irnokok ezt abban a szomorú tudatban tették, hogy e lapos pislantásoknál többre egész életükben nem vihetik, mert mire ők megházasodhatnak, már a legcsunyább kisasszonyok is férjhez mentek, a fiatalok pedig akkor már nem mennek hozzájuk. A segédszolgabíró felköszöntőt próbált s a házikisasszonynyal kapcsolatban igen izetlenül emlegetett egy bizonyos gólyamadarat, a minél jobban csak Barnabás gúnyos kacagása bántott engem. Torbágy Simon először a segédszolgabíróra nézett, azután Barnabásra, a mosolygás most sem hagyta el arcát, de most még üresebbnek, még hidegebbnek tetszett. Torbágné kivett egy szál virágot a fia bokrétájából s a hajába szurta; ez most Miklóssal foglalkozik, vele társalog, nem velünk.

Teltek az órák s mi még mindig az asztalnál ültünk. A hangulat emelkedett volt. Kесе szomorú nótáit már senki se hallgatta, pedig a szegény úgy sirt-rítt, hogy a kövek is megindultak volna. A székeket tologatták, egyesek helyet cseréltek, az öreg urak titokban kigomboltak egy-

pár mellénygombot, egy helyütt kiöntötték a vörös bort: szóval, a fegyelem bomladozni kezdett. Barnabás vörös volt a sok bortól, rikácsolva beszélt s azt a tréfát találta ki, hogy ráfogta, hogy kutya van az asztal alatt s a szomszédok lábait kutyakergetés címén sorba rugdosta. Egyik irnoka, gazdája tréfáját tökéletesíteni óhajtván, az asztal alá bujt kutyamódon mormogni, a mivel azt nyerte, hogy Barnabás lábával oly erősen talált érintkezésbe jönni, hogy saját természetes hangján nagyot ordított. „Coki, coki te!” harsogá a kompánia s műkedvelő komondort kihuzta az asztal alól. Torbágy Simonné fölállt s az asszonyokkal a szalonba távozott. Ez az ebéd végét jelentette.

A borgőztől, étel- és izzadságszagtól kábultan menekültem magam is kifelé. A cselédek sebbel-lobbal rendet és helyet csináltak az ebédlőben, kinyitották az ablakokat: most következett a tánc.

Az ebédlőben nemsokára oly pokoli tombolás keletkezett, mintha a Niebelungok hőseinek utolsó harca folyna ott. Pedig csak csárdásozott az ifjuság. Én nem vettem részt benne, mert attól féltem, hogy szelid szepességi topogásaimat le fogják nézni a bős alföldi toporzékolók. A verandán friss levegőt szittam, mikor egyszer csak behajt egy piszkos, sárga, kopott hintó, melynek bakján uri kocsis helyett parasztleány ült, parasztlóvakat hajtva. Nyikorogva oda járul a keserves jármű a lépcső elé s egy viseltes eleganciájú ur lép le, egészen fiatalosan s lesegít egy fiatal leányt, a ki nagy kék szemeit bámulva hordozta körül a szép udvaron, házon, virágcsoportokon. Alig lehetett 13-14 éves, testi fejlettsége szerint, de arcából, szemeiből érettebb kor kifejezése tükröződött ki. Szőke haját kisleányosan leeresztve hordta, egyszerű, rövid ruhájának fehérségét rózsaszín csokrok szakgatták meg. Hátra vetette haját, elsimitotta a kocsiban ráncossá gyűrődött ruháját, tenyerével kissé megporolgatta utitársa kabátját... Ekkor tekintetem véletlenül a szobaajtóra esett, ott láttam Torbágy Simont, a ki halálsápadtan meresztette egyszerre üvegessé lett szemeit az ujonnan jött párra. De az arc, a mily hirtelen elveszítette rendes kifejezését, épp oly hirtelen vissza is nyerte azt.

Torbágy Simon eléjük sietett, megsimogatta a kis leányt, a ki felszökelt a lépcsőn s a két ember maga maradt lent. A sárga hintó eldöcögött a hátsó udvarba.

- Eljöttem én is, Simon, - kezdé az ujonnan jött, - a leánykám maholnap eladó lesz, társaságba kell vinni. Nem szép tőled, hogy nem hívtál meg.

- Kérlek, - hebegé Torbágy, s kapkodott, mintha szavakat keresne, - úgy tudtam, hogy ti sehová se jártok.

- Nem jártunk eddig; de ezután másképp lesz. Egy ilyen medve, mint én, megvetheti a világot, de leánykámát tovább már nem zárhatom el örömtelen négy fal közé. Táncolni, dalolni, nevetni akar, s ezt a te házában kezdi.

Torbágy félkézzel nekitámaszkodott a verandának s én, a ki a felfutó mögött álltam, jól láttam, a mint görcsösen összehuzódó keze önkénytelenül szakgatta a virágokat és leveleket.

- Bemutassalak a feleségemnek? - kérdé olyan hangon Torbágy, mintha félrebeszélne s a szája még e kérdés után is hangtalanul tovább mozgott.

- Nem, az nem szükséges, - felelt majdnem parancsolólag az idegen, - csak arról gondoskodjál, hogy a leányomnak sok táncosa legyen. Én majd félrehuzódom valami boros üveg mellé. Látnod, nem vagyok tolakodó, mert nem ebédre jöttem. Pedig nem dobtál volnál ki, ugy-e? - kérdé kissé szemtelen hangon, de a vége egy szomorú mosolygás lett.

- Nem, nem, a világért sem, - felelt Torbágy s elvegyültek a társaságba.

- Ki ez az ur, azzal a kisasszonynyal? - kérdem egy kint ögyelgő inastól.

- Sarlay Balázs és leánya, Jolán.

A táncterem ajtajában álltam s néztem az izzadó párokat. Szuszogva tipegtek föl s alá a nagy teremben. Fiatalember sokkal több volt, mint leány, s a plus csakhamar Sarlay Jolánt is körülzsibongta. A keringő tömegből ki-kilebbenni láttam aranyhaját, mely jobbra-balra csapkodott, fehér arca lassankint nekiperült s félig nyílt ajkai közül zihálva tört elő a lélegzet. Oly szépen tartotta magát, mint egy Junó; táncosa nem is merete úgy magához szorítani, mint a többieket, mind bizonyos tisztelettel táncoltak vele. S szépsége, könnyüése, pehelyszerűsége a leg-lomhább táncost is inspirálta bizonyos előkelőségbe a tartásban, könnyedségre a mozdulatokban. Ugy keringett tova ez a leány, mint egy végtelenségben futó csillag, mely nem tudja, hogy ő csillag, s hogy a szegény földlakóknak gyönyörűsége a bús éjjelben ragyogásával.

Este lett, festeni való szép nyári est. Csakhogy piktor ezt nem tudta volna így megfesteni. A kék ég átment rózsaszínbe, azutáni sötétbe, a magas fák először élesen rajzolódtak rá az élénk színre, azután teljesen elvesztek a sötétségben. Lassankint minden elveszett: a piros, a fehér, a kék virág, a zöld levél, minden fekete lett és láthatatlan. A Torbágy-ház ablakai mint megannyi szemek meredtek ki az éjbe s a mulatók zaja messze kihangzott. Vacsorához kezdtek készülni. Hamar lerázták táncot az ebédet. Most már a férfiaknak külön terítettek s a hölgyeknek is külön. Én pedig, a ki várva-vártam Miklóst egész nap, kiszöktem a hátsó udvarba s elindultam, hogy fölkeressem.

Legelőször is az inassal találkoztam, a ki roppant zavarba jött s nagyot köszönt, mintha most látna először. Ez bizonyosan azt hiszi, hogy én valamin most rajtakaptam. Ezt a rossz lelkiismeretet hasznomra kell fordítani.

- Hol van Miklós urfi? - kérdem az ijedt legénytől.

- Most már megmondhatom, mert ugyis későn van. A régi méhesben, a patak mellett.

- Hát eddig miért nem mondta meg?

- Mert Miklós urfinak megígértem. Azt pedig becsület megtartani. Tudtam én már délelőtt, hol van. Ugy-e, nem szól semmit az ifiur...

- Nem, már hogy szólnék?

A kocsisunktól megtudtam, hogy az atyafi lopott bort szállított az istállóba. Ez volt az, a min én őt rajtakaptam. Mindenesetre ritka vegyülete a becsületnek: adott szavát megtartja, de a mellett bort lop.

A régi méhes a kert végén feküdt, a felé szaladtam. Ez az óriási kertnek ugynevezett vadregényes része volt, mely körül a kertész ollója soha se csattogott, ásója, kapája nem sercegett, a földbe merülvén. Sűrű bozót verte föl a talajt. E bozótban állt a rozzant méhes, kastalanul, méhetlenül, félig összedőlve. Mit csinálhatott itt Miklós egész istenadta nap?

A mint a méhes felé közeledtem, a mögötte levő sűrű jegenye-fasoron túl emelkedni kezdett a sárga hold s egy-egy darabja kicsillant a gyöngye szélben reszkető falombok közül. Talán azért olyan szomorú, beteges sápadt ez a hold, mert mindig éjjel van hivatalban, s így éjjeleit kénytelen álmatlanul átvirrasztani? Aztán meg a földnek mindig csak a halálhoz hasonló állapotát, az álmot látja, az elpihenést, a csendességet, a szintelenséget, az egyformaságot, a homályt ösmeri. Hisz a holdvilágnak valósággal olyan gyászos mestersége van, mint a sirásónak.

A méhes mellett közvetlenül egy patak csörgedezett. Ez elfojtotta lépéseim csekély neszt.

A kunyhóból világosság-sugár esett ki. Közelebb érve, hangokat hallottam, azaz egy hangot, mely különféleképpen szólt. Az ajtóig jutottam. Ott látom nagy bámulattal az erdei jelenetből ismert Petit a szénán, bekötött lábbal hanyatt feküdni. Mellette Miklós hasalt s lelkesen olvasott neki valamit egy könyvből. Egy pléh-gyertyatartóban fatörzsre állítva faggyugyertya

égett. Peti szájtátva, áhitattal bámult, Miklós egész átszellemülve ropogatott - úgy vettem ki, - verseket.

- Miklós! - szólék.

Semmi válasz. Tovább olvasott. Bizonyosan félénken szóltam. Nem is könnyű dolog, kérem, elkezdni e dacos fiúval, a ki fittyet hány egy egész fényes társaságnak s ezt a parasztgyereket mulattatja versolvasással.

- Miklós! - mondtam, félig kiáltva.

- Mi az? - szólt, hátra se fordulva.

- Én vagyok, Szentpáli Béla.

- Ki az? - szólt, még mindig nem fordulva hátra.

- Az erdőben ismerkedtünk meg a multkor... a madarak... a puska... a jágerek.

- Ah, tudom már. No, gyere be, - szólt olyan hangon, mintha egy palotába hívna.

Bebotorkáltam a félhomályban.

- Vigyázz, hogy rá ne lépj a Peti lábára. Fáj szegénynek, ámbár kiszedtem mind a sörétet belőle, - ezzel levett a Peti lábától valami összehajtogatott rongyot, kifutott, megmártotta a patak hűs vizében, visszatért s gondosan betakarta vele a fájós lábat.

- No, hogy mulattok odafönt? - kérdé újra leheveredve.

- Én sehogy, - feleltem szintén végignyulva a szénán.

- Ki iszik legtöbbet?

- A segédszolgabíró.

- Ki táncol legtöbbet?

- A gyógyszerészsegéd.

- Ki kártyázik a legdühösebben?

- Barnabás.

- Ki eszik legtöbbet?

- Barnabás.

- Ki káromkodik legtöbbet?

- Barnabás.

Roppant örültem e kérdéseknek; alkalmam nyílt feleleteimmel blamirozni azt az utálatos Herkulest. Miklós szemei sugárzottak; láttam, hogy ő most magában megveti Barnabást; hálával nézett rám, hogy erre neki alkalmat nyújtottam. Egymásra néztünk; éreztem, hogy e percben baráti viszonyra léptünk.

- Hát te mit csinálsz itt? - kérdé.

- Csak veled akartam beszélgetni. Ha hamarabb megtalállak, az egész napot szívesen itt töltöm.

Peti nyöszörgött. Fölugrottam s friss borogatást tettem a lábára. Szerettem volna Miklóstól sok mindenfélét kérdezni, az erdei jelenet folytatását, Barnabás iránt való gyűlöletének okát, de nem mertem. Ő fölvette megint a szénáról a könyvet, - akkor láttam, hogy Petőfi *János vitéz*-e, - s olvasni kezdett. Könyökömre támaszkodva hallgattam én is a szép mesét. A mint

kitekintettem a csöndes, holdas éjbe, az ezüstös szürkességbe, mintha a tündérek kiröppentek volna a könyvből s a mormoló patak gyepes partján járták volna könnyű táncukat. Távolabbról a sötét sásos zizegve, nyüzsögve hajladozott, mintha onnan készültek volna a boszorkányok kitörni a tündérekre. A gyertyaláng föl-föllobbant, a sebesült föl-följajdult. Egy borogatás közben Miklós újra megszólalt:

- Ki táncol legszebben?

- Férfi?

- Eh, azok mind medvék.

- Akkor Sarlay Jolán.

- Hát itt van? - a kézbe vett könyv lassan kicsuszott kezéből, utána hajlott Miklós feje, le egészen a gyertyáig, melynek lángját hosszan bámulta. Egy darabig hallgatott, aztán újra kezdé:

- Láttad azt a bokrétát mezei virágokból?

- A mit te adtál anyádnak? Láttam.

- Eredj föl, vedd ki belőle a három legszebb szálát, add oda neki s mondd meg, hogy én küldtem.

Ezt lassu, suttogó hangon mondta. Fejét lehajtotta a könyvre s mozdulatlanul feküdt. Még Peti nyöszörgésére is érzéketlen maradt. A csöndességben ide hallatszott a házból a nagybögő átható bugása, minden többi zajt elnyelt a távol. Egyszerre fölemelte a fejét, hosszan körülnézett s szóla:

- Apád derék ember. Ösmerem.

Hallgattam. Mit szólhasson az ember, ha az apját dicsérik? Ő folytatta:

- Boldog fiu lehetsz.

Szerettem volna megkérdezni, hogy miért gondolja ezt rólam? De nem mertem. Szemében oly végtelen szomorúság látszott. Ugy tetszett nekem, hogy nem egy ifju pajtásommal, hanem egy tapasztalt öreg barátommal állok szemben, a ki jó tanácsokat osztogat.

- Megteszed, a mire kértelek?

- Meg... hogyan tenném, - s fölkeltem, elindulandó.

A küszöbről visszafordultam:

- Csak nem akarod az egész éjszakát itt tölteni? - kértem.

- Nem. Nemsokára nyakam közé veszem Petit s haza viszem a cselédházba.

- Ne segítsek?

- Elbirom magam is.

- Aztán feljössz a házba?

- Azt nem teszem. Peti mellett maradok egész éjjel.

- Isten veled.

Álmodozva haladtam a ház felé. Nagyon örültem, hogy valami szivességet tehetek Miklósnak a virággal. Ugy fájt a lelkem, ha rá gondoltam a szegény fiura. Tünődtem, hogy mi okozza bennem ezt a fájdalmat, de nem jöttem, rá. Ugy szerettem volna visszarohanni a rozzant kunyhóba, Miklós nyakába borulni és keservesen elsírni magamat, de attól féltem, hogy kinevet... Határozatlan alaku érzelmek, gondolatok és sejtelmek tépték lelkemet, de egyetlenegynek

mibenlétéről se tudtam számot adni magamnak... Így értem a ház kertbeli végéhez, a vadgesztenyefák alá...

Torbágy Simon szobájában egy nehéz ökölcsapás zuhant az asztalra s rá Barnabás káromkodása hallatszott:

- Gyáva fráter vagy, Simon! Szedd össze magadat, elértél mindent, a mire kíváncskodtál. Gazdag vagy, a feleséged szeret és semmi bajod se volna, ha ezt a himpellér fickót a nyakadra nem hagynád nőni.

Óvatosan közeledtem az ablakhoz s a lomboktól eltakarva benéztem a gyéren világított szobába. Simon egy fekete bőr karosszékekben ült s olyan volt, mintha valami nagy betegségből most kelt volna föl először. Barnabás sebesen föl s alá járkált a szobában, dühösen rágva egy szivart, és koronként nagyokat ütögetve az asztalra.

- Hisz az a haszontalan gyerek büntetlenül tehet mindent, a mi csak neki tetszik. Megcsufolja az erdőben legvakmerőbb vadászaimat, elveri gyermekeimet, a cselédség előtt rontja tekintélyemet, tüntetőleg megszegvén parancsaimat, kigunyolván intézkedéseimet. És mindezért még csak egy feddő szót se kap tőled, se az anyjától.

Ahán, gondolám, tehát Miklósról van szó. Barnabás valahára leleplezi magát előttem.

Simon mondott valamit, a mit nem érthettem.

- Hát ez a mai magaviselete? Egész nap nem mutatta magát. Én ugyan örülök, hogy nem láttam a pofáját, de egyre hallottam: Turszki így, Barnabás úgy. Egész nap emlegették a kölyköt velem kapcsolatban. Hát ez micsoda dolog? Hát való az, hogy ilyen nagy szerepet engedj neki? Hogy mindenki észrevegye, ha becses ábrázatját nem tartja itt?

Simonnak újra mozgott a szája. Barnabás nagyot ütött az asztalra.

- Hogy én üldözöm, elkeseritem őt, azt mondják? Tudom. Én reggeltől estig a mezőn, tanyákon vagyok, szántok, vetek, aratok, csépelek, marhát hizlalok, birkát usztatok, nyiratok, fát vágok, ő meg, a kis kedves, urizál, s még azt kívánják, hogy a sok mérget, a mit etet velem, szó nélkül nyeljem le. Én nem akarom, hogy véres verejtékünk gyümölcsét egy idegen rakja zsebre, tudod? Mert azt találom mondani, hogy osszszuk kétfelé a bérletet s aztán majd meglátom, hogyan boldogulsz Barnabás nélkül.

- Barnabás! - kiáltá Simon oly hangon, mintha fojtogatnák, majd rekedten, sivitva ez tört előtorkából:

- Ne gyilkolj!

Barnabás odalépett a karszékhez, trabális lábát föltette rá, térdére könyökölt, vizsga szemekkel nézte bátyját s fojtott hangon így szólt:

- Szedd össze magadat, Simon; én kijelentem, hogy nem fogom tűrni, hogy a te gyávaságod következtében gyermekeim megfosztassanak jogos örökségüktől, a földtől, a pénztől, a melyet együtt szereztünk. Én nem fogom tűrni, hogy ez az idegen vér, Turszki, nagyobb ur legyen a háznál, mint én, nem fogom tűrni, hogy packázzék velem... Emlékszel az apjára? Éppen ilyen dacos, hajthatatlan lélek volt, mint ez... de megtörött... ez is meg fog törni... csak ne félj tőle.

Simon eltakarta az arcát. A lomb az ablak alatt megzörrent, Barnabás oda rohant s a kiszögellő vasrácsra kidugta a fejét. Én hirtelenében az ablak alatt levő pad alá hasaltam s a lélekzetemet is visszafojtottam, bár jobban szerettem volna a penicilussal hirtelen leszelni a nyakát és befutni vele Miklóshoz.

- Te vagy az, gaz kölyök? - rikácsolá fogcsikorgatva az óriás; nekem pedig olyan jól esett, hogy most Miklós helyett szidnak.

A mint behuzta a fejét, én kitoltam a magamét a pad alól, utána testem többi részét és egészen megzavarodottan vágattam ki a kertből, föl a mulatók közé.

A nagy bokréta az ablakfülkében állott. Mondhatom, hogy alaposan megmustráltam, míg egy piros, egy fehér, meg egy kék virágot kiválasztottam. Elhatároztam, hogy e virágok jelentéséről fogok beszélni a kis leánynak, de bármint erőltettem is eszemet, a botanikából semmi idevonatkozó rész nem jutott eszembe.

Egy alkalmas pillanatot kilesve, odaléptem Jolánhoz s elrebegve, hogy ezt maga Miklós szedte hajnalhasadtakor s ő küldi is, átadtam neki. Ő egészen elfogulatlanul átvette és kérdé:

- Hát ő hol van?

- Beteg! - feleltem, minthogy a méhest csak nem vallhattam ki. De jaj, ez hazugság volt, vigyen el az ördög. Ha Miklós megtudná.

- Beteg? - kérdé csodálkozva Jolán.

- Igen! A szive fáj.

- Hahaha! - nevetett a kis leány s elment a gyógyszerészsegéddel keringőzni, a ki ezuttal befejezte az első tucatot a lábamra-lépések tekintetében. Én ott maradtam. Annak a fájó szívnek a belekeverése igen ostoba lehetett. Meg is bántam rögtön. Mit fog Miklós hozzá szólni. Igen tapintatlanul végeztem el a dolgát.

Mialatt Jolán keringőzött, a Barnabás legidősebb fia fölkapta Miklósnak a székre tett virágait s illant velük kifelé. Hejh, milyen ádázul rohantam én utána. A verandán elcsiptem s úgy megráztam, a nyakánál fogva, hogy a magam agyveleje is csak úgy lötyögött a fejemben. Aztán legyűrtem a divánra s gyomrozni kezdtem. A becsületes bortolvaj inas az oldalát fogta, úgy röhögött. Ha véletlenül ágyu lett volna nálam, megöltem volna ezt a Barnabás-ivadékot, kisebb fegyverrel nem mertem volna hozzáfogni ilyen nagy dologhoz. Behunytam a szememet és azt képzeltem, hogy Barnabást gyurom, dagasztom. Végre a virágot a földre dobta. Ott hagytam őt s a virágért a földre hajoltam. A fiu fölugrik, hátba vág, arcra bukom, ő elfut. Vigasztalt, hogy ő sokkal többet kapott.

Visszaadtam a virágot Jolánnak, a ki most rögtön a hajába tűzte. Egyet galoppoztam is vele, a miben nem annyira a galopp volt élvezetes, mint az, hogy egy tenyeres-talpas inast neki-löktem az ifju Barnabásnak. Megjegyzendő, hogy az inas frissítőt hordott körül s a hat pohár limonádé az ifju Barnabást egészen vizesre frissítette. Ő volt az, a kin nevettek, bár én voltam az ügyetlen. S ez vigasztalt.

Mikor a holdfényes éjszakában, a poros, fehér uton atyámmal hazafelé robogtunk, mind a ketten igen szótlanok voltunk. Atyám bóbiskolt, én pedig gondolkoztam s a ma látottakat, hallottakat, tapasztaltakat rendeztem, el a fejemben. Tágra nyílt szemekkel néztem a fantasztikus világításu éji tájat s lassankint elkábitott a kocsi zörgése, a muzsika utózugása fülemben, egy patakmalomnak s vizesésnek harsogása...

- Apám, mi történt a Turszki apjával? - fordultam hirtelen az öregemhez.

- Főbelőtte magát, - mormogá ő.

- Miért? - riadtam föl egyszerre s belekapaszkodtam apám karjába.

- Ráfogták a kaszinóban, hogy hamis kártyás.

Hátradőltem a kocsiban s tovább bámultam a vidéket. Gondolkoztam, sirtam vagy aludtam-e? Azt nem tudom. A körtvélyesi hegyek mögé lassan bujt el a hold. A lovak meghorkantak... Mi fekszik ott az uton? Holttest vagy faderék? Messze ellátok a sikon, keresztül erdön, falakon. Látom Turszki Miklóst a jajgató parasztyermek véres lába fölé hajolva, látom Barnabást, a mint hatalmas ökleivel hadonáz, látom Simont, a mint sir... az ott talán Sarlay Jolán, de az apja előtte áll, nem láthatom, miért fõdi el leányát?... Fõnt, messze, magasan az űrben egy véres holttest lebeg... Turszki apja fõbelõtte magát...

A kocsi megállt. Otthon voltunk. Szülõházam födele alatt visszanyertem nyugodalmamat.

III.

M. bácsi fővárosi nevelőintézetében kötöttünk szoros és állandó barátságot Turszki Miklóssal. Oda adtak bennünket az utolsó diákesztendőre. Ez egy patriarkális hires intézet volt, honnan minden diák kitűnő bizonyítványt, de kevés tudományt vitt haza. M. bácsi egy lassu eszű öreg ur volt, a ki már harminc esztendő óta vezette intézetét s egész nemzedékekkel népesítette be a különböző hazai iskolák számárpadjait. A ki nem akart tanulni, annak nem volt muszáj, a ki pedig szeretett volna tanulni, nem juthatott hozzá. De M. bácsi szigoruan ügyelt növendékei erkölcsre, jó kosztal látta el őket és kényelmes, tiszta helyiségekben laktak. Ezért a vidékről az apák szívesen adták nevelőintézetébe gyermekeiket s mindnyájan bentlakók voltunk, urunk és parancsolónk gyanánt tisztelve M. bácsit, a ki minden egyéb dologban, a mi nem a tanulásra vonatkozott, oly lelkiismeretes volt, hogy szombati napokon a mosónéknak maga olvasta ki darabonkint a növendékek szennyését. Vakációk tartása tekintetében is oly buzgó volt, hogy már ezzel is örök időkre megalapította népszerűségét a diákvilágban. Megültük mi a királynak mind a két nevenapját, születésnapját, elhunyt királyok születés- és névnapjait; a mohácsi csata évfordulóját vakációval gyászoltuk, Budavár mind a két megvételének vakációval örültünk. M. bácsi vastagnyaku kálvinista volt, de nincs az a katolikus, a ki buzgóbban tartaná a katolikus ünnepeket, mint ő. Azonban megtartotta ő a zsidó ünnepeket is, lévén közöttünk egy zsidó, a kitől - ugymond - nem lehet kívánni, hogy olyankor iskolába menjen; s ha a zsidónak elengedtetik az iskola, hogy lehessen a keresztyéneknek rosszabb dolguk, mint neki? Így aztán mindnyájan vakációt kaptunk. Hogy őriztük ezt az egy szál zsidónkat, kényeztettük, etettük, itattuk, csak hogy el ne menjen. És mikor elment a hálátlan, hogy megsirattuk! Pedig kár volt, mert mégis megültük a zsidó ünnepeket, M. bácsi szerint azért, „nehogy zsidó vallásu polgártársainkat elriasszszuk a tanintézettől”.

A nagyobb diákok bizonyos határokon belül szabadjára voltak hagyva. Így meg volt nekik engedve a szivarozás, a színházba járás, de M. bácsi maga választott nekik szivart és szindarabot. Szivarból a rövidet, szindarabból a hosszút. Ugy okoskodott, hogy így leghamarabb ráununk szivarra is, szindarabra is. Mert a rövid szivar épp olyan rossz, mint a hosszú szindarab. A kicsinyeknek is szabad volt néha M. bácsival színházba menni, de csak Shakespeare római drámáiba, a népszinművekbe s a balhaszínházba. De csakhamar ezekkel is meg volt akadva. Mert inesztetikusként tartotta a drámában a trikót s a népszinművekben a gatyát. Így a kicsinyek műélvezete lassanként leolvadt a balhaszínházra. Ez esztétikus volt, mert a színházak keretén kívül mindenütt népszerűtlen kis állat legalább nem öltözik az említett két ruhánemübe. Ebbe aztán annyira beleuntak, hogy szöktek, bujtak és maródit jelentettek, mikor M. bácsi délben jelentette, hogy „gyermekek, estére (példának okáért) dicsőségesen uralkodott Nagy Lajos királyunk tiszteletére színházba megyünk; holnap pedig nem lesz iskola”. (Ki kell jelentenem, hogy a nebulók a mily irtózáttal hallották a mondat első részét, épp oly viharos örömmel fogadták a végét s a késekkel nagy riadót doboltak a tányérokra.)

Turszki Miklós hamarosan függetlenítette magát M. bácsi intézkedéseitől, rendszabályaitól. Ugy vettem észre, hogy hallgatag természetű, a ki minden harmadik megjegyzésemre felelt csak, de ez engem teljesen kielégített. Először, mert mindig okosan felelt; másodsor, mert másnak még annyit se felelgetett, mint nekem (még M. bácsit sem véve ki.) Egy hónap alatt a fejében volt M. bácsi egész évi „tananyaga”, az előadásokat végighallgatta, azután elment sétálni, a nélkül, hogy szólt volna valakinek. Ha hozzá fordultam, szívesen segített föladatomat megcsinálni, a leckét is megmagyarázta. Ezt látva, lassankint a többiek is rákaptak s mindenkinek ő lett a kisegítője, tanácsadója. Rövid, határozott és velős tanácsokat szokott adni. A ki nem fogadta meg egyszer, azzal többet nem törődött. Így aztán a többiek annál vakabban engedelmeskedtek neki, hogy el ne veszítsék segítségét, támogatását. Ha M.

bácsinak vagy valamely más tanárnak nem volt kedve tanítani, akkor Miklóst küldte be, a ki aztán mindenről tudott beszélni, a mivel csak megbízták és egyformán megbirkózott a matematikai képletek megoldásával s egy történettani előadással. Miklóssal egy szobában laktunk hatodmagunkkal. Ő néha egész éjszakákon át olvasott; valahányszor kiment, mindig hozott magával haza valami érdekes könyvet, melyeket nekem is ide adott olvasni.

Történeti könyvek és verses drámák voltak ezek. Nekünk csak az intézeti könyvtárból volt szabad olvasnunk, ő azt sohasem használta, hanem egy egész külön kis könyvtárt rendezett be magának, melyre én ügyeltem föl. Én vágtam föl az új könyveit, én vezettem be azokat egy kis füzetbe, én poroltam le. Még a cipőit is kitisztítottam volna, ha titokban meg lehetett volna tenni. Nagyon hízelt nekem, hogy az intézetben kebelbarátoknak tartottak bennünket s azok is voltunk, a mennyiben én rajongtam Miklósért, ő pedig vonzódott hozzám és csakis én-hozzám az egész intézetben. M. bácsi örült, hogy egy diákja van, a kivel semmi baja, vesződsége nincs, de sokszor érezte, hogy kisiklik a kezei közül s ilyenkor kísérleteket tett, hogy bizonyos gyermeki korlátok közé visszaszorítsa. Például megtiltotta, hogy színházba menjen, de minthogy e tilalmat nem tudta eléggé indokolni, Miklós fogta a kalapját és elment. Csak későn éjjel jött haza, mert a színház után még cigányt is hallgatott és korcsmában vacsorált. Olyan fegyelmetlenségeket, melyek demoralizáltak volna a többieket, nem követett el, de mindig a saját feje után járt; a körülötte vont korlátokat nem rombolta le tüntetőleg, de szép csöndesen átlépett rajtuk.

Mink, az utolsó esztendő járó tanulók (Miklós, én és még két diák) az igazgatói asztalnál ebédeltünk, M. bácsival, feleségével, vásott nagy kamasz fiával és két leányával. M. bácsi már ősidők óta azt a praxist követte, hogy a diákgyerekekkel szolgáltatta ki az asztal körül becses családját. Én kenyeret szeldeltem, egy másik a levest hordta szét mindennap, a harmadiknak kötelessége volt székről és fogpiszkálóról gondoskodni. Miklóstra az a feladat hármlott volna, hogy az ebédhez és vacsorához való bort a pincéből fölszállítsa. Ő azonban első nap mindjárt kijelentette, hogy ha az inas gyöngé ember volna, a ki nem képes emeleteket mászni, szívesen megtenné, de így nem teszi meg; a mivel egyszerre megnyerte az igazgatóné gyűlöletét. Asztal körül apró szivességeket megtett, de inasi és szobaleányi teendőket nem végzett. Az igazgatóné Miklós jelenlétében többször megtette azt, hogy kötés közben készakarva elejtette gombolyagját. Miklós egyszer fölvette, másszor mindig előhívott egy kis diákot, leültette egy székre s hangosan figyelmeztette őt az igazgatónéi gombolyag abbeli tulajdonságára, hogy gyakran el szokott gurulni. Mindezekért M. bácsi és családja impertinens fiúnak tartotta, én pedig bámultam és titkon örvendtettem, annyival is inkább, mert nekem nem volt bátorságom hasonló dolgok elkövetésére. A kenyérfölvágástól úgy iparkodtam megmenekülni, hogy mindig óriási szeleteket vágtam, a minek az lett a végeredménye, hogy degradáltak székhordóvá és fogpiszkáló gondnokká.

Ezt értem el jámbor cselemmel, holott nyílt föllépéssel tán minden ilyen inaskodást leráztam volna a nyakamról. De hát erre nem volt kurázsím.

Miklós védő szárnyai alatt magam is belekóstoltam egy kicsit a függetlenségbe. Néha megembereltem magamat s csatlakoztam hozzá, ha elment sétálni, sőt kétszer elmentem vele a színházba is. M. bácsinak előre bejelentettük s ő nem szólt rá semmit, pedig attól rettegettem, hogy engem itthon maraszt. Milyen boldog voltam, mikor vele a főváros hemzseggő tömegébe vethettem magamat. Beszaladgáltunk a félvárost, a fényes Dunapartot, átmentünk Budára, s végre este a színházba siettünk. Ilyenkor mindig megvette a darab szövegét s otthon még sokáig ébren voltunk, ő hangosan szavalt a könyvből, én pedig hallgattam s megelevenedtek előttem a fényes alakok, kiket még csak az imént láttam magam előtt sűrőgni.

Családjáról soh'se volt szó köztünk, még anyjáról se. A mit azon a mulatós éjszakán hazamenet atyámtól hallottam, el volt bennem temetve, akár a sirban. Vajon Miklós tudja-e, hogy

apja miért lőtte agyon magát? Ki mondta volna meg neki? Hisz eddig jóformán gyermek-számba ment. Talán Barnabás már a szeme közé vágta egyszer? E gondolatra fogaimat csikorgattam... Nem tisztázhatta magát az apja? Agyon kellett neki magát lőnie? Tehát bűnös volt?

Egy napon Miklósnak egy igen szép és drága könyve elveszett könyvvállványáról. Reggel, mikor az egész nevelőintézet együtt volt az ebédlőben, Miklós elkiáltotta: „Fiuk, nem tudom már, kinek adtam kölcsön a Curtiusomat; adja vissza az illető, mert szükségem van rá”.

Senki se felelt rá, én azonban jól láttam, hogy M. bácsi nyurga, vöröshaju fia egészen a fületvéig elvörösödött. Hát ez lopta el? No de legalább elpirult, van még kilátása a javulásra.

Azonnal közöltem fölfedezésemet Miklóssal, ő azt mondta, várjunk, erről meg kell bizonyosodni. Odament Gáspárhoz (igy hívták a célba vett fiut).

- Gáspár, nem neked adtam kölcsön azt a könyvet? - kérde tőle.

- Színét se láttam, - felelt szemtelenül Gáspár, kinek lélekjelenléte teljesen visszatért, - csak nem hiszed, hogy elloptam?

- Isten ments, - válaszoló Miklós s hátat fordított a fickónak.

Most már bizonyosra vettem, hogy ő a tolvaj. Mikor ebédhez ültünk, rosszullet ürügye alatt visszatértem a hálótermekbe, egyenesen neki Gáspár asztalfiókjának s a rossz ócska závárt penecilusommal egyszeriben fölpatantottam.

Persze, hogy ott volt a könyv. Ott hagytam s a mi hálósobánkba siettem ágyra dűlni. Az ebédéről jövő Miklósnak elmondtam a dolgot s azt is, hogy benthagytam a könyvet.

- Helyes, - mondá ő röviden, ezzel bement a nagyterembe, hol Gáspár is huszadmagával lakott, s kiálta:

- Fiuk, ide hallgassatok, az én Curtiusomat ellopták.

- Mi? Micsoda? Ellopták? Ki, mit, - kiabáltak össze-vissza a kis és nagy diákok.

- Ki lopta el? - Hát a Gáspár.

- Hazudsz, - rikoltá Gáspár, a ki hol vörös, hol fehér lett.

- Majd meglátjuk, - felelt Miklós s ellökve asztalától Gáspárt, kihuzta fiókját s a kivett könyvet magasan csóválta kezében, - látjátok?

- Tolvaj Gáspár, tolvaj Gáspár, - orditá a diáksereg, mig Gáspár folyton visitá: „Hazudik, hazudik, hazudik!”

A nagy lármára bekocogott M. bácsi is.

- Apám, apám, - kiabált Gáspár odarohanva, - Turszki azt mondja, hogy elloptam a könyvét.

- Igaz is, - felelt Miklós hidegen, - most vettem ki az ő asztalfiókjából, mindenki látta.

- Hazugság, - rikácsolt Gáspár, - föltörtétek, hogy belecsempészhessétek s a lopást rám foghassátok.

Miklós torkonragadta a szerencsétlen könyvbarátot s falhoz szorította és oly hatalmasan fölfricskázta, hogy az egész intézet zajos tetszésnyilvánításban tört ki.

- Ereszsze el a fiamat, - toporzékolt M. bácsi, - ő ártatlan, a fiókja csakugyan föl van törve. Ez már mégis hallatlan egy dolog. Ilyent ráfogni. Ilyent ráfogni egyetlen fiamra és aztán még meg is verni.

M. bácsi ijedelmén láttam, hogy tökéletesen elhiszi fia könyvmanipulációját; de kézzel-lábbal kell ellene tiltakozni; mert ha Gáspáron szárad a lopás, oda az intézeti reputáció és az igaz-

gatói tekintély. Mert kérem, a kinek a keze alatt a tulajdon fiából tolvaj lesz, annak a keze alatt idegen fiukból legalább is rablógyilkosok lesznek.

- Turszki Miklós, 24 órás karcser kenyéren és vizen, - ordította M. bácsi.

A gyerekek megdöbbenek. Turszki Miklós karcserbe? Elszomolyogtak jobbra-balra. Miklós a szobájába ment, én utána, szintén rettentően megijedve. Ez most embert fog ölni, - gondolám.

Télutó volt. A tél még egy utolsó erőfeszítést tett, hogy mélyen belevésse magát az emberek emlékezetébe. Jól összeszedte magát: fagyos széllel és hófürgeteggel dolgozott. Az ódon épület ablakait az öregebb szélrohamok rázták szomorúan, a kisebb és fürgébb fuvalmak pedig nem rösteltek a füstös kéményen át leszaladni a tűzhöz s ott melegedni. Ezek nem is fogták föl oly tragikusan föladatukat, hanem vidáman füttyörésztek a kályha szájánál s kicsaptak egy pár szikrát.

Miklós egy darabig szótlánul ült az ágyán, azután fogta a kalapját, elment az ajtóig, onnan visszafordult felém s kezét nyújtotta.

- Isten veled! - mondá.

- Hová mégy? - kérdelem megijedve.

- A „Fehér báránny”-ba.

- Minek?

- Hát csak nem gondolod, hogy továbbra is e vén számár intézetében maradok?

- Hát nem jössz vissza többet?

- Nem. Kérlek, a könyveimet küldd utánam a vendéglőbe.

- Hát a téli kabátodat nem húzod föl?

- Az inasnál van, gombokat varr rá.

Kezet fogtunk, ő kiment, az én szemeim pedig megteltek könnyel. Az ablakhoz rohantam, kinyitottam és Miklós után néztem. Ott ment, emelt fővel, a szél lobogtatta vékony, alsó kabátját, melyet még csak be sem gombolt. Addig néztem, míg kicsorduló könnyeim a képemhez nem fagytak.

Nemsokára bejött a szobába M. bácsi s Miklós után kérdezősködött.

- Tán már be akarja csukni? - kérdelem kihívóan s magam is elcsodálkoztam e merészségen.

Bámulva nézett rám, aztán fejcsóválva kiment. Én sebtiben összecsomagoltam a könyvekből annyit, a mennyit elbirhattam, elhoztam még Miklós téli kabátját is az inastól, a nyakamba akasztottam s a teher alatt görnyedezve, leszóktam a hátulsó garádicson. A kapu alatt találkoztam Gáspárral, a vöröshaju könyvbaráttal, a ki megint krumplicukrot hozott magának a szomszéd szatócstól (ez volt egyetlen szenvedélye). Letettem a pakkot egy percre s úgy vágtam hátba, hogy elhasalt a földön s az nap, tudom, nem evett több krumplicukrot jóízűen. „Nesze könyvtolvaj!” - Azzal fölkaptam a pakkot s szaladtam, a mennyire csak szaladni tudtam. Végre egy emberséges hordár kezeibe leheltem lelkemet és pakkomat. Gáspár, látván, hogy elfutok, nagy messziről köveket kezdett utánam hajigálni.

A „Fehér báránny” a soroksári-utcában feküdt s olyan falusi uraknak volt kedvenc szállója, a kik még a vasutak korszakában se tudnak arról lemondani, hogy kocsival, lóval ne jöjjenek a fővárosba. Egy földszintes szobában ült Miklós az ablak előtt, mely piszkos volt és törött, de gondosan megföldözve újságpapírossal. Erősen meglátszott az ablakon a tulajdonos abbeli törekvése, hogy lassankint egészen papírosból legyen az üveg, mert ez olcsóbb ablakanyag,

mosni se kell s a függönyt is fölöslegessé teszi. Az össze-vissza nyesett asztal érezvén három lábának elégtelenségét, óvatosan a falhoz támaszkodott, pár bicegő szék, egy vaságy és egy foltos diván egészítették ki a szegényes társaságot.

A könyveket gondosan leraktam az asztalra, de előbb egyenkint a tenyeremhez verdestem és leporoltam őket, féloldalt sanditván Miklósrá, hogy hát mikor kezd majd beszélgetést. Nem tette, oly mozdulatlanul ült a széken, mintha le akarná magát fotografiroztatni s oly figyelemmel, mereven nézett az ablakra, mintha azon át legalább is a paradicsomra nyílnék kilátás. Mikor a könyveket elrakosgattam, halkan leereszkedtem a divánra, még egy darabig hallgattam a ujra megszólalék:

- Nem hozhattam el minden könyvedet, mert nem birtam el. Csak azok vannak itt, a melyeket legtöbbször forgattál.

Elhallgattam. Vajjon nem lőttem-e bakot? Talán azokat kellett volna elhoznom, a melyeket legkevésbé forgatott? Mivelhogy ezeket kevésbé ösmeri, míg kedvenc könyveit már bizonyosan betéve tudja.

- Jól van, Béla, köszönöm.

- Miklós... mit fogsz most csinálni?

- Semmit.

Ujra csend lett. Fölkeltem s még egyszer átrendeztem a könyveket, hogy ugy tessék, mintha engem fontos dolgok tartóztatnának itten. Nagy fába készültem vágni a fejszemet. Az alatt, míg minden könyvet ujra fölemeltem s megint letettem, ezen gondolkoztam.

- Miklós! - kezdém, - én is veled maradok.

Megfordította a széket s szembe fordult velem.

- Először én törtem föl a fiókot, a mit azután ellened fordítottak. Másodszor utálom, gyűlölöm azt az egész intézetet. Harmadszor, még ha szeretném, se tudnék visszamenni, ha... te nem vagy ott...

Elesuklottam. Szememet egy piszkos aranyrámában a falon függő, hiányosan öltözött fekete női alak képére függesztettem, mely vendéglői szobákban (gondolom) Afrikát szokta ábrázolni.

Miklós megfogta a kezemet s mormogó hangon beszélni kezdett valamit szüleimről, jövőmről, pályámról, tanulmányaimról. De az ő hangja is elakadt, lehajolt hozzám s megcsókolta homlokomat, de már erre én hangos sirásba kezdtem. A szél félig kiszakított egy „ablaktáblát”, mely nem szabadulhatván egészen, bősziúten csapkodta a falat. Ilyen látványok birhatták a „Fehér bárány” tulajdonosát arra a meggyőződésre, hogy nincs jobb üveg a törhetlen papirosnál...

Tehát maradtam én is a „Fehér bárány” lakója s egyszersmind háztartásunk vezetője. Legelőször is beragasztottam az ablakot s a szél ellen odagyümöszöltem téli kabátjainkat, azután befűttem a kis vaskályhába s nemsokára oly barátságos hőmérséklet uralkodott, hogy mi a kabátunkat kezdtük vetni lefelé. Én látogatást tettem egy szomszéd kofánál s egy rakás almával tértem vissza, mely nemsokára ott sült az izzó vaskályhán. Sült almát enni és szivarozni hozzá, - van-e ennél nagyobb élvezet a világon? Diákra nézve bizonyára nincs. Én boldog voltam abban a kis poros, bűzös, pusztá szurdékban s alá-föl szaladgálva, lelkesiúten fujtam szét a füstgomolyokat, ugy éreztem magamat köztük, a mint körülöttem karikáztak, mint egy felhők és istenek fölött uralkodó olimpusi Jupiter, sőt még jobban, mert ő nem lehetett, szegény, dohányos, Amerika (a honnan ezt a jószágot hozták) az ő idejében nem lévén még fölfedezve.

Miközben én izgatott hadonázással jártam föl s alá, Miklós a diványon hevert s mit sem szólt lelkesült kitöréseimre. Hogy én voltaképp miért lelkesültem, azzal egyáltalán nem voltam tisztában. Talán először éreztem magamat férfinak? Talán éreztem, hogy ezzel a mai lépésemmel a kiskoruságnak bizonyos láthatatlan bilincsei hullanak le rólam? Valami ismeretlen jövő, vagy rejtélyes viharok elé fogok indulni, e sivár szobából kiindulva? Mind e bizonytalan érzelmek és kedélyhullámzások közt bizalommal és szeretettel néztem Miklósról, a ki egész nyugodtan hevert ott.

Esteledett. Miklós elszunnyadt, én pedig leltároztam vagyonunkat. A könyveken kívül volt még két ezüst óránk, egy ötágu zsebkésünk, két téli kabátunk, nekem arany-inggombjaim s készpénzünk össze-vissza 15 forint. Tehát elannyira gazdagok voltunk, hogy Miklósnak azt mertem indítványozni, menjünk el a színházba. Ő beleegyezett, s egy félóra múlva már a Nemzeti Színháznak egy sötét zugából néztük a „Szegény ifjú történetét”-t. Színház után elmentünk a „Nemzeti bormérés”-be, hol nemzetiszinü tányérokra igen olcsó és igen rossz vacsorát ettünk, tanulók és hivatalban tespedő szegény ifjak éktelen lármájának közepette. Az egész korcsma, mely két alacsony, piszkosfalu szobából állott, ösmerni látszott egymást, s a mi asztalunktól a negyedik asztalhoz kiabáltak át az ismerősök egymásnak. A pincérek egészen bizalmas tónusban diskuráltak a vendégekkel, belevegyültek a beszélgetésbe, étellel kezükben megálltak várni, míg valamely vendég megkezdett adomájának végére ér s aztán ők nevettek lehangosabban, sőt nem haboztak maguk is egy hasonló adomának föllelevenítésébe fogni. Minden étel csak úgy csöpögött a zsirtól, szalvéták és abroszok tele voltak kimos-hatatlan zsírfoltokkal, paprika, só, bátran kidülhetett, senki se vette föl, a kitért pincér leöntött, föl se vette, mert nem akart (szólván) még letorkolásban is részesülni. Pokoli hőség volt. János bácsi, a tulajdonos, ingujjban üldögélt vendégei közt, ivott a borukból, s megkínálta őket dohányából. Féltenekettőkor azonban a legnagyobbik fia (az üzlet vezetője) a markába nyomta arannyal himzett, kék házisipkáját. János bácsi a fejébe tette s háromszor végigsétált vele a korcsmán. Ez azt jelentette, hogy takarodjatok haza. A vendégek fizettek, távoztak s éjfélkor már a pincérek is aludni tértek. Mi is hazasiettünk otthonunkba s én csodálatos nyugodtsággal aludtam el, természetesen a diványon, melyet siettem lefoglalni magamnak.

A harmadik nap este a Bakács-téri cirkuszban kit pillantok meg? Torbágy Barnabást! Magam se tudom miért, ijedten kifelé kezdtem osonni; de észrevett a gyilkostekintetű s megfogott.

- Alásszolgája, Szentpáli ur! Hogy mint szolgál drága egészsége? - s szemtelenül a szemem közé vigyorgott.

- Köszönöm, nagyon jól, - hebegtem.

- Idefönt van ám a papája is, - folytatá, - hát az intézetből csak így egyedül eleresztik ilyen messze cirkuszba?

- Hol van atyám?

- Most a Népszínházban lesz, de különben a Pannoniában lakik. Legyen szerencsém vacsorára.

- Otthon vacsorálok.

- Hát majd hazaviszem kocsin.

- Gyalog szoktam járni.

Hirtelenében rendbeszedtem a gondolataimat. Atyám idefönt, M. bácsi bizonyosan táviratozott neki, Barnabást meg bizonyosan Miklós miatt küldték Simonék.

- Hát Simon ur nincs itt fönt?

- Talán szükség volna rá? Elvégezem én is a dolgait. Simon különben beteg.

- Ajánlom magamat, - kiáltottam el magam kinomban, mert úgy kezdtem érezni, mintha én ennek az óriásnak foglya lennék.

- Hát nem jön el a papájához? - kérde ő folyton azon a szemtelenül udvarias hangon.

- Ma már későn van, majd holnap reggel.

- No hát akkor hazakisérem az intézetbe. Ilyen későn nem engedhetem egyedül járkálni.

- Köszönöm, - s elindultunk. Gondoltam magamban, ez is jó, legalább utközben jut valami eszembe, a mivel Barnabást lerázhatom a nyakamról. Legjobb lett volna egy félreeső utcába elcsalni s ott megtámadtatni magunkat valami csirkefogóktól. Én, tudom, elszaladnék, Barnabást meg helyben hagynák egy kissé, a mi nem ártana neki. Láttam, hogy a vén róka les rám, hogy el ne fussak. Ez most a mi rejtekhelyünket akarja fölszimatolni. És semerre egy jótékony vízvezetéki vagy gázvezetéki gödör, melybe Barnabás belepottyanhatna. Mégis talán jobb lett volna a komfortáblit elfogadni: az fölfordulhatott volna s Barnabásnak (bizom Istenben) bizonyosan kificamodik a lába. Mit teteti magát, mintha nem tudna semmit a mi szökésünkről? Hogy engem visszacipelhessen az intézetbe? Ez hallatlan gyávaság volna, ha én így szótlanul, minden védelem nélkül visszaengedném magamat vitetni! És éppen Barnabás által!

Elvégre kénytelen, leszek magam valami hősies elhatározást végrehajtani, pl. egyszerűen megfutni Barnabástól: a Soroksári-uton végigballagva, lassan közeledtünk a „Fehér bárány”-hoz. Szivem hevesen dobogott. Arcom egyre jobban vörösödött; ha lámpa alatt haladtunk el, félrefordítottam a fejemet, hogy Barnabás észre ne vegye izgatottságomat. Felgyűrtem a kabátom gallérját egészen a szememig s leselkedtem valami befagyott tócsa után, ha Barnabás azon elvágja magát, menten futásnak eredek. Itt a „Fehér bárány”. Az ajtóban állt az arany-sapkás portás s jó meleg bundájában fittyet hányt a hidegségnek. Ugy látszik, a vendéglői portásokat éles szemmel áldotta meg az Isten, mert noha, előtte elmenvén, még jobban behúzódtam gunyámba, hangos jó estéttel üdvözölt s kijelentette, hogy a másik ifiúr már régen itthon van. Elsárgultam ijedtemben s egyszerre leeresztettem arcomról kabátomat. A vesze-delem becsapott, nézzünk szemébe.

- Tehát itt laknak az ifiurak? - kérde Barnabás tőlem,

- Itt, - feleltem szeme közé nézve, s most már se sápadt, se vörös nem voltam. Visszanyertem minden lélekjelenlétemet.

- A „Fehér bárány” nem is rossz az ilyen ártatlan báránykák rejtegetésére. Elfogadják látoga-tásomat?

Mielőtt azonban valami gorombasággal feleltem volna (azért kellett a szokottnál tovább gondolkoznom, mert gorombasággal akartam felelni), Barnabás egyenesen a portáshoz lépett s meglehetősen nyersen kérde tőle:

- Hol laknak ezek az urfiak?

- Földszint, hatodik ajtó.

Barnabás többet nem is törődött velem, hanem sietett befelé. Erős lépései alatt dongott a deszkás kapualja s meg-meghorkant benne a kitörő lélegzet. Vagy tán valami indulat emelgette, melyet még visszafojtva tartott. Szaladtam utána, a hogy csak birtam. Éppen ajtónknál értem utól. Belülről az ajtó hasadékein világosság látszott. Barnabás belökte az ajtót s a vasnyelv pattanva engedett az erőszaknak. Én szédelegve támaszkodtam az ajtófélfának, Barnabás betört.

Miklós az asztalnál ült és irt. Fölpattant helyéről és várta, mi lesz.

Barnabás hirtelen visszahajlott és megállt, mintha falnak ment volna neki. Azután összevonta karjait s nevetni kezdett. Azaz hogy nagy fogait mutatta és rekedten rőfögött. Félelmes volt ez a horkoló vadállat.

- Megszöktünk, ifiur? - kezdé a lehető legimpertinensebb hangon.

Miklós nem felelt, bennem forrt a düh. Bizony ketten szépen legyűrhattuk volna ezt a Barnabást.

- Kezemben vagy most, fickó; régen vártam már, hogy így szemtől-szembe álljunk. Majd ráncba szedlek én.

- Ha nem takarodol, kidoblak, - felelt Miklós s egy lépést tett Barnabás felé.

Barnabás fölfordított s lehajolt. Azt hittem, hogy bikamódra fejjel rohan Miklósnak, s ijedtemben elkezdtem verni az ajtófélfát. De Barnabás mást tett: csizmaszárából korbácsot vett elő s az előtte egyenesen, merészen, emelt arccal álló Miklóson végigvágott.

- Nesze, kutya! - rikácsolta, s a korbácsot sivitva és csattanva láttam Miklós arca köré csavarodni.

Ekkor a hallgatag Miklós ökle a levegőbe emelkedett s leszállt Barnabás arca közepére. A nagy test vérbe borulva zuhant le a földre, könyökét a vaságyba vágta s elterült, hörögve, sziszegve és rugdalózva.

Miklós rá se nézett, átlépett rajta s kiment. Én kábultan tántorogtam utána. Szobánk a folyosó végén feküdt, onnan a hátulsó kapu pár lépés volt: ezen át távoztunk. Még a kapuban is hallottam a levágott Barnabás kapálózását.

Miklós gyorsan haladt, alig tudtam nyomába érni. Félénken néztem rá, ő észre sem látszott venni engem. Könnybe borult szemeimet a sötétségbe meresztettem. Egypár alak bizonytalan körvonala tünedeztek föl itt-ott. Hová, merre megyünk most? Minden sötét volt előttem.

- Azt hiszem, Torbágy urnak... Barnabásnak... annak az embernek eltörött a karja, - kezdem a beszélgetést.

- Azt hiszed? - felelt Miklós.

- Nem hiszem, hanem reménylem.

A beszélgetés megakadt. Az utcasarkon hideg szél fogott elő bennünket. Akkor vettem észre, hogy Miklós a téli kabátját a vendéglői szobában hagyta. Jézus Mária! Meghül, oda van! Figyelmeztettem rá.

- Hagyd el! Jó lesz az a kabát a vendéglősnek a szoba ára fejében.

- Gyerünk atyámhoz, a Pannóniába.

- Nem megyünk.

- Te nagyon fázol.

Rám nézett s nem felelt semmit, én pedig elhallgattam. Valóban, azt hiszem, én jobban fáztam, mint Miklós.

- Az az ember - kezdem újra, - a rendőrséggel fog üldöztetni bennünket. (Jól esett magamat is belefoglalni az üldözendő bűnbe.)

- Joga van hozzá.

Ujra csönd.

- Mi tehát üldözöttek és menekülők vagyunk? - kértem bizonyos örömmel. Cooper regényeit még nemrég olvastam.

A Dunaparra értünk, hol a szél még nagyobb erővel fujt. Csillagok rezegtek az égen, csillagok a vizen, néha egy fehér folt, mely lassan uszott alá, szakította meg a vízi csillagtábot. Jégdarab volt, egy feldunai vándor, utolsó maradványai közül a tél jégtömegének, mely már mind eluszott sietve arra délfelé, mintha ott szebb, fagyosabb világ várna rája. A lámpafényes Buda fölött ott állott a fehér Gellért. Oldalán és a várhegyen vonultak föl a lámpalángok s fönt a legtetetjén összeolvadtak a csillagtüzzel, s már megkülömböztetni se lehetett, hogy melyik a földi tűz s melyik az égi fény? Melyiket gyújtogatja ember és melyiket Isten?

A parton talán mi voltunk az egyedüli emberi lelkek; egy fekete kutya élesen üvöltött a part legalsó garádicsán; talán a gazdája most ugrott ott a vízbe s ezen a kutyán kívül nem is siratja senki. A mint följebb haladtunk, egy pálinkamérésből, hol valami pálinkakedvelő vak ember gitározhatott, részeg embert dobtak ki elénk az utra. Nem haragudott érte. Csendesen föl-kászolódt s haladt az esküteri tűzoltó őrtanya piros lámpása felé, melynél ujjal pálinkamérést sejtett. Az őrtálló tűzoltó, a mint megértette, hogy ez be akar menni pálinkát inni, megfogta s olyant pöndörített rajta, hogy messze kigurult az utca közepére. Bizonyosan be is törte a fejét vagy orrát, mert olyan siralmasan nyöszörgött szegény... Többet nem láttam. A plébánia-templomban tizenegyet ütött az óra, mély, erőteljes hangon. Miklós megállított.

- Fiam, ne kísérv tovább, menj haza, - mondá.

- Haza, hová? - kérdeztem fájdalmasan, s azon a ponton állottam, hogy sirjak.

- Eredj vissza, térj meg atyádhoz; de engem ne kísérv tovább.

- Miért? - kiáltám, megkapva kezét, s mintha a hatalmas Duna mormogása egyszerre erősebben csapott volna fülembe.

Miklós megszorította fagyos kezemet, hosszan, szeretettel, azután vállamra tette kezét, meg-simogatott s nem felelt. Tovább haladtunk. Egy fényes kávéházból a tömegnek barátságos, vonzó lármája, nyüzsgése hatolt ki a hideg éjszakába. De a kiömlő fényességnél én Barnabás korbácsának hosszú, kékes-vörös, dagadt nyomát láttam Miklós fehér arcán; a vágásból itt-ott vér serkedezett. Hová fogja őt most ez a korbácsütés kergetni? Ujra sötétbe értünk.

- Béla, - kezdé újra Miklós, - térj atyádhoz. Ne gyere velem. Te félsz a sötétben, te fázol az éjszakában; látod, az élet, mely felé én most megyek, ilyen hideg és ily sötét leszen. A korbács, melynek csattanását hallottad, ide kerget engem. Terád verőfényes élet vár, meleg otthon puha fészke, erős apai kebel, gyöngéd anyai sziv... engem a vak sors, a durva emberi kezek mindettől megfosztottak. Előttünk éj és fagy; fordulj vissza, Béla.

Átöleltem Miklós nyakát s keblére hajtottam fejemet, ő is hozzám simult s így bandukoltunk tovább.

- Hová még? Mit szándékozol tenni? - kértem fuldokolva.

- Elbujdosom. Elmegyek oda, a hol nem ismernek. Van erőm és bátorságom dolgozni, dolgozni fogok. Ha kell, tépett ujjal, véres körömmel fogom mindennapi kenyeremet ki-kaparni a földből.

Áthaladtunk a lánchidon. Miklós megállt s a hideg kőoroszlán gránit-talapzatához szorította forró fejét. A víz harsogva törött meg az óriási kőoszlopokon s énnekem, - magam sem tudom miért, - olyan kedvem lett volna beleugrani a Dunába.

- Tehát elhagysz, szakítasz velem? - kértem, némileg leküzdve elfogódásomat.

- Mindenkiel szakítok, csak veled nem, kedves jó fiam; talán nem is szeret már engem senki kívüled. Te mindig tudni fogod, hol leszek, mit csinálok. De soha senki sem fogja tőled megtudni.

- Soha, senki.

- Esküszöl?

Föltekintettem Miklós arcára, aztán még följebb, föl a szikrázó csillagokra, arra gondoltam, a ki azokon tul lakik és meghallja eskümet, s kiáltám:

- Esküszöm.

Tiszta gyermekszívvvel, szüz lelkesedéssel tettem az esküt s tán ez volt a legigazibb, legbecsületesebb eskü mindazok közül, melyeket ez az éjszaka látott az Isten trónja felé röpní.

Miklós átkarolt s megcsókolta homlokomat, én pedig szeretettel simultam hozzá s végigcsókoltam arcán a korbácsütés helyét, melyen a kiserkedt vér meg volt fagyva...

- Köszönöm, Béla, már nem fáj, - szólt, s könnyeket láttam csillogni szemében, először életében.

Valahol messze a szél bevágott egy nyitva felejtett ajtót s a dördülésre fölrezzentünk. Nekem úgy tetszett, hogy forró könnycseppjeim befelé csurogtak a szivembe s barátságos melegséggel töltötték el. Megkönnyebbültem... a félelmes Duna eltűnt szemeink elől, átméntünk az alaguton, Miklós is beszédesebb lett.

- Ne feledd Sarlay Jolánt, - szólt egyszerre, majdnem suttogó hangon.

- Nem, nem felejttem, - de voltaképp szerettem volna tudni, hogy s miképp érti ezt Miklós? Talán átadjam neki azt a Városligetben készült amerikai fotográfiát, melyen együtt voltunk levéve Miklóssal?

- Semmit se szólj neki hollétemről, mig én meg nem irom; de róla sűrűn emlékezzél meg leveleidben, - folytatá.

- Értem, - s most már csakugyan értettem is.

Igy érkezünk sirva, beszélgetve, ölelkezve, botorkálva a budai vasúthoz. A hegyekről ugyan csak hidegen sivitott alá a szél, de mi többé nem éreztük; utunkra immár egyedül a csillagok világítottak, de azért mi nem féltünk ám. Mit nekem a vérmező véres rémei, mikor Miklós oldalán vagyok!

Éjfél vert a budai várban s a kaszárnyából keserves trombitaszó töredékeit hordta felénk a szél. A vasutnál jóformán mindenki aludt s egy baktertől tudtuk meg, hogy a legközelebbi vonat a Balaton felé csak hajnalban indul. Ugyanez a bakter elvezetett bennünket közeli kis házába, hol - ugymond - kényelmesen bevárhatjuk a vonatot, ha nem akarunk valamely korcsmába menni, melyek azonban messze és zárva vannak. Elfogadtuk az ő házát, hol kaptunk olyan ágyakat, melyeket elcsigázott baktetek és szökevény, kifáradt, megfázott ifjak kitűnőeknek találhatnak. Mi kitűnőeknek találtuk, s csakhamar az igazak álmát aludtuk a rozzant házban, a szélvihar közepett, melytől ugyancsak ropogott a fa-alkotmány.

...Reggel, mire fölbredtem, Miklóst már nem találtam ott. Elutazott. Ágyára borultam s keserves könnyekkel áztattam a paraszti ágyat, melyben ő tán egy viharos, de mindenesetre rejtelmes jövőről álmodozott.

IV.

Atyám nem volt Budapesten, Barnabás hazudott. Az én intézetbe való visszatérésemmel is őt bízták meg; de én visszamentem magam minden szó, felvilágosítás nélkül, mintha semmi se történt volna. M. bácsi sem mert egy szót se szólani, a mi kár is lett volna, mert én olyan engedelmes, jámbor diák lettem, a kinél különbet M. bácsi nem is kívánhatott magának. Miklóssal eltávozott erőm, bátorságom, ki volt belőlem véve a lélek. Bort hordtam a pincéből, a kenyeret fölszeleteltem, a gombolyagot tartottam az igazgatónénak; kitűnően tanultam és sokkal több szorgalmat fejtettem ki, mint a mennyi M. bácsi intézetében szükséges volt arra, hogy kitűnő bizonyítványt kapjak.

Roppant híját éreztem Miklósnak. Nélkülöztem komoly tekintetét, férfias, határozott hangját, tanácsait, segítségét, egyszerű barátságát. Nappal róla gondolkoztam, éjjel róla álmodoztam; ha ebédeltem, az jutott eszembe, hogy ő nem éhez-e, ha a fűtött konyha mellé ültem, azon gondolkoztam, hogy ő nem fázik-e, s ha a meleg paplan alá bujtom, sóhajjal gondoltam arra, hogy talán ő most valami kemény deszkán hanykolódik. A történelemből kedvenc görög és római hőseim az ő alakjában jelentek meg előttem, az ő hangján szóltak hozzám. Mindenkit, a ki rokonszenves volt előttem, Miklósnak képzeltem... épp úgy a Nerok, Caligulák, Caraffák meg a Robespierrek Barnabás alakját öltötték föl...

Leráztam végre az iskola porát, melylyel ah, oly gyakran az ifjuság himporát is lerázzuk magunkról. Kiléptem az életbe. A gyermekpajtásokkal, az M. bácsikkal eltűntek az apró bajok, a nagy ábrándok, szétfoszlottak a légvárak s mint a tündérpalotát álmodó mesebeli cigánygyerekek, egyszerre a pusztá, nyirkos, hideg földön ébredtem föl. De a sors mégis kegyelmes: lassan ereszti neki a való életet az ábrándok világának, hogy azt kirabolja; s így lassan, de mindennap áldozatul esik a remények zöld lombjából egy levél, az illúziókból egy aranyos sugár, az ábrándokból egy ködkép...

Jó atyám sokat költött rám s érthető, hogy belém fektetett pénzének minél hamarább való kamatozását óhajtotta. Legalább is azt, hogy ne kelljen többet rám költenie. Két évi egyetemi tanulás után haza mentem kis városkánkba s ott P. gróf uradalmának központi irodájában kaptam hivatalt a jószágigazgató mellett. A Szentpáli név jól hangzott az uradalom történetében s mindenki gyors karrierrel biztatott, már tudniillik azzal, a mit a gazdatiszti életben gyors karrier alatt érteni lehet. Nem kívántak sokat tőlem s így én kevés fáradtsággal sokkal többet dolgoztam, mint a mennyi kötelességem volt. Csodálatos, hogy ezzel mindenütt elismerést arattam, csak irodánkban nem; az öregebbek, főlebbvalóim, attól féltek, hogy nélkülözhetetlenné találok lenni s én miattam majd ők is kénytelenek lesznek az évtizedek óta megállapított rendszeren változtatva, többet dolgozni mint eddig; a fiatalabbak azzal vádoltak, hogy a felsőbbek kegyeit vadászom s csak azért munkálkodom annyit, hogy behizelegjem magamat. Ők, felsőbb és alsóbb ranguk egyaránt, hivatalos életüket a következőképp osztották be: ha a gróf nem volt ott, nem dolgoztak semmit, ha a gróf ott volt, úgy csoportosították a semmittevést, hogy az lázas tevékenységnek látszott.

Miklóstól eleinte ritkábban, később sűrűbben kaptam leveleket, eleinte rövideket, később hosszabbakat. A távollét, az idő egyre szorosabbra fűzte barátságunkat. Ugy láttam leveleiből, hogy senkije sincs kívülem s azért nekem kitárja egész lelkét. Először gazdasági írnok lett s ekkor levelei a természet nagyszerű szépségeinek ecsetelésével és a gazda életének gyönyörűségeivel voltak tele. Az emberekről hallgatott. Még parasztemberekkel inkább foglalkozott. Egyik levelében azt újságolta egész komolyan, hogy beállt parasztnak, egy gazdag parasztember szolgálatába. És oly élvezetesen ecsetelte a fölkelést a pacsirtával, a szántást a harmatos mezőn, az ebédelést az utsalí fák árnyékában, a hazatérést este, mikor daltól hangos az

egész határ, a vacsorát egy terebélyes szederfa alatt, mikor a gazda piros-pozsgás familiájával egy nagy közös tálból böködí az illatos turós csuszát, az éji elheverést az illatos szénán: hogy szinte nekem is kedvem kerekedett fölcserélni kaputomat a pitykés dolmánynyal. Paraszt-életéből küldött is egy fényképet, a mint borjuszájú ingben, patyolat gatyában az eke mellett áll. Aláírva „Turszki Cincinnatus, csakhogy az ördög se hívja konzulnak”. Én aztán vidám tréfákkal feleltem neki levelemben; még azt is megírtam neki, hogy Barnabásnak milyen kékes-vörös és pisze az orra, még pedig attól az ökölcsapástól, melyet neki Miklós adott. Barnabás ugyan a borra fogja orrának átalakulását s hogy könnyebben ráfoghassa, most még sokkal többet iszik, mint valaha, „de itt mindenki tudja, hogy az a te öklöd műve s általában azt tartják, hogy a korbácsütést ez ökölcsapással lekivittelted, pláne ha az eltörött kart is bele vesszük”.

Ilyenformán igyekeztem becsusztatni levelemben azt, hogy itt nem fogják föl a korbácsütést olyan tragikusan s ő is megváltoztathatná nézetét róla. Minden levelemben megemlékeztem édes anyjáról és Sarlay Jolánról... Simonról nem voltam képes soha semmit a levélbe bevenni.

Ez a szomoru asszony, Torbágyné, bántotta egy kissé a lelkiismeretemet. Nem szerettem vele találkozni. Bár sose kérte tőlem a fiát, azt hiszem tudta, hogy én tudok hollétéről. S minden találkozásunkkor egy pillanatig mintha szemrehányólag tekintett volna rám. De különben mint az alvajáró ment el mellettem s szemeit elfordítva rólam, a semmiségbe meresztette. Torbágygyal ritkán beszéltem és igen közönséges dolgokat, Barnabást kerültem. Valahányszor láttam őket, mindig eszembe jutott az a rejtélyes jelenet Simon vasrácsos szobájában, ott a vadgesztenyefák lombjai alatt. A megtört Simon, az erőszakos, bátyja vagyonára áhító Barnabás s felettük valami sejtethetetlen, nagy titok, mely az egyiket összetöri, lesújtja, a másikat erőszakossá, kihívóvá teszi... Miért gyáva Simon? Miért gyáva Turszki Miklóssal szemben?

Sarlayék házánál minden három hónapban megfordultam s e látogatásokat hivatalos kötelességemnek tartottam, melylyel Miklósnak tartozom. Sarlay Apródon lakott, egy kis faluban az erdők közt, nem messze városkánktól, düledező nemesi portán, melynek a deszkakerítései is régen el voltak már fűtve, úgy, hogy udvarba, kertbe bárki szabadon bejárhatott s lophatott, ha ugyan lett volna mit lopni.

Minthogy kerítés híján a gyümölcsös termését, még mielőtt megérett volna, a falubeliek szüretelték le, az úgy is másnak termő gyümölcsfákat Sarlay szintén tüzelőfának használta föl s már meg is kezdte kivágatásukat. Az irtott gyümölcsös szomoru egy látványt nyújtott. Mindig elkeseredett a szívem, ha Sarlayéknál látogatást tettem. A gizgazos udvaron egypár sovány csirke lézengett, az istállók üresek voltak, még az ajtókat is ellopták a parasztok. A kertből egy filagóriát utolsó porcikájáig elhordtak a tolvajok. A lakóház fázindelyét vastag rétegben fődte a zöld moha. A cselédek is olyan régi házibutorok voltak, a kik máshol már nem kaptak volna szolgálatot: itt elszolgáltak becsületből, a „familia” kedvéért, ingyen. Legalább itt senki se kívánt tőlük sokat; el se csapták őket s életük végét nyugodtan eltölthették.

A küszöbön belül már az a kopott tisztaság és rend kezdődött, mely a becsületes szegénységre és a női kézre vall. Itt kezdődött Jolán birodalma. Butorok kikefélve, leporolva, padló föl-surolva, ablakok megmosva, a falak fehérre meszelve. A maga kis szobájának ablakára még fehér csipkefüggönyt is akasztott a leány, hogy be ne nézhessenek a - dudva és a napraforgó. Ezek voltak az ő ablakalatti gavallérai.

Szegény szép Jolánka, míg gyermek volt, nem vette észre a sivár környezetet; még örült az udvar bozótjának, hogy ott bujósdi játszhatik a parasztleányokkal s ha az eső bekergette a szabadból, a konyhában lakott, hol öreg cselédek rémes fantasztikus mesékkel rontották el éjszakáit s bátorságát. Mikor nagybacska lett, évről-évre nevelőbe adta a korán özvegygyé lett Sarlay, valami kisvárosi intézetbe, hol nem tanult meg németül és franciául, de igenis

megtanulta szeretni a vén szülőházat bozótjával, hosszufogu kísérteteivel, fogatlan cselédjeivel és féktelen szabadságával... Mire visszatért, nagyot fordult a világ kereke otthon.

Legalább Sarlay Balázs azt hitte, hogy a világ kereke fordult, pedig csak az ő életeé, még pedig lefele... Érthetetlen egy ember volt. Hajdanában jól kezelte kis kurta birtokát... Később egyre kevesebbet törődött vele. Ravasz parasztok úgy holdankint elcsalták tőle... Őt-hat esztendővel a Turszki Dezső (Miklós apja) öngyilkossága után már semmije sem volt, csak egy vén kastélya és egy ifju leánykája. És ő mégis megélt. Mindig volt mit enni a házánál, bor és savanyuvíz is mindig elég volt a vendégnek. Pedig soha senkitől se kért kölcsön pénzt, jövedelme se volt semmi. Mégis megélt. Miből?

Sarlay Balázs a legközönségesebb, a legmindennapiabb életmódot követte. Korán feküdt le, későn kelt föl s megíván két darab kenyér mellé három kupica szilvóriumot, elsétált a községházához, a hol a jegyző urnál újabb három kupicát öntött be, de ezuttal törkölypálínkából. Itt pipaszó mellett eltelt az idő délig, akkor hazament s ebéd után újra elkezdte vándorlását. Elment a plébános urhoz, a hol jó, gyöngye löre mellett a gazdával és a két tanítóval tarokkozott, este felé pedig mind együtt kísértáltak a közeli szőlőbe s a pincegádorba heverve pipáltak, a tavalyi bort kóstolgatva. Néha kugliztak a jegyző urnál. Mindig este lett, mire hazavetődött. A mint megvacsorált, rögtön olyan álmos lett, hogy a pipáját is csak félig tudta kiszíni, pillái leragadtak, behunyt szemmel levetkezett s mint egy fadarab, úgy dült az ágyába. Sohase látta senki nevetni; mikor mások nevettek, akkor ő olyan szakgatott, éles krárogást hallatott, a mi mindent hamarabb kifejezhetett volna, mint nevetést. Néha beteg volt. Azaz nem tudott fölkelni az ágyból, akárhogy erőlködött is. Fáradt és álmos volt. Ilyenkor két napig szakadatlanul aludt s éjjelente sikoltozni hallotta őt a leánya, Jolán.

A leánya! Sarlay Balázs nagyon szerette a leányát. Nem is szeretett senkit mást a világon. Ha rátekintett, egy kis fényes és meleg sugár tört elő szeméből, mely különben bágyadt és homályos volt. Jolán vezette a háztartást majdnem tizenkét éves kora óta s gyermeki csapongásai igen hamar szárnyaszegetten hullottak alá a verőfényes magasságból; szárnyukat szegte a sivár, kopott, szegényes környezet, a kifáradt apa, az előregedett cselédség, a hideg, üres ház, az unalmas falu. Apja néha, mikor egészen fölébredt, sajgó szívvél látta szegény leánya életét s ilyenkor fölültek a régi dicsőség utolsó emlékére, a sárga hintóra s fogadott parasztlovakon elmentek erre-arra egy kicsit a világba, emberek közé, mulatni. Jolán szerény kis ruhatárából ügyesen, csinosan föl tudott öltözködni s ilyenkor Sarlay is Jolán felügyelete alatt csinált toilettet.

Néha Sarlaynak kedve kerekedett külön kirugni a hámból. Ilyenkor bejött a városkába s a nagyoksmában mulatott a Kese bandájával s a mindig vállalkozó fiatalsággal, mely gyakran mulatott, de nagyokat. Becsípett, mélabús lett, sirt, a primást ölelgette s végre elaludt. Egy ily mulatság után újra visszavonult barlangjába és sokáig nem láttuk megint.

Miklós levelében néha Jolán számára is volt egy kis levél. Ilyenkor azonnal befogtam és Apródra mentem, a szomorú házba. Jolán nagyon szívesen fogadott s láttam, hogy jól esik neki egy kis beszélgetés, főképp Miklósról. Egyszer így szólt hozzám:

- Irja meg Miklósnak, hogy nem vagyok ám már olyan kis leány, mint a milyennek képzel s bizony ha itt előttem állana, kénytelen lennék Turszki urnak szólni, nem többé egyszerűen Miklósnak.

Én természetesen hiven megírtam az üzenetet Miklósnak, a ki erre azt üzenté vissza Jolánnak, hogy ő azt remélte, hogy Jolán egész életében Miklósnak fogja őt szólni. Jolán szívére szoritotta a kezét és hosszan elgondolkozott.

Sarlayval ritkán találkoztam az ő házánál; ha otthon volt is, nem sokat törődött velem. Sligovicát adott elő, a miből azonban csak ő ivott, s egy pipát akart rám erőltetni, a mire

végére szintén ő gyújtott rá. Turszkival nem foglalkozott, én pedig fölöslegesnek tartottam neki is elmondani a Miklósról szóló híreket.

Egyszer kisült a gazdasági könyvekből, hogy egy 30 holdas kaszáló, melyet eddig P. gróf uradalmához számítottak, a néhai Turszki Dezsőé. Rögtön értesítették róla Torbágy Simont, a ki miután özvegy Turszkinét feleségül vette, a kis Turszki-birtokot is jószágához csatolta, hogy a házasság alkalmával hároméves Miklós számára kezelje. Ekkor ebben az ügyben meglátogatott lakásomon Torbágy Simon. Ugyanaz a hideg, udvarias, elegáns ember volt, a kinek mindig ösmertem. Csak szemei voltak beesettebbek és a haja gyérebb. Egyenesen azzal a kérdéssel fordult hozzám, hol van Miklós? Én majdnem zavarba jöttem e kérdésre. Eddig alig szoltunk egymáshoz s most egyszerre ráront titkomra. Összeszedtem magamat.

- Megirta önnek, vagy az anyjának Miklós, hogy hol van? - kértem.

- Soha, egy sorral se.

- Akkor hozzám se tessék fordulni, mert semmit sem mondhatok.

- Tehát ön folyton tudja, hogy hol van és nem mondja meg?

- Nem vagyok rá fölhatalmazva.

- Uram, - szolt Simon s egészen közel huzta hozzám székét, - mindnyájunk boldogsága forog kockán. A feleségemé... az én nyugodalmam...

Elbámulva néztem rá. Ő egész testében reszketett, még a fogai is vacogtak. Hátra simította haját s folytatta:

- Én szeretem a feleségemet, imádom, rajongok érte... Sohase szerettem mást... az első szerelem hevével, szenvedélyességével szeretem őt. Mindent elkövetek, hogy őt boldoggá tegyem... gyermekeink nem lettek, elhatároztam, hogy Miklóst saját gyermekemként nevelem föl, boldoggá, gazdaggá teszem őt... s ő itt hagy bennünket, szerencsétlenné téve édesanyját, a kinek testét kényelemmel, lelkét szeretettel veszem körül... de azt az ürt, melyet Miklós távozása az anyai lélekben hátrahagyott, nem vagyok képes betölteni... erőfeszítéseim eredménytelenül porlanak el, fáradságom gyümölcstelenül marad... Az égre kérem, segítsen rajtam.

Félig rémülettel, félig részvétellel néztem ezt az előttem kinlódó embert, kinek szeme lázban égett s homlokáról öreg gyöngyökben hullott a verejték. Arca lassankint viaszsárga lett. Egy pohár vizet adtam neki s hallgattam. Fülembe csengtek szavai, de nem elégítettek ki. A szavak mögött valami titkot kerestem, a beteges fölindulásnak valami más okát sejtettem. Mig ő kortyonként öntötte égő belsejébe az italt, én szédülten támaszkodtam az asztalhoz s látni, látni akartam... de sötétség és köd borult szemeimre.

Magához tért. Rám nézett. Szemei körül fekete karikák húzódtak.

- Ő kisiklik kezeink közül... ezt én nem engedhetem... én boldoggá akarom őt tenni. Mindenkinnek vannak kötelességei, nekem ez a kötelességem, - tévé hozzá lassu hangon s félénken rám emelte szemeit, - ezzel tartozom az édes anyjának.

Egy darabig hallgatott s látva ráirányzott vizsga tekintetemet, újra elkezdte:

- Az édes anyjának tartozom ezzel, az édes anyja boldogságának s ezzel az enyémnek, érti uram? - Ekkor hangja már éles és száraz volt.

Fülembe csengett Barnabás rikácsolása: „Ne légy gyáva, Simon!” Szerettem volna fölugrani, elrohanni s meg sem állni, a mig Miklóshoz nem érek. Aztán eléje térdelni s megmondani neki: gyere haza barátom, de tüstént, fuss, rohanj, repülj, mert baj van...

De hát mi a baj?... Nagyot ütöttem kábult fejemre, hogy meglóduljon benne éretlen agyvelőm.

- Uram, - kezdém, - Miklós nem jön haza... Barnabás...

- Barnabás! - sóhajtá keservesen az előtttem ülő ember. Lehunyta szemét s kezeivel hadonászott, mintha valami kísértetet akarna elűzni. - Barnabás, - nyögte másodszor is s melle most úgy emelkedett, mintha boszorkány-nyomást érezne rajta.

- Szegény, boldogtalan ember, - gondolám magamban. Magam se tudom, hogy jöttem e gondolatra... A félhomályu szoba sarkából mintha Barnabás pofája vigyorgott volna felénk.

- Barnabás üldözte, bántalmazta, megverte. Minek engedte?

- Barnabás! - sóhajtá harmadszor is a gyötrődő ember s egyszerre egészen összeesett, melle behorpadt, feje a vállai közé huzódott. Az eleven szenvedés benyomását tette rám. Megsajnál-
tam.

- Torbágy ur, csak hozza rendbe ezt az ügyet s kezelje tovább is a vagyont. Majd írok Miklósnak.

Lassanként fölegyenesedett. Nagyon ki volt fáradva.

- Kissé beteges vagyok, - mondá, alig hallhatóan, majd hirtelen hozzátette, - mit gondol, szeret engem Miklós?

- Minden bizonynyal, hisz ön mindig jó volt hozzá. Fölkarolta a szegény árvát, kinek szerencsétlen atyja...

- Isten önnel, - mondá gyorsan és metszőn.

Sietve távozott. Én fejcsóválva néztem utána.

V.

Torbágy Simon elutazott, senki se tudta hová. A városban én voltam az első, a ki megtudtam, még pedig attól, a kitől legkevésbé vártam - Miklóstól.

Azt írta, hogy Torbágy valószínűleg levelezéseinkből a postán megtudta, hogy ő hol van s utána ment, hogy hazatérítse. Miklós nagynehezen tudott nyomot veszíteni, éjjel szökött meg Simon elől s elmenekült a Bakonyba, hol egy faluban talált is menedéket és most nevelő egy zsidó családnál. A levél eleje dühös volt. „Mondd meg nekik, hogy nekem jobban esik a nyomor fekete kenyere, melyet kemény munkával keresek, mint a meg nem érdemlett kényelem, melyre Barnabásék irigyen és féltékenyen fenekednek. Engem nem vett feleségül Torbágy Simon ur, én ott tölthetem életemet, a hol nekem tetszik. S örüljön Torbágy Simon ur, hogy mikor ő megházasodott, tehetetlen, gyámoltalan gyermek voltam, különben nem engedtem volna, hogy szegény özvegy édesanyám gyengeségével, elhagyottságával visszaélve, apámmá föltolja magát... Az a korbácsütés örökre elkergetett a háztól, melybe nem térhetek vissza többé, mert nem akarom látni, hogy szerencsétlen atyám szent és véres emlékét hogyan korbácsolják minden nap... Férfivá lettem, az önérzet, mely a gyermekben, az ifjuban csak derengett, teljesen kifejlett bennem s mellemen dörömbölve kiált: „Te nem térhetsz vissza!”... Nem térhetek vissza, én tisztelni és szeretni akarom anyámat. Nagy áldozat volna a kényelmes élet fejében erről lemondani”.

Tehát tudja apja szerencsétlenségét? De hát a becsstelenséget?

A levél többi része humorosan ecseteli új életét.

Azt hiszem, - írja - a mesebeli erdőbe kerültem, melynek se eleje, se vége, se széle, se hossza, csak közepe van. Mint a Bakonyban minden falu, úgy a mienk is azzal hizeleg magának, hogy ő fekszik az erdő legközepén. Ebből egyetlen arasztot sem engednek. S jaj annak, a ki ezzel a bakonyi lokális patriotizmussal szembe mer szállani. Az el van veszve. Én természetesen erősen hiszek benne. Gazdámat közönségesen Árkusnak hívják, a miből azt sejtem, hogy a becsületes neve Márkus, de jobban esik az embereknek, ha valamivel, ha csak egy betűvel is megrövidíthetik őt, minthogy egyéb dolgokban Árkus ur (a kinek több esze van, mint az egész falunak) szokta őket megrövidíteni. A Márkus-család áll egy nagyapából, egy apából, egy anyából és nyolc gyerekből. Van még két cseléd. Mindezek után következik a nevelő ur, már t. i. én. Először fölolvassom az ujságot a nagyapának, a ki már olyan öreg, hogy csak a héber betűket tudja elolvasni, azután lehetetlen politikai kombinációkba bocsátkozom az apával.

Most következik az anya, a kit meg kell ösmertetnem a rendszerrel, mely szerint gyermekeit nevelni fogom. Végére következik a gyermeknevelés. Két óra a leányoknak (kik négyen vannak), két óra a fiuknak. Ezután kifeélhetem a ruhámat, ha ugyan meg tudom tenni titokban, mert ha észreveszik, urhatnámságnak mondják s kijelentik, hogy soha sem leszek gazdag ember. Én viszont kijelentettem, hogy egyszer s mindenkorra lemondok minden gazdagságról, csak nyugodtan kefélni hagyjanak.

A gyermekekkel, főképp az okos kis leányokkal nincs sok bajom. A fiukat az apjuk minduntalan beszólítja az óráról a boltba, hogy vigyázzanak, míg ő például a pincébe megy s be kell vallanom, hogy a boltosmesterséget jobban szeretik, mint a tanulást; az igaz, hogy én nem tartom őket krumplicukorral, míg a boltban annyit esznek, a mennyi csak beléjük fér. (Márkus ur se bánja, mert a krumplicukor ugyanis penészes s legalább a családban marad.) Lecke után Márkus ur azonnal kihallgatja a gyermekeket s így óráról-óra ellenőrzi, hogy tanultak-e tőlem valamit. Ha el tudják mondani, a mit tőlem, hallottak, akkor meg van elégedve - velük; velem nincs. Az az elve, hogy nem szabad meglegedettnek mutatkozni, mert akkor fizetés-

fölemelést kérhetek, a mi, tekintettel arra, hogy fizetésem havi 8 forint, nem is volna tulságos szerénységtelenség. De hát „megél abból egy bojtár”, mint Petőfi énekli. (Petőfi csak énekelt, én meg is teszem.) Eleinte, tekintettel a krumplicukor romlatag állapotára, Márkus ur fizetésem egyrészét ebben akarta kiadni, a mire én azzal fenyegetőztem, hogy akkor inkább ingyen tanítok. Erre az asszony megsértődött s maradtunk a nyolc forint mellett.

Különben nagy becsben tartanak, mert én vagyok a Márkus-család dekóruma. Eldicsekedtek velem az egész faluban, mint „drága pesti nevelő”-vel, a ki finom nevelést ad a gyermekeknek. A világ előtt 25 forint havi fizetésem van. Valósággal mutogatnak. Látogatóba járok a kisasszonykákkal. Valahogy elárultam, hogy értek egy keveset a zongorázáshoz. Azóta nincs nyugtom. Ha zongorás helyre megyek, rögtön lefognak s én robotolok, Márkusné pedig oly arccal néz körül, mintha tőle tanultam volna. (A mivel különben - mint tudod - semmi oka sincs dicsekedni.) Valóságos szerencse, hogy Márkuséknál nincs zongora, mert még zongoramesterségre is rákényszerítenének. Ugy hallom, hogy egy falubeli földesasszony már is számít rá, hogy egyetlen csemetéjéből Liszt Ferencet csinálók.

Láthatod, hogy én elég kedélyesen fogom föl a falusi életet. Tudja Isten, miféle varázs van ebben a kóbor, rendetlen életben, ebben a szabad nyomorban, melyben immár majdnem három esztendőt töltöttem. Mintha gazdagabbnak érezném magamat. Vajjon boldogabb is vagyok? Ezt a kérdést most először intézem magamhoz... felelni nem tudok rá... Az éjszaka az az enyém, akkor a magamé vagyok... Ilyenkor fölmegek az őrhelyre, melyet a falu ural, s nézek-nézek a messze láthatár sötétségébe, mintha onnan ki kellene bontakoznia valami meglepetésnek, valami titoknak. Azon veszem magam észre, hogy annyira meresztem a szemeimet, hogy szinte könnybe lábadnak. Miért? Mit rejt a sötétség? Nem tudom. A halotti csöndességben egyszerre csak zsongás üti meg a füleimet, mely mind erősebb és erősebb lesz; figyelek, meg se moccanok; suttogó hangokat hallok, de nem értek semmit. Belekiáltok az éjszakába, hangom elenyészik s mély csönd lesz utána. Mi volt az a zsongás? Mit rejt ez az ellenséges sötétség? Félni kezdek tőle. Érzem parányiságomat szemben a nagy, a titokszerű, a félelmes, a kihalt és mégis oly népes éjszakával. Beszélgetni akarok vele, de nem felel, csak zúg, csak nyöszörög, csak sikoltoz... mintha szeretne nekem mondani valamit, de nincs mit... mintha a lelkiismeretét nyomná az ezer meg ezer bűn, melyet leple alatt elkövettek, de nem tudja ki-vallani. Láthatatlan karok nyulnak felém s taszítanak, de nem tudom merre... Azután hazatérek. Lefekszem szűk kis szobámba s már öt órakor marhabőgésre ébredek. A gazdám ugyanis, a mellett hogy boltos, egyuttal mészáros is, s a levágásra szánt barmot hajnalban ablakom alá köti ki s az ő siralomházi hangjai ébresztenek föl legjobb álmomból. Mégis csak jobb nevelőnek lenni.

*

Az első benyomás, melyet a levélből nyertem, megint csak az volt, hogy táviratozok Miklós-nak, „gyere haza rögtön, mert baj van”. Sokáig eltűnődtem aztán rajta, hogy miért nyertem én a levélből ezt a benyomást. Eh, bolondság. A levél legvége nagyon fölízgatott. Ez az egész.

VI.

Valami kis szintársulat vetődött el három hosszú parasztszekéren városunkba s a nagy kocsmá kocsiszinében tanyát ütött. Szegény ördögök voltak, a kiknek eszükbe sem jutott a művészet fölkent vándor-apostolai gyanánt viselni magukat. Egy szétzüllött nagyobb társulat töredéke volt e kis csapat, mely azonban a régi társulat egész műsorát játszotta. Valóságos Zubolyokból állt, kik mindenre vállalkoztak. Sok vidámsággal viselték sanyaru sorsukat s örültek, hogy éhen nem halnak. Ezzel be is érték. A jómód netovábbjának tartották, ha minden másnap jóllakhattak. Hogy pénzüiknek is kellene lenni, az eszükbe se jutott. A mint jött a pénz, el is ment. Pedig voltak köztük öreg fickók, a kik már közel álltak a végelgyengülés állapotához, olyan törődöttek voltak a sok kóborlástól s a rendetlen élettől. S ezek is oly rózsás színben látták életük végét, mintha mindegyikre egy fenékig tejföl hivatal várna. A hölgyek szintén egytől-egyig kopottak voltak s lehetetlen ruháikkal fölfordulásba hozták az egész várost. Szerencsére nem volt köztük olyan szép primadonna, a ki forrongásba hozta volna városkánk ifjúságát s így a bekövetkezendő jutalomjátékok semmi anyagi romlással se fenyegették ez ifjúság tagjait. E társulatban hire se volt a nagyképű, a magasabb küldetést és nemzeti kulturhivatást affektáló „honművészek”-nek. Szerényen és alázatosan állítottak be az uri családokhoz. „Mi is élni akarunk, gyámolitsatok bennünket ebbéli törekvésünkben. Csak nem engedtek éhen halni?” - ez volt a benyomás, melyet első megjelenésük rám tett. S bizonyos vagyok róla, hogy az elutasítás sem okozott volna semmi különös gondot és bánatot nekik. Valamivel több koplalás, mint a hogy előre gondolták. S mi annak a koplalás, a kinek életében ez rendes rubrikát képez? Egy szokatlan és vigyázatlan jóllakás jobban megárhathott nekik többibeli koplalásnál.

A kocsmáros, a kinek kocsiszinét elfoglalták, nem sok bizalmat érzett a sápadt, viharvert alakok iránt s csak úgy volt hajlandó az említett udvari helyiséget átadni nekik, ha a városbeli urak jótállanak a fizetségért. A színészek teljes közömbösséggel vették ezt a bizalmatlanságot s egyszerűen kijelentették, hogy jogosult, mert a direktor ur szeret adós maradni s nincs az országnak az a városa, hol egy-két forinttal ne tartoznék. Én voltam az, a ki jótálltam a kocsmárosnál, mire a hálás direktor ingyen zártszéket ígért és szabad beleszólási jogot a repertoireba.

Az előadások megkezdődtek s a város uri népe, hála a fiatalság buzgó toborzásának, tömegeesen látogatta a színházat. Még a környékről is sokan jártak be, s a korcsmaudvarról a vendégllovak kapálózása és nyerítése összeolvadt a színészek beszédével és énekével. Sarlayék gyakran bejártak az előadásokra s ilyenkor mindig Torbágy Simonokhoz száltak. Mi köze Sarlaynak a Torbágy-házhoz, a hova úgy lép be, mint közeli rokonaihoz?

A színházban (hol én minden este jelen voltam) Barnabás legidősebb fia, Tamás settenkedett mindig Jolán körül. Ez a Torbágy Tamás egy trabális nagy legény volt, termetre, arcra s tulajdonságokra is apjához hasonló. Barnabás mindenüvé magával vitte s büszkén mutogatta Tamást, a ki versenyt ivott a város leghiresebb ivóival, gyönyörűen kártyázott, a kisujján egy mázsányi súlyt emelt, egyszóval a virtuskodásban nem volt párja. Láttam durva széptevéseit Jolán körül s a szivem elfacsarodott e látványra. Kivált mikor Jolán rám emelte fényes nagy szeméit, melyekből mély fájdalom szállt felém. Egy este halavány arcán oly szenvedést, láttam, hogy betegnek hittem őt s rögtön melléje telepedtem.

- Mi baja, Jolánka? Csak nem beteg? - kérdem lassu hangon.

Körülnézett. A kocsmateremből rikácsolás hallatszott. Tamás énekelt ott, cigány mellett s itatta egypár cimboráját. Sarlayt se láttam sehol. Bizonyosan az is az ivó kompániához csatlakozott.

- Nem csoda, ha beteg lennék, - felelé bágyadt hangon, - nagy bajom van én nekem, kedves Béla. Szemei könnyekkel teltek meg.

- Férjhez akarnak adni, - mondá oly lassan, hogy alig hallhattam.

- Kihez? - kérdem ámulattal.

- Torbágy Tamáshoz.

- Ehhez a paraszthoz?

- Ahhoz. S a mi a legnagyobb félelemmel tölt el: atyám kívánja.

- Hogyan?

- Tegnap, mikor már félálomban voltam, beszélgetést hallottam Torbágy Simon és atyám közt. Ez rettenetes volt. Ha nem csengenének még fülemben a beszélgetés szavai, azt hinném, rossz álom volt az egész. Atyám követelte, hogy Tamás felesége legyek, oly hangon, mely megdöbbsentett. Torbágy Simon olyanformát mormogott, hogy ez sok, a mire apám dühbe jött s elkiáltotta magát: „Nincs jogod sokallani; még ha Barnabás mondaná, több értelme volna, de te hallgass”. Simon erre azt hebegte, hogy jól van. Majd bejött Barnabás s atyám ennek is elmondta a kívánságát. Barnabás gunyosan mosolyogni kezdett: „Hát az én fiamat akarjátok áldozatul dobni? A dúsgazdag Torbágy Barnabás fiát, a ki a vármegye legjobb családjaiból választhatna magának leányt. Te nagyon követelő vagy, vén Sarlay!”

- Gazdag akarok lenni, - suttogá atyám, - meguntam ezt a nyomoruságos életet. Azt követelem csak, a mivel tartoztok nekem, megrontott életemért... Tamás régóta forgolódik Jolán körül. Uri asszonynak akarom látni egyetlen leányomat. Kötelességetek föloldani az átkot, mely házamat veri; csak nem hagyhatom elhervadni az apródi pusztá házában, melyet kerül Isten és ember...

Jolán elhallgatott s kimerülten hajtá fejét keblére. Szemeit lehunyta s úgy folytatta tovább, mintha álmában beszélne.

- Soha, vén róka. Te tiz bőrt szeretnél rólunk lenyúzni? - szólt mérgesen Barnabás, - most már az én bőrömrre megy, nem egyezem bele. Nem engedem tönkretenni legszebb terveimet Tamással. Majd bizony! nem is volna rossz, egy ilyen kopott nemesi familia a nyakunkon...

- Azt mondod, hogy soha? - szólt apám egészen rekedten, - no Simon, mit szólna te hozzá? Tied az utolsó szó.

- Barnabás! - szólalt meg Simon és hangja mintha kriptából jött volna, - bele kell egyezned. Érted? Kell. Életem, boldogságom függ ettől.

- Simon, embereld meg magadat! - rikoltá Barnabás, - ne légy gyáva. Dobd ki ezt a szemtelen bolondot...

Sarlay Balázs jelent meg s Jolán elhallgatott. Ideje is volt; a beszélgetés annyira fölízgatott, hogy egy kis szünetre volt szükségem. Sarlay egy kissé be volt már csípve s ingadozó léptekkel közeledett hozzánk.

A színpadon egy népszínművet játszottak, melyben a népies elemet néhány fokoson és szűrőn kívül erőteljes káromkodások képviselték. Sarlaynak nagyon tetszettek a kacskaringós mondasok s néhány rézfánfütyülővel ő is megtoldotta, a mi ugy a közönségnek, mint a színészeknek nagyon tetszett. A direktor abbahagyta szerepét s jóízűen nevetve, kérdé Sarlayt:

- Befejezte már a tekintetes ur? - a mire a nevetés színpadon és nézőtérén előlről kezdődött.

Sarlay hátunk mögé ült s a leányához intézve a szót, mondá:

- Jól mulatsz, drága aranyom? Egyetlen kis leányom! - s a kedves szavak a bor utálatos gőzével egyszerre hagyták el az apának cuppogó száját,... csak vigyázzon rá, kedves Szentpáli ur,

de ne nagyon kurizáljon neki, hehehe, mert semmiért sem állok jól, hehehe... Addig kurizáljon, a míg lehet, kedves barátocskám. Tudja?

Ezzel leereszkedőleg megveregette a hátamat, tovább dőcögött, kezét csókolt valami ismerős öreg néninek, a ki mellett (vállára hajtva fejét) el is aludt, nagyokat horkantva.

- Nagy ég! Ugy látom, hogy végtére Barnabás is beleegyezett a házasságba, - kezdem, mikor Sarlay eltávozott.

- Bele; Simon azt ígérte neki, hogy Tamásra iratja fele vagyonát, ha engem elvesz. Ez döntött. Barnabás gunyos barátsággal átölelte atyámat, nagyokat paroláztak, Barnabás folyton nász-uramnak szólította atyámat, a kinek és Simonnak semmi szavát nem hallottam többé. De önkénytelenül éreztem, hogy itt most atyám az ur, ő az, a ki felülkerekedett. Miért? Mi magyarázza meg az ő előnyös helyzetét a két Torbágygyal és főképp Simonnal szemben? Mily titoknál fogva tartja ő, a szegény, hatalom és befolyás nélkül való ember, ezt a dúsgazdag családot a kezében...

Jolán fuldokolva köhögni kezdett. A visszafojtott indulatok nem törhettek ki heves, hangos beszédben, kitörtek hát köhögésben.

Én agyon voltam rémülve. A Torbágy-családra, mely eddig bizonytalan homályban mozgott előttem, egyszerre megint egy hirtelen villámsugár esett. De azután megint mély sötétségbe borult minden. Nem, most már nem lehet habozni tovább. De mit tegyek? Száz meg száz sejtetem, terv káosza gomolygott a fejemben keresztül. A lobogó és füstölő olajlámpásokba meredtem, melyek hol egészen sötétben hagytak bennünket, hol úgy kezdtek libegni-lobogni, hogy az egész közönséget megtáncoltatták s mindennek fantasztikus arányokat adtak. A füstből és a keringő tömegből két arc jelent meg szakadatlanul: Sarlay lelógó, vörös, vérrel telt arca s a Jolán sápadt arca, melyben mintha soha egyetlen csöpp vér se fordult volna meg.

- Segitsen, az égre kérem, segítsen rajtam, - sugta Jolán s szép feje egyszerre odahanyatlott vállamra. A korcsmából Tamás rikoltozása verődött fülünkbe. A primással veszekedett, a ki bizonyosan nem találta el a nótáját. Egyszerre tompa ütés hallatszik s pár perc múlva a szegény primásgyereket vérző fejjel s tört hegedűvel hozta ki egypár kocsis a kuthoz. A seb Tamás remeke volt, de a cigány nem ordított, mert Tamás ötven pengővel azonnal meggyógyította a fejnek meg a hegedőnek sebeit is.

Ez mindenki figyelmét magára vonta s nem vették észre Jolán ájulását. A véres látvány még jobban fölízgatott s már én is közel voltam az ájuláshoz. Egyszerre a leány fölugrik, apjához fut, vad erélylyel megrázza őt, Sarlay magához tér, fölkel, támolyog. Én oda rohanok, megfogom s fülébe sugom Jolánnak:

- Miklós három nap múlva itt lesz.

Egy meleg fénysugárból, mely hirtelen kicsapott a bágyadt szemekből, kitaláltam, hogy megmondtam a leghelyesebb orvosságot. Jolán hálás tekintetét rajtam nyugtatta egy ideig, míg apját felsegítettem a sárga kocsiba. Sarlay mindjárt el is aludt. Sokáig néztem a tova gördülő kocsi után s robogása után még akkor is hallgatóztam, mikor azt már régen elnyelte a távol. Ugy rémlett, mintha e sápadt, gyöngye szép leány nyomában rejtelmes történetek titokszerű alakjai kelnének, támadnának föl...

Én azonnal hazasiettem s Miklósnak levelet irtam. Nem irtam meg neki, hogy mi vár rá idehaza, de becsületszavamra fogadtam, hogy jelenléte okvetlenül szükséges itthon. Együttal megkérem, hogy csak szálljon egyenesen hozzám.

VII.

A színészek *Hamlet* előadására készültek. Kedvük jött bebizonyítani, hogy ők a magasabb drámai fajt is művelik. Nimbust igyekeztek maguknak mi előttünk szerezní, s minthogy anyagi javakkal bőven elhalmoztuk őket, becsülésünkre is szert igyekeztek tenni. A vállalkozás nagyon merész volt s kockán forgott, hogy nem fognak-e a muzsafiak éppen ellenkező eredményt elérni. Az előadást a híres vándor-apostol rendezte, a ki pár nap előtt csatlakozott a társulathoz, de különben, mint a lapokban mindenütt, a merre csak megfordult, dobolni szokta: „Hontalanul bujdosik Kárpátoktól az Adriáig”. E mellett az egész vidéki színészetben neki volt legjobb gyomra s legpanaszosabb szája. Egykor a sors barátságosan mosolygott rá, megvetette a lábát fővárosi színházakban, honnan összeférhetetlen természete miatt csakhamar tágitania kellett s vidékre szorult, hol apró intrikákra és nagy évésekre adta magát.

Határozott színészi tehetség volt. Eleinte rajongó lelkesedéssel kísérte őt vidéki útjában a közönség. A zseni lángját látták lobogni szemében s ennél mindenki szeret melegedni. De a külföldi minták, az egész világ nagy színészei, a kikhez tanulni kiment, elrontották egyéniségét, lélektelen báb lett legszebb férfikorában... s ő a régi lelkesedettséggel, buzgalommal, komolysággal járt városról-városra, faluról-falura s a közönség részvétlenségéért ismét csak a sorsot átkozta.

Mikor én megismerkedtem vele, már akkor gyér fürtei őszbe csavarodtak, szeme lángja kihamvadt, teste megpohosodott. Richardok és Macbethék helyett inkább Falstaffokra alkalmazt. Már nagyon nehezére esett a potrohát elfüzni és ifju hősöket játszani. De azért a világért se játszott volna egyebeket s az előadáson hallatlan erőfeszítéssel megőrizte ruganyosságát egész este. Előadás után meg volt törve, de egy jó vacsora mindjárt helyreállította.

A mi városkánkra mint zsákmányra vetette magát, meghallva, hogy ott jól folyik sorsa a színészeknek. Az igazgató a híres művész előtt kénytelen volt beadni a derekát, a mi reá nézve kétszeres csapás volt: először a fele jövedelmet nagy művész-hazánkfia söpörte be, másodsor *Hamlet*et is a vendégnek kellett átengednie, úgy a szerepet, mint a rendezést, pedig a szegény direktor titokban már egy hete minden éjjel befűzte magát, hogy az előadásra eléggé karcsu legyen.

Az igazgató ez időtájt már lépéseket kezdett tenni, hogy a télire nem kaphatná-e meg a kocsmá-termet, olyan pompás dolguk volt városkánkban. De a mint nagy művész-hazánkfia megjelent, rögtön gondos titokba borította mindenféle tervét s tele volt a szája panaszszal a csekély bevételek miatt. Én, ki az igazgatónak bizalmas embere voltam, igen jól tudtam ez ártatlan cselfogás célját: nem akarta, hogy nagy hazánkfia ott települjön, ott tavaszodjék ki s a sorsot és az embereket átkozva, a szegény direktor féljövödelmét zsebre rakja. A mi ellen még csak nem is lehet tiltakozni, mert nagy hazánkfia művészi tekintélyével és hírnevével lesújtó nyomást gyakorol a szegény igazgatókra s eleve gégét metszi minden tiltakozásnak.

A *Hamlet*-előadás főprotektora természetesen én voltam, a ki eddig is legtöbb vacsorát fizettem a színészeknek. Protektorságom legfőképpen abból állt, hogy a *Hamlethez* való dán ruhatárat segitettem beszerezni nekik. Ekkor láttam, hogy a modern viselet korántsem áll olyan távol a hajdani dánus viselettől, mint az ember messziről hinné. A színészhölgyek ollót és tűt ragadtak s az igazgató utasításai szerint (a ki bámulatos leleményességet fejtett ki), színes rongyok segítségével, becsületes magyar ruhadarabjainkból egypár öltéssel olyan szép dán ruhát rögtönöztek, a milyent (mint az igazgató erősíté) maga Dánia se látott soha.

Az utolsó napokban, Jolán vallomásai óta, nem sokat törődtem velük. Folytonos lázban voltam. Miklós hazaérkezését és a történendő nagy dolgokat vártam, de hogy mik fognak tör-

ténni, erről fogalmam sem volt. A negyedik nap végre levelet kaptam Miklóstól, hogy estére titokban itthon lesz. Mindjárt nyugodtabb lettem. Délután föl is mentem a kocsmába, buzditani egy kissé a színészeimet. Fölvittem az én Shakespearemből Hamletet s megmutattam nagy hazánkfíának, a ki álmodozva ült az udvar közepén s egy hatalmas csibukból pőfékelt. Bizonyosan az előtte vígan ugráló verebeket irigyelte, a kiket mennyivel jobban kedvel a sors, mert ad nekik szárnyat, ingyen kosztot, ingyen lakást!! Óh, kegyetlen sors! Az természetesen nem jutott eszébe, hogy ő a verébnek ez előnyeivel szemben mégis legalább ember, s e pillanatban is oly emberi előnyt élvezett (a csibukozást), melyről a verebeknek semmiféle ismert és ismeretlen élvezeteiért le nem mondana.

- Mi hír a nagyvilágban, ifju barátom? - kérde ő mélabúsan, de a nagy csibukot ki nem véve szájából.

- Nincs, kérem alássan semmi, - feleltem neki mérgesen, mert boszantott leereszkedő modora, - elhoztam a Hamletet, ha talán tetszenék.

- Nekem, kedves barátom, fejemben van az egész Shakespeare; hanem ezeknek - s csibukjával kicsinylőleg bökött a kocsiszín felé - talán jó lesz.

A direktor füttyürészve haladt keresztül az udvaron s neki följánlottam a Kisfaludy-társaság Hamlet-kiadását.

Ő bizalmatlanul tekintett a szép, tiszta nyomásu, ujdonatuj könyvre.

- Nagyon örvendek szives figyelme- és érdeklődésének, de mi már csak az *eredeti* példányból játszszuk, - felelé az igazgató udvarias meghajlással.

Mi az ördög! Érdekes lehet ez az eredeti példány, gondolám, s aztán a direktorhoz fordulva, szólék:

- Mutassa csak, direktor ur, azt már magam is szeretném látni.

- De magam is! - szólt csibukozó nagyságunk, - azt talán, Shakespeare direkt magának írta le, hehehe.

E közben a direktor kihozta a Hamlet sugópéldányát, egy iszonyu ócska könyvet, melynek írása halavány volt, ellenben a papirosa szinesedni kezdett. Pár lap hiányzott is belőle.

- Mi mindig e szerint játszottuk a vidéken, - szólt a direktor, - s nagyon tetszett. Régi sugópéldány ez már, én egy vén direktor elárverezett könyvtárából vettem.

A direktor ur - láttam az arcán - meg volt győződve, hogy a mit én tartottam a kezemben, az egy apokrif Shakespeare, s nem is nyult hozzá. Én ellenben megnéztem az ő példányát s konstátáltam, hogy az csakugyan Hamlet, de kihagyva belőle mindaz, a mi egy vidéki szintársulat kisebb arányaiba nem fér bele. Valami nagyon ügyes, vén róka vidéki direktor csinálhatta ezt a Hamlet-kivonatot, a ki semhogy (személyzete elégtelensége folytán) nevetségessé legyen, inkább Hamletet kurtította meg, de nagyon ügyesen, úgy, hogy minden benne volt, a mi fontos és szükséges. (Legalább nekem úgy tetszett; noha másrészt meg vagyok győződve, hogy a mit Shakespeare megírt, mind fontos és szükséges, bár alakjai meglehetősen bőbeszédűek.) Hogy a kurtítás következtében beállt réseket betöltőgesse, kénytelen volt Shakespeare és Arany János költészetét egy kicsit megtódoztatni, a mit vidéki igazgatóknál ritka tapintattal cselekedett meg, úgy, hogy, szegyenletemre, kénytelen vagyok bevallani, hogy a darabban nem tudtam hirtelenében kivenni, hogy hol végződik Shakespeare és hol kezdődik az ismeretlen vidéki színigazgató.

- Nem tudja annak a direktornak a nevét, a kitől ezt a könyvet vette? - kérdém, miután gondosan áttanulmányoztam a rongyos sugó-könyvet.

- Biz' azt én, kértem átossan, elfelejtettem már, - felelt a direktor, miután nyilván irántam való szivességből, egy ideig úgy tett, mintha gondolkodnék rajta.

- Okos ember lehetett, - mondtam a komoly meggyőződés hangján.

- Mi mindig e szerint a szövegkönyv szerint játszottuk, - felelt a direktor mohón, sarkalva a dicséret által, mely a dicsért ember könyvének birtoka által talán rája is átháramlik.

- Valóban jobb is volna - kezdém - minden nagyobb drámát kissé átídomítva, így meghuzva, rövidítve színrehozni a kisebb vidéki színházaknak. Legalább a nagy drámákból nem lenne önkénytelen bohózat s az ellentét maga a dráma s annak elégtelen eszközei között nem lenne olyan szembetűnő.

- Ugy van... végrehajtók! - szólt a diskurzusba nagy hazánkfia. S míg én azt hittem, hogy irányeszméket vetek „keble szentegyházába”, az ő figyelmét csak a végrehajtók ragadták meg.

A direktort igen boldoggá tettem dicséreteimmal, csak annak valószínűsége hangolt le, hogy én aligha lehetek jelen az előadáson, mely minden tekintetben tisztességesnek és egy cseppet se humorisztikusnak ígérkezett. Nagy hazánkfia tényleg még most is legjobb szerepei közé számíthatta Hamletet, s a társulat intelligens környezetnek mutatkozott. De én Miklós elé voltam menendő egészen a hojzásai csárdáig, a kölkedi lápok mellé s nem tudtam, hogy idejében megérkezhetem-e az előadásra.

A mint elhagytam, a kocsmát, Sarlay Balázsszal találkoztam. Kopott volt, mint rendesen, és virginia-csutakot szítt. Már ez utóbbi körülménynél fogva se tarthatott számot rokonszenvemre; előttem falusi öreg ur, a ki szivarozott, egy se volt szimpatikus. Minek hagyják el a pátriárkális pipát?

De kopottsága mögül valami olyan rózsás, fiatalos kedv derengett elő, olyan hányivetiség látszott, mely engem megrémített. Kalapja félre volt csapva, járása ruganyos. Olyan benyomást tett rám, mint valami vén fővárosi dandy, a ki fiatalabbnak akar látszani, mint a milyen vén s e csali látszat kedvéért először is szemtelen.

- Még magát nem hívtuk meg, ugy-e, Szentpáli, a többiek már mind értesítve vannak, - e szavakkal fordult felém, még pedig meglehetősen leereszkedő hanglejtéssel. (Ez már az én szerencsétlenségem volt.)

- Hová, miről? - kérdeztem, a világ legszárazabb hangján, őszintén szólva, én szóba se álltam volna ezzel a Sarlayval, ha nem lett volna Jolánnak az apja.

- Hová? Hát az eljegyzésre!! Miről? Hát az eljegyzésről! Maga semmit se tud még?

Én minden jóval korosabb öreget urat urambátyámnak szoktam szólítani, de minden tisztelem dacára, a melylyel Jolán iránt viseltettem, mégis csak így vágtam vissza az édesapjának:

- *Maga* (ezt borzasztóan megnyomtam) semmit se szólt még; a kedves Jolánka kisasszony pedig, úgy látszik, nem igen dicsekszik vele.

Sarlay elvörösödött mérgében.

- Pedig van mit dicsekednie: Torbágy Tamás veszi őt feleségül, ő bizony - *uramöcsém*.

(Ez már más, Sarlay ur; ezt visszaszolgáljuk.)

- Hát beházasodnak a híres familiába - *urambátyám*?

- Be, be bizony - kedves uramöcsém.

(Nono, már tán sok is lesz a jóból.)

- Jól teszik, okosabbat nem tehetnek ebben a sanyaru világban - kedves urambátyám.

No, de ezzel az öreget, a ki a Torbágy-familiájával nagyon is föl talált ülni a torony tetejébe, végképp leszedtem onnan. Mind a két kezemet egyszerre szorongatta, tisztelte apámat és anyámat, s ki se látszottam az „édes” meg a „drága” uramöcsémekből.

- No, eljön, ott lesz, ugy-e? Vendégünk lesz a kézfogón?

- Mikor lesz?

- Holnapután este.

- Ma csütörtök van. Tehát szombaton?

- Akkor. Uramöcsém jó mulató gyerek, jó táncos (ezt is először hallottam életemben, még pedig egy - öreg urtól), a Kesét kirendeltük már. Majd az öregeit csak a lakodalomra hívjuk meg.

- Köszönöm alássan, urambátyám.

Ezzel elváltunk. Én is teljesen megpuhultam Sarlayval szemben, a helyett, hogy goromba lettem volna. Igaz ugyan, hogy ő is beadta a derekát, de még se szabad ilyen lágy hangon beszélnem egy olyan emberrel, a ki merényletet tervez Miklós boldogsága ellen.

Én hazafelé ballagtam, Sarlay pedig tovább táncolt a városban, mindenkinek elujságolva az ujságolandókat, s különböző megrendeléseket téve, merek fogadni, hogy Torbágy-pénzen.

Lakásom előtt a kapufélfát egy szép szál legény támogatta, a ki szerencsés jó estét kívánt nekem s olyanformán forgatta kezében a levett kalapot, mintha ezzel még nem végezte volna el minden dolgát velem. Megálltam.

- No, szóljon hamar, mert még sok a dolgom.

A legény egészen mellém lépett s majdnem sugva mondá:

- Kérem alássan, tekintetes ur, biztos, hogy megérkezik ma a Miklós urfi?

Mi az ördög? Hát ezt a nagy titkot egy parasztgúnya osztja meg velem?

- Kicsoda kend?

- Hej, hát már nem emlékszik rám a tekintetes ur? Pedig egyszer nem röstelt a fájós lábamra vizet hordani. Igaz, hogy az éccaka volt!

- Maga az, Peti? - kiáltám egészen megörülve, de aztán kissé hidegebben folytatám: - Honnan tudja, hogy Miklós ma megérkezik?

- Kérem szépen, nekem is irt egy kis levélkét, - ezzel előhuzott a zsebéből egy levelet, a melyben Miklós azt írta neki, hogy az érkezése napjára menjen be a városba, mert őt is látni szeretné.

- Hát maga most az ikladi pusztán van, Peti? (a levélcimen láttam), hisz akkor egy kenyéren vagyunk, - (az is az én uraságomé).

- Olyanformán, tekintetes ur.

- Hát most csak olyan könnyen eleresztették?

- Mondtam, hogy ilyen nagy dologidőben mi szükség van a parádés kocsisra, a ki én vagyok az ikladi kasznár urnál két hónap óta. Vizet hordani, azt a bihalos is tud.

- Hej, Peti, Peti, sok minden történt azóta, a mióta maguk elszedték az én verebeimet ott az erdőben, - szoltam hozzá elgondolkozva.

- Csakhogy Miklós urfi hazatér az idegenből, most már bizom benne, hogy minden jóra fordul. Hej, nem hiába gyün ő haza. Én, kérem alássan, nem igen tudom, hogy mi történik az urak közt, mert a mint az apám meghalt, s Miklósi urfi végképp nem gyött haza, magam is otthagytam a Torbágyék kenyerét... de azt tartom, hogy itt nincs minden rendben.

Lassankint kezdtem belátni, hogy bizony Miklósnak nincs kettőnkön kívül egyetlen barátja sem. Ez a szegény, paraszt születésű, cselédsorsu, de aranyszívű legény s én, az alárendelt helyzetű, befolyástalan, szegény gazdasági őrök, a ki forró szíven kívül szintén aligha tud egyébbel szolgálni, a mi pedig segítségnek vajmi kevés. Az a gondolat, hogy mi hárman ennyire magunkra hagyottak és tehetetlenek vagyunk, oly boszusággal töltött el, hogy Petit sietve fölvittem szobámba s ott a jószág igazgató ur pálinkájából jól megtraktáltam, szivaraival pedig teletömtem a zsebeit. Legalább Petinek némileg magasabb fogalmai legyenek rólam s ne szomorodjék el annyira, mint én. Egy félóra múlva már bántott ez a naiv fogás, azért is, mert egy parádés kocsissal szemben bizonyosan kárba vész. Jól tudja, hogy mi fán terem az a szivar és az a pálinka.

Mialatt Peti a jószágigazgató ur szilvóriumát fogyasztotta, teljesen megbarátkoztam vele, bár eleinte féltékeny kezdtem rá lenni Miklós bizalma miatt, melyet ő is élvezett. De aztán eszembe jutott első találkozásom Miklóssal az erdőben, a hol Barnabásnak csak a neve kísértett és csapott le, azután második találkozásunk az elhagyott méhesben, holdvilágnál és egy szál gyertya fényénél. Barátságunk kezdetének történetét ez egyszerű parasztlegény nemesi vonásaiból olvastam újra el. Ő is jelen volt e dolgoknál s mielőtt Miklós engem megtalált volna, ez a Peti volt az ő meghittje. Derék dolog Miklóstól, hogy őróla is megemlékezik. S derék dolog Petitől az a hű ragaszkodás, melylyel a hívásra, majdnem azt mondtam: füttyentésre rögtön gazdájánál terem. (A füttyentéssel, kérem, nem mondtam semmi rosszat, legföljebb egy hű kutyával hoztam hasonlatba Petit, a mi bizony se a kutyának, se Petinek nem árt.)

- No Peti! - mondtam, miután végére jártunk a traktának s már füstben dőzsöltünk, - hamarabb is meglátod ám Miklóst, mint voltaképp gondolod.

- Az Isten áldja meg a tekintetes urat, hogy már egyszer tegez engem. Csak tessék, kérem alássan, tovább is. Már azt hittem, hogy nincs bizodalma a tekintetes urnak hozzám.

Lám, milyen jó hatása lett a tegezésnek, pedig csak megszokásból szalad ki a számon, mert mi uradalmiak a szolgálatunkban álló legényembereket tegezni szoktuk.

- Hamarabb látom meg Miklós urfit? - Hogyan? - tért rá Peti a köszönet után a tárgyra.

- Ugy ám! eléje megyünk egészen a hojszási csárdáig. Azt írta Miklós, hogy sötéttel akar megérkezni, hogy senki se tudjon érkezéséről a városban. Majd első szürkületkor indulunk el a Hojszástól.

Lementem és befogattam két jó fekete lovat egy könnyű bricskába s a kocsisok közül kiválasztottam az öreg Jánost, a ki süket volt és ezért bizalmatlan, mert azt hitte, hogy mindig csufolják. E bizalmatlanság következtében senkihez se beszélt s lassankint olyan hallgatag ember lett, mintha az egész vármegye titkát szíve mélyén hordozná s hogy győzze elhallgatni, kénytelen folytonosan hallgatni. Ilyen emberre volt szükségem. János előjárt a kocsival. Peti melléje ült, én jó duplapuskámat, vadásztáskámat fölraktam, egy köpönyeget is, úgy, hogy mindazok, a kik láttak, azt hihették, hogy erős vadászatra készülök. Ezzel elindultunk.

Városunk nem volt vasuti állomás, ha az ember a vasuti állomástól mihozzánk akart jutni, nem kellett a hojszási csárda mellett elmennie. Miklós bizonyára azért választotta a csárda mellett elvivő kerülő mezei utat, hogy a jártabbon ismerőssel ne találkozzék. Miklós meg is

irta, hogy hány óra tájban lesz a hojszási csárdánál s én elértettem a célzást. Ő is szeretne volna, ha minél hamarább találkozunk.

A mint elhagytuk a kis város utolsó házait s belemerültünk a sik vidékbe, izgatottságom egyre nagyobb és nagyobb tett. Mintha valami nagy veszedelem elé mentem volna. Néha-néha kezembe fogtam jó angol fegyveremet, mintha e veszedelem ellen védelemre kellene készülnöm. Aztán a Miklóstra való gondolással igyekeztem elűzni e lelki kinlódást. Magam elé festettem őt, megállapítottam haja növést, szakáll formáját, bajusza kacskaringóit s szívem repesett a találkozás fölött való örömben... de gyötrődéseim, mint nehéz álmok, keresztül törték, átszöttek, elfödtek Miklós kedves alakját s én aggódalmasan simogattam a homlokomat.

VIII.

A hojzsási csárda nem volt éppen valami jóhírű hely. Azt beszélték, hogy a betyárokból él, azoknak a korcsmája. Ezek ugyan jól fizető vendégek, de rendesen rövid életűek. Gyakran ellátogattak oda uri vadásztársaságok, melyek a kölkedi lápok közt vízi vadászatot rendeztek s ebédre, vacsorára a csárdába tértek. Ez volt ilyenkor a leszálló, gyülekező hely és sokszor vidám multságok tanyája. A csárdás emberemlékezet óta öreg ember volt, a kinek szintén emberemlékezet óta csinos, fiatal felesége volt. Ez a két dolog hagyományai közé tartozott a csárdának, valamint az is, hogy a csárdást állandóan orgazdasággal, a menyecskét pedig hűtlenséggel gyanúsították. Így jár a becsületes csárdás ha betyárokkal és - vadászokkal adja össze magát.

Maga a csárda éppen a kölkedi láp szélén állt, egy kis emelkedésen. Egyfelől sivár, pusztá, terméketlen sík föld, másfelől a láp kerítette körül. Alacsony, düledező házikó volt maga a csárda. Kapuja két oldalán egy-egy nyárfa szökkent égfelé, abból a szomorúan zizegő fajtából. Kert nem volt hozzá egy tenyérnyi se, udvara végét már a láp zöldes nyelve nyalogatta. A nyárfák mellett a legmagasabb pont a kútágas volt, ennél magasabb csak az a kánya lehetett, mely néha rászállt. Egy rozzant istállóból egy vézna, oda se kötött tehén bámult ki hangjavesztetten az udvarra s ha ezt meguntá, befordult és a sáson rágódott. E háznál még a kakas is olyan fojtott, lassu hangon kukorékolt, mintha nem akarná, hogy észrevegyék, hogy ő egy ilyen istenverte házat szolgál mint ébresztő és majdan mint pecsenye... A háztól egypár lépésnyire egy kiszolgált és nyugalomba tett akasztófa éktelenkedett, a régi jó időkből, a mikor a gazembereket jó sokáig lógni hagyták nagyapáink, elrettentő például a gazemberségre hajlandóknak s kövér táplálékul a lég madarainak. Szükség is lehetett itt a szigorúság példáira, mert mint az öreg emberektől mi fiatalok hallottuk, a láp környékén szivesebben gyilkoltak az ezzel foglalkozók, mint akár a Bakonyerdőben. Mert a láp, a kölkedi láp, az igen barátságos s a szegény futóbetyárt szívesen beereszti menedékebe. Igaz, hogy beereszti a pandurt is, de azt meg annyira szívesen látja, hogy ki sem ereszti többet soha. A mi azt mutatja, hogy a hatóságot mégis csak jobban tiszteli.

Ez az egész csárda és környéke rám mindig azt a benyomást tette, hogy itt mindenre rásütötte bélyegét az a néhai akasztófa. Viselte azt itt a ház, a gazdája, ez a sivár vidék, de még az a magányos tehén s az a pár elszontyolodott szárnyasállat is. Akárhová néztem, akármit láttam, mindenben az akasztófa dominált. Azért rám nézve meglehetősen kellemetlen hely volt s még ha vadászaton jártam is erre, ritkán tértem be egy korty italra. Meglehet, hogy igazságtalan vagyok a csárda iránt, de a benyomás önkénytelen és én nem tehetek róla.

A mostani gazdája is, a ki a kapufélfának támaszkodva már jó félórája néz elénk, hogy az ő portája felé tart-e a kocsink, törődött öreg parasztember, a kin meglátszik, hogy a betyárvilág lejárta magát s vele elcsenevészettek a híres betyár-csárdások is. Abból az egypár künn álló kapcabetyárból, kiknek száma sohase fogy el teljesen, bajos megélni a becsületes csaplárosnak. Nem is csoda, ha olyan örömmel néz az uri kocsi felé a szegény elzüllött betyárcsapláros, a kinek bizonyára nem jól esnék, ha öreg napjaira munkába kellene fognia. A bricska kerekeinek uriasan lágy robogására még a menyecske is kiszalad a kapu elé. Ugy látszik, rég járt már erre vendég. Még nem kezdődött meg a nagy vadász-szezon. „Egy puska!” mormogá az öreg a foga közt, a mi annyit jelenthetett nála, hogy „csak egy ur!” De bár keveselt, azért nagyot köszönt s a mint a kocsi megállt, mindjárt segített az öreg Jánosnak az istrángot leszedni; hanem ezzel megjárta, mert a bizalmatlan öreg indulatosan rákiáltott:

- Hát olyan számarának tart kend engem? - a mire a csaplár fejcsóválva ott hagyta. Megöregedett, de olyan kocsist még nem ismert, a ki a segítség ellen tiltakozott volna.

A mint leszálltam, első dolgom volt a csaplárosné arcát megcsipni. Korántsem passzióból, óh dehogy, de ez már itt uri tempó s magamat kicsinyiteném a csárdásék szemében, ha elmulasztanám. A csárdásné, a ki gömbölyű, tüzről pattant menyecske volt, kellő szivességgel odanyújtotta a másik arcát is, a mire azt hiszem, hogy elvörösödtem s pár szóval hebegve biztattam, hogy türelem, nemsokára kezdődik a nagy vadász-szezón. Erre a csaplárosné illedelmesen eltávozott. Ez volt az urak sablonszerű beköszöntési jelenete a csárdába. Csakhogy ők kevésbé voltak szemérmetesek, mint én.

- No gazda! - kezdém most a levett kalappal várakozó csárdáshoz intézni a szót, - két pint bort, ennivalót a kocsisomnak, szénát, abrakot a lovainak, - nekem pedig friss *vadat*.

- Hát nem tetszik vadászni menni?

- Nem!

- Véresen tetszik-e a vad, vagy sülve? - szólt a csárdás egyet hunyorítva.

E kérdésnek mélyebb jelentősége van ám, mint első pillanatra tetszik. Nem a vadpecsenyebeli gusztusomat kérdezte a vén róka; ő ugyanis a vadászatban ügyetlen fiatal uraknak liferálta a vadat véresen, tollasan, a mit aztán azok táskaszijukra fűzve, nagy hetykén hoztak haza önlötte zsákmányukként. A csárdás tehát azt kérdezte tőlem, hogy pecsenyének vagy hencégésnek óhajtom-e a vadat. Én habozás nélkül azt feleltem:

- Véresen, szép tollal (ezeket a jószágigazgató gyermekeinek szántam), három darabot.

A csárdás eltávozott. Nehogy azt higgyék, hogy én svihákságból szerzek be ilyen vadászati zsákmányt! Korántsem. Én a világ előtt nem Miklósért, hanem vadászni mentem el hazulról; következésképp nem is Miklóst viszem nekik haza, hanem a vadkacsákat.

Beléptünk Petivel az ivóba, mert az erős napon való kocsikázás kiszíjja az emberből a nedveséget s a szárazzá lett helyekre nagyon kívánczik egy kis bor, még ha hojzási lőrének hívják is.

János gazda, süket kocsisunk lépett be nemsokára utánunk s alaposan körülnézegetve fegyveremet, erősen megcsóválja a fejét s azzal félrefordul és kibámul az ablakon. Így ült ott egy jó fertályóraig, miközben a megszózott nyers zöldpaprikát, e közkedveltségű parasztcsemeget ette s a maró falatokat nagy borkortyokkal nyomtatta le. Végre felém fordul, hol engem néz, hol a puskámat s mikor én mindezekből semmit sem akarok érteni, nagy keservesen elkezd mozogni a szája. Én azt hittem, hogy még mindig eszik, ő azt hitte, hogy beszél. Látva, hogy nem mozdulok, jobban összeszedte a száját s ezuttal sikerült is neki kihozni a következőket:

- Még nem puskáz?

Intettem, hogy nem.

- Jó lesz sietni, - ezzel megállt s látszott rajta, hogy most kipiheni a sok beszédet. Peti és én kérdő tekintettel fordultunk feléje, a minek ő sokáig vitézül ellentállt. De végre bizonyos erőfeszítés látszott rajta s csakugyan megszólalt.

- Vihar lesz! - ezzel végképp elhallgatott.

Kisiettünk Petivel az udvarra, majd a ház elé s jól körülvizsgáltuk a szemhatárt, de semmi nyugtalanító jelet nem fődöttünk fel. Visszatértünk az ivószobába, hol ezalatt János elfogyasztotta torokvésznek is beváló eledelét, azonképp az én boromat s az istállóba tért aludni. A csárdás éppen táskaszijamra fűzte az általam az ő pincéjében lőtt vadkacsákat, a csárdásné pedig paprikáscsirkét tálalt elénk. Már közeledett az ideje Miklós érkezésének s azért sietve falatoztunk, hogy ha az érkező Miklós kívánja, azonnal hazafelé indulhassunk. De éppen készen voltunk vele, mikor egy mély és távoli dörgés egyszerre bebizonyítja, hogy az istállóban

szunnyadó süket prófétának igaza van. Zivatar közeledett. A láp ingott, nyögött, jajgatott és zúgott, mintha belsejében százezer rabördög mind a közeledő vihartól várná bilincseinek széttörését. Kimentünk a láp vonagló szélére végignéztünk az uton, a honnan Miklóst vártuk.

- Ott jön Miklós urfi, - szólalt meg Peti s egyenesem belemutatott a vihar fekete közepébe. (Talán igaza volt!)

A feketeség alján fehér porfelleg nyargalt felénk. Erre mutatott Peti.

- Az az ő szekere, - ismétlé egész határozottsággal, úgy, hogy én rögtön szentül hinni kezdtem.

A porfelleg sebesen közeledett. Utána a vihar. Még szél nem fűjt, de a láp vize hullámzott, mintha orkán korbácsolta volna. A nyárfalevelek jajgattak; hát még ha tudták volna, hogy a villám a legmagasabb tárgyakat kedveli. Sötétedni kezdett. De ez nem az est nyugalmat hordó, álmot hintő sötétje volt, mely szeliden jogaiba lép, hanem a világosság erőszakos elrablása a készülő természeti katasztrófa elemei által. A pusztá mezőt a hirtelen fölvonult árnyak még kietlenebbé, rémesebbé tették... Ekkor mi is rohanni kezdtünk szembe a viharral, porfelhővel, Miklóssal... mert csakugyan ő bontakozott ki a porfelhőből egy dőcögős parasztszekéren, mely vágatva menekült a zivatar elől.

A kocsi megállt, Miklós leugrott róla, én a nyakába borultam, Peti megcsókolta a kezét, erre én megcsókoltam Petit, kétszer ujjongva a levegőbe dobtani a kalapomat, aztán megint Miklóst ölelgettem, sirtam is, meg nevettem is. Peti igen komolyan kétszer a földhöz vágta a kalapját, Miklós a könnyein keresztül mosolygott ránk s ölelgetett bennünket... A vége az lett, hogy a kocsi előtt mindnyájan bőrig áztunk.

Egészen sötét lett. Az ivóban gyertyát gyújtott a csárdás s mi annak gyöngé fényénél bámultuk Miklóst. Milyen szép, milyen erős, milyen barna a bőre (hja, a naptól!), milyen fehér a foga (hja, a fekete kenyértől!), milyen szép kis fekete körszakáll van! Az első találkozás száz meg száz együgyű kérdéseim és feleleteim hamar túlestünk. Emlékszel-e erre, emlékszel-e arra? Persze mindenre emlékszik ilyenkor az ember, vissza egész a vizözönig.

- Csárdás, még három gyertyát ide! - kiálték lelkesülten.

- Azt hittem, bort rendelsz ezzel a hanggal, - szólt Miklós mosolyogva.

- Előbb csak gyertyát, hogy téged jól körülbámulhassanak.

A tanult csapláros azonban minden szál gyertya mellé mindjárt egy gólyanyaku üveget tett.

Csakugyan szép egy fiú lett ebből a Miklósból: szemnek gyönyörűségére, szívnek repesésére. Csak a szemeitől ijedtem meg. Azokban egy ítélő birónak a szigorú tekintete ült. Lassankint elvonult arcáról a derű, melyet a találkozás rája vont s ekkor láttam, hogy bizony azon a szomorúság is (mely amannak nyomán egyszerre előntötte) igen otthonosan érezheti magát. Hogy kényelmesebbé tegye magának ezt a szép tanyát, vetett is a homlokba két mély ágyat, két mély ráncot. A két ránc összéb és összéb vonult, mi csendesebbek és csendesebbek lettünk, - azaz csak én, mert a többi nem is lármázott. Csend lett idebent. A vihar rázta a házat, kutyák ugattak és a gazda káromkodott.

Miklós elkezdte:

- Hivtál. Hazajöttem. Miért hívtál? - és merőn, szilárdan rám nézett.

Ugy éreztem, hogy vizsgálóbíráim előtt állok. Elkezdtem vallani.

- Sarlay Jolán férjhez megy.

Megfagyott-e szíve e szavaimra? Egy hang se jött ki ajkain, szemei mintha üvegből lettek volna. Ijedten néztem rá és hozzá akartam kapni, de nem mertem. Ekkor száraz zörgéssel mellei legmélyéről megindult a hang s görgött kifelé. Én szájára bámultam, azt hittem fagyott vér fog kibugygyanni. Csak ez a szó esett ki szárazon, követelőleg:

- Folytasd! - (szinte megkoppant az asztalon).

Mit tehettem? E parancsnak engedelmeskedni kellett. Kerülgetni óhajtottam a témát, de nem lehetett.

- Szombaton lesz az eljegyzés Apródon, Sarlayéknál.

Miklós egy hangot sem szólt. Félni kezdtem. Ugy olvastam orvosi könyvekben, vagy francia regényekben, hogy ilyen abszolút érzéketlenséget hirtelen elesés és forroláz szokott követni. És még hátra volt a vőlegény neve.

- Jolán kétségbeesve panaszkolt nekem a dolgot, s mikor említettem, kétségbeesése rögtön örömmre változott.

Ah! vége a veszedelemnek! A barna arcból pirulni kezdett, az üvegszemek fényesedtek, a két ököl megmozdult az áll alól s leszállt: az egyik az én kezemre, a másik a Petiére.

- Tehát nem kell Jolánnak? - kérdé.

- Hamarább a halál.

- Hát kik akarják a házasságot?

Ugy ám! De itt a bökkenő. Sarlayt nem keverhetem bele a dologba, mert a Jolán apjára csak nem dühösíthetem föl Miklóst? Mit feleljek? Talán toljunk előtérbe egy nehezebb kérdést? Jó.

- Te nem is kérdezősködsz a vőlegény után?

- Ki az?

- Torbágy Tamás.

- A Barnabás fiai?

- Az! - Hej hogy huztam volna vissza a kezemet a Miklósé alól; micsoda hatalmasan megszorította. A melle legalább egy araszt emelkedett, azt hittem, szétveti a harag; szép arca eltorzult s villogó fogaival úgy beleharapott az ajkába, hogy a piros vér kiserkent belőle.

- A szívemet is meg akarjátok korbácsolni? - kiáltá s verte a rozoga asztalt, - ebfajzat, el foglak gázolni. Régóta gyötrődöm ébren, gyötrődöm álmomban. Valami láthatatlan szellem üldöz, kerget, hogy jöjjetek haza, nagy földadat vár itt rám. Nem volt már se éjjelem, se nappalom, minden napi távollét egy esztendővel aggatott. Hívásod nélkül is rövid időn megjöttem volna. Egy névtelen, ismeretlen fájdalom növekszik bennem napról-napra, óráról-órára. Nem csillapíthatom semmivel. Egy nagy leszámolásom van az élettel talán? Elmulasztottam valamit megtenni, vagy többet tettem, mint a mennyit a sors engedett? Nem tudom. Boszút kell állnom, vagy jót kell cselekednem? Vagy boszút állva jót cselekednem? Sejtelmem sincs róla. E határozatlan érzések kergettek hazafelé jövet és nyomomban hoztam a vihart, mely már csattog és dörög odakint.

Föllázított a láng, mely szemeiben lobogott. Melléje könyökölt egészen s elkezdtem beszélni az én tapasztalataimat: a jelenetet Simon és Barnabás közt, évekkel ezelőtt, mikor a vadgesztenyefák alól hallgatóztam, Simon látogatását nálam, csak Sarlayról hallgattam. Forró lélegzete benedvesítette arcomat s keze reszketett az enyémen... Hangos beszélgetésünkéből mormogás lett... De az ég annál jobban ordított fölöttünk s fekete testén sárga mennykővek vonaglottak végig.

Egy rugás érte kívülről az ajtót.

- Bujjatok ki kutyák, vagy fölrugom a putritokat! - kiáltott egy férfihang, - hej kocsmáros, vezesd istállóba a lovamat.

A kocsmáros, nem tudom már melyik felszólításnak engedve, kisietett, utközben dörögve valamit a saját kutyáiról, melyek bizonyosan az istállóba heveredtek a rossz időben. Mi egy gyertya kivételével valamennyit elfújtuk s a szögletben maradtunk.

Az idegen káromkodva belépett s rázta magáról a vizet. Fölismertem benne Torbágy Tamást.

Az igazat megvallva, jobban szerettem volna, ha a mennykő csap be - az istállóba (elég messze van), vagy valamelyik nyárfába. De Torbágy Tamás? Ettől megijedtem. Bizonyosan itt dolgoztatott valahol a mezőn s a vihar bekergette. Miklósrá néztem. Föl se tekintett. Azon gondolkozott, a mit tőlem hallott. Szemeit összehuzta, mintha nem akarná, hogy azokon keresztül belsejébe tekintsek, hideg kezét forró homlokára tette s lassankint egészen hideg, nyugodt és mozdulatlan lett. Lélegzete is lábujjhegyen osont ki száján, hogy ne zavarja gazdáját.

- Kocsmárosné! - kiáltott Tamás - forró borlevest és forró csókot nekem.

A menyecske szolgálatkészen előjött a kármentő mögül s minthogy a borleves nem volt készen, csókkal szolgált Tamásnak, a ki azon vizesen megölelte s nagyokat cuppantott rajta. Modorából láttam, hogy törzsvendég a Hojszáson. A csók után, mintha belemelegedett volna, levetette csuromviz felső kabátját s egy szomszédasztalra tocscsantotta. Aztán vett csak észre bennünket a félhomályu sarokban.

- Kik azok? - kérde a kocsmárosnét.

- Bevert utasemberek.

- Be szomoru egy kompánia. Parasztok?

- Akad ott ur is.

Tamás egy darabig figyelt, hogy ügyet vetünk-e a beszélgetésre, de mivel mi úgy ültünk ott, mint a mennykőütöttek, hátat fordított s két száraz törülközőbe temetkezett, nem szünnén meg káromolni az eget, a földet, a lovát, a csárdát, a törülközőt s mindent, a mi csak eszébe és kezébe jutott. Miklós még mindig nem vette észre, hogy bejött valaki az ivóba. Azt hittem, elaludt. Micsoda álmai lehettek a kedves jó fiúnak, ki elé szülőföldjét tett első lépésére égen vihar, földön boldogtalanság nyomult! Vagy az ég talán az ő szövetségese s az ő haragját és boszúját dörgi oly félelmetesen?...

Miklós keze reszketni kezdett, egyre jobban és jobban reszketett, lélegzete hangosan tört ki melléből. Egyszerre fölkel s behunyt szemmel, kitágult orrlyukakkal, oly egyenesen és biztos iránynyal, mint Teli Vilmos nyila, Torbágy Tamásra vetette magát. Én elordítottam magamat a rémülettől, hej pedig inkább Torbágy Tamás ordíthatott volna; a trabális fickót, a ki kapálózott hosszú lábaival, mint egy megcsipett keresztes pók, a gyertyához huzta s torzonborz fejét a láng elé tartotta. Én megfogtam Miklóst, mert azt hittem, hogy megfojtja Torbágyot. Miklós csak ekkor nyitotta ki a szemeit.

- Ha sohase láttalak volna, tudnám, hogy Barnabás fattya vagy, - hörgé Miklós s vadul meg-nézve Tamást, egyszerre el is eresztette. Megdörzsölte a szemeit, homlokát, - mintha nem akarna hinni szemeinek s gondolkoznék, hogy mit is tett ő most voltaképp. Az egész dolgot mintegy álmában cselekedte.

Torbágy Tamás vállig fölgűrte karján nedves ingét s dagadt erü vastag karjait veszett gyorsasággal lóbálva a levegőben, kiabált:

- Botot, lécet, csárdásgazda, dorongot nekem, - s ezzel iszonyu káromlások, toporzékolások közt Miklósnak indult. Miklós mintegy elszédült, tehetetlenül állott ott, az asztalhoz támaszkodva, mintha iménti álmát folytatná. Gondolkozott, hogy mit csináljon Tamással, vagy elkábult a rossz hírektől, a nagy titoktól, a kínzó sejtelmektől? Ez a rőt Herkules már előtte dobogott, rikácsolt és hadonázott, nagyokat ütve meztelen mellére. Én halálos rémületemben fölragadtam a puskámat s a tust fordítottam Tamás ellen, hogy a kellő pillanatban lecsapjak!

- Ki vagy? - ordítá Tamás Miklósr.

- Turszki Miklós, - felelt ez lassan, egész készséggel, de hanyagul, álmatagon, mintha bálteremben mutatná be magát egy csinos hölgynek.

- Turszki? Hahaha! Turszki? - ismétlé Tamás, gunyos kacaj közt, - hisz rád ösmerhettem volna, ha egyébről nem, apám korbácsütéséről...

- Kárhozzam el, jussak akasztófára, de én ölök, amen! - E bevezetés után, mely, azt hiszem, nem sok egy gyilkossághoz, a puskatussal hatalmasan mellbevágtam Tamást. Kár, hogy csak a levegőt találtam, mert Peti megelőzött s hátulról megragadva két karjánál Tamást, úgy a falhoz dobta, hogy ekkor a Hojszás nem dőlve össze, örök életet jósolok neki. Nekem tehát meg kellett elégednem a jó szándékkal.

És Miklós még mindig tévetegetül állt az asztal mellett. Ha e szörnyű gondolkodásnak vége lesz!...

Tamás föl se vette a falhoz lökést. Lepattant onnan s ruganyos léptekkel közeledett újra felénk, oly módon, mintha meglepő fegyvereket tartana ellenünk tenyereiben. Bizonyos távolságra azonban megállt.

- Hárman egy ellen? - kezdé. - Dicső dolog... Becstelen, alávaló, gaz mód... hja, nem is lehet másképp, ha az ember olyan kompániába keveredik, melyben egy hamis kártyásnak a fia a vezér. No Turszki Miklós, ország csavargója, látom, hogy apádra ütöttél, a hires hamis kártyásra! Hehehe...

Miklós fölébredt. Emelt fővel, tágra nyitott szemekkel, kinyújtott karral, hangtalanul és nesztelenül megindult a röhögő alak felé. Olyan volt, mint egy szellem, melyet kiűztek éjféli sirjából... vagy mint egy boszúálló angyal... a levegőben látszott lebegni... nem is lépett, a levegő vitte... én a falnak támaszkodva keresztet vettem magamra s szegény bűnös lelkeinket az uristen kegyelmébe ajánlottam.

A röhögő alakról lassan lemultak a gunyos kitörések és fintorgatások. Először a röhögés hangja hagyta el, arca nevetésre összeszedett vonásai még egy kissé úgy maradtak, de aztán ez is elmúlt s a csuf pofa szorongva és félve várta a közeledő rémet. Hengegés, hanyavetiség, düh, gúny, hang, erő, mintha mind kiröppent volna belőle Miklós közeledésére. A mint nőtt Miklós, úgy törpült Tamás. Összeérték.

- Térdre előttem nyomorult! - rivalt Miklós, könnyedén vállára csapva a Herkulesnek. Ez térdre rogyott.

És ekkor Miklós az ocsmány, rágalmazó szájára olyant vágott ököllel, hogy Tamás elbukott s hörögve vért köpött ki.

Peti belökte egy kamarába.

- Mehetünk, - mondá Miklós hidegen. Hangja nem, csak teste remegett.

Többet nem beszéltünk. János befogott, én jól betakartam pokrócba Miklóst, ő türte s elindultunk. Az eső még mindig esett, de már nem olyan sűrűn; a dörgés távolabbról hallatszott s néha-néha öltötte már csak végig sáfrányos nyelvét a villám a nedves felhőkön. Hallgatagon

haladtunk a város felé. Egyszer állottunk meg a szent-györgyi keresztfa mellett. János leszállt s megcsókolta Krisztus urunk összeszegezett lábait. Jó az ilyen sötétségben, az árokba fordulás ellen. Én keresztet vettem magamra s nagyot fohászkodtam. Miklós hallgatott. Így Isten segítségével mentünk tovább. Egyszerre, mikor a távolban a városból egypár alak világossága megjelent, Miklós felém fordult.

- Hallottad, a mit Torbágy Tamás apámról mondott? - kérdé.

- Hallottam, - felelém s torkomat összeszorulni éreztem.

- Először hallottad?

- Nem, - feleltem alig hallhatóan.

- Mit tudsz? Ha szeretsz, őszintén felelsz.

- Hogy azért lőtte agyon magát, mert hamis kártyázást sütöttek rá, - feleltem reszketve.

Beértünk a városba.

IX.

Már néptelenek voltak a városka sártól dagadó utcái. A foszlányos égről néha hullott alá pár tétova holdsugár. A nagykocsmá földszinti termének hosszú sor ablaka mind világos volt s pár nyitott ablakon emberi zsongás szüremlett ki az utcára, hol háztetőkről, eresz aljáról, árokpart magasáról, hidak gerendáiról csöndes csorgással-morgással folydogált az esőlé. Miklós ledobta vállairól a pokrócot s nagyra nyitott szemekkel, figyelve tekintett körül. Összes ébersége visszatért, mióta a városba értünk. Mintha ellenséges földre ért volna. Minden sötétebb árnyékot szemügyre vett, minden fa mögé vetett egy tekintetet, minden vízmorgást meghallott és megügyelt, mintha mindenütt egy ellensége rejtőznék, melylyel szembe kell szállnia. Rámutatott a kivilágított kocsmái ablaksorra s kérde:

- Mi történik ott?

- Szini előadás. (Gondolom, az eső elől bemenekültek a nagyterembe.)

- Mit adnak?

- Hamletet. Legalább ki volt tűzve mára.

- Gyerünk be, ő vár. (Vajjon Jolánra gondolt?)

Feleletet se várva, leugrott a kocsiról a legnagyobb sárba.

- Megállj, Miklós. Előbb gyerünk haza, átöltözködni.

Nem felelt prózai, de praktikus indítványomra, megindult a kocsmá felé. Én intettem Jánosnak, hogy csak menjen haza, s utána mentem Miklósnak.

Megfogtam a kezét. Be forró volt! Mintha olvasztott ólom lüktetett volna benne. Így mentünk be egy kis ajtón a nagyterembe s hátul, a félhomályban, hol mi majdnem láthatatlanok voltunk, s hol nem is ült senki, helyet foglaltunk.

A darabot csak nem rég kezdték s éppen vége volt az első változásnak. Én rögtön fölkeltem s végigsétáltam a termen, szemügyre venni, hogy kik vannak jelen. Azonnal láttam, hogy Shakespearenek és Hamletnek előzetesen az egyes családoknál csinált ostoba reklámjaim megtették a kellő hatást. Az általam a darabban kilátásba helyezett tömeges gyilkosságok, megőrülés és mérgezés (karddal!) gyakorolták a legnagyobb vonzóerőt. Nem leszek tehát szerénytelen, ha a telt színházat magamnak és nem Hamletnek tulajdonítom. Azonnal értesültem, hogy Torbágy Barnabás is erősen dolgozott, hogy az egész intelligencia jelen legyen. Ugyanis ma akarták a városnak először bemutatni az ifju jegyes párt, Tamást és Jolánt együtt, és Barnabás messze hallhatólag káromkodott, hogy az a kölyök, t. i. Tamás, elment a szittnyai erdőkbe vadászni és még nem tért vissza. Elvörösödve félre fordultam. Egy csomó mamának kezet csókoltam, egy csomó papától erőteljes vállraütést szenvedtem el, egy csomó kisasszonnyal az időjárást pedzettem (a vidéki kisasszonyok mindjárt bizalmatlanok az ember iránt, ha nem az időjárással kezdi a diskurzust), módot találtam arra, hogy Jolánnak fülébe sugjam, hogy bizzék bennünk, a mivel az ifju leány szomorú szemeiben egy kis tüzet élesztettem, mely - tudom - szívet is jótékonyan melengette. Torbágy Simon egy fekete selyemkendővel takargatta arcát, melyet rheumatikus arcfájás kínozott s oly félénken ült a felesége mellett, mintha az egy királyné volna, a ki kitüntetésképp megengedte neki ezt a kegyet. Sarlay az előkelő rokonokhoz dörgölődött s Barnabástól Simonhoz, Simontól Barnabáshoz vándorolt. De Simon fagyos szótlansággal, Barnabás mérgében (Tamás miatt) otromba megjegyzésekkel főzte le. Letelepedett tehát leánya mellé s elhallgatott. Az előadást tovább folytatták, és visszalopódtam Miklóshoz s leültem melléje.

Csend lett, a színészek szava betöltötte a termet. Miklós a színpadot nézte, én néztem Miklóst. Esze, keserve, lelkének minden tulajdonsága és fájdalma lassankint a szemébe gyülni látszott. Egyik pillanatban könnyek öntötték el a szemhártyáját, a másik pillanatban már száraz volt és egy egész vulkán tüze ragyogott benne. A szerint, a hogy a nagy brit forró vértől csepegő vagy lánggal égető szava fölkorbácsolták benne az érzéseket.

Nyelte a szókat s láttam, hogy az óriási szenvedélyek, melyek a nagy szavak hullámain járnak, mennyire égetik Miklós belsejét. Természetfölötti látvány gyanánt bámultam a jelet: Hamlet szavai tüzes csóvakként röptek Miklós felé s ez gyönyörrel sütögette velük vonagló szívét. A zseni lehelete megérintette a játszó színészt, a ki mintegy varázsütésre kiemelkedett tehetsége romjaiból s az a régi, nagy, jeles histrió volt, a ki felé egykor a leg-rajongóbb lelkesedés, a legzúgóbb tapsok vihara szállt ez országban. Fölemelkedett az ő régi magasságára s míg az átértett szenvedélytől forrt, a hamleti szellemtől szikrázott s az utolsó percig medrében maradó féktelenségnek oly képét nyújtotta, mely engem rettenettel töltött el. Féltettem a házat, a várost, a világot a rombadőléstől...

De talán nem is tőle féltettem... A szemeim elkápráztak?... vagy csakugyan Miklós beszél? ő a Hamlet, a ki szerelmét, kényelmét, életét lábbal tapodja s félelmetesen halad az uton, megölt apja megboszulása felé? Nem, Miklós csöndesen ül, Hamlet szavai a színpadon konganak, mint a vészharang. De ő a Hamlet mégis... ajkai utána mormogják a dán királyfi átkait, esküjét, kétségbeesését, sarcasmusait és örült bölcseségeit... ez itt a Hamlet, ez a sápadt, csapzott haju, sáros, reszkető, barna fiú, a másik fiú csak komédiás, csak beszél, csak hangot ad az iszonyu fájdalmaknak, de azok ennek a keblét marcangolják... ennek kell itt megboszulni az apja halálát.

...A királyt ledöfték. A nemes Hamlet megmérgezetten lehanyatlik... Vége a tragédiának.

- Atyám! - sikolt egy hörgésben elvesző éles hang, mely átjárja a termet. A pislá lámpák is megrezzennek s az emberek döbbenve tekintenek egymásra. Körülnézek, Miklós nincs sehol... Nincs vége a tragédiának.

Miklós félreháritá az embereket, egy ugrással az ajtónál termett s eltűnt. Én utána. A hold kibújt s világánál a nagy udvar végén egy tántorgó alakot látok futni. Utána sietek, a hogy csak inaim birnak. A futó alak Miklós volt. Utolérem, de nem merek szólni, csak lihegve rohanok mellette. Tudtam, hová megyünk.

Miklós lehorgasztotta a fejét s szemei, azt hiszem, be voltak hunyva. Melle zakatolt, mintha vas-sziv verne benne vaskebelt. Erőteljes lépései alatt szinte dobogott a föld. Vagy valami titkos visszhangjuk kelt e lépéseknek ott alant? A vihar maradványait, az esőtavakat zuhogva gázoltuk át, árkokon, fatörzseken átröpültünk. A város elmaradt. A temetőbe értünk.

A szélén, az árokhoz közelebb, mint a többi sirhoz, domborodott egy halom, végső hajléka minden halandónak. Egy rothadtas fakereszt ferdén állt rajta, félig ráborult egy kökénybokor, mely a legjobb helyről, a sirból szítta bogyóihoz a keserűséget. Az árok mély és szakadékos volt; látszott, hogy az esőviz, mely most is benne zuhogott, megkezdte már ásását a csontok felé, hogy elvigye messze le a sík mezőre, hol pásztorfiuk vig furulyát faragnak a szomorú csontokból.

Itt nyugodott Turszki Dezső, Turszki Miklós apja. Letérdeltem a sárba s összetettem kezeimet.

Miklós a sirdombra vetette magát s körmeit a gyepebe ütötte. Azután átkarolta a keresztfát s megcsókolta, leborult a földre s megcsókolta. Végigterült a dombon, szemeiből könnyek csorogtak a sárba, vonagló teste mozdulatlaná lett, a fejét a földhöz szorította... beszélgetett a halottal... én pedig tekintetemet az ég felé fordítva, hangosan imádkoztam: Miatyánk ki vagy

a mennyekben, szenteltessék meg a te neved... Miklós velem imádkozott. A két gyermeki, tiszta szívből fakadó, szelid könyörgés hangjai áttörtek a vizesés moraján s tovalebegtek az űrben. A fák suhogtak és hajlongtak, a hold enyelgett a falevelek vizcsöppjeivel és sugaraival a sirok fölött lassan terjedő fehér párán áttörve, ezüstös takarót szőtt a halottak egyforma kunyhói fölé.

Miklós megragadta kezemet.

- Jer, menjünk hozzád! Óh, atyám, ott fent az égben, adj erőt. Az imádságnak vége. Vezess, Béla, vezess, nem látok, csak sötétséget és benne vért. Ez a mindenttudó, gyilkos sötétség s az benne apám vére, melyet a gonoszok kiöntöttek.

Tíz perc múlva lakásomon voltunk.

X.

Miklós fehér kendőbe megtörülte homlokát, azután megfogta kezemet s mondá:

- Gyerünk.

- Hová? - kérdém.

- Anyámhoz.

- Maradj, Miklós, csillapodjál.

- Nyugodt vagyok. Turszki Miklós meghalt. A ki él, az Turszki Dezső fia.

És elindult a sötétségben. Én utána. Egyenesen a Torbágyék háza felé mentünk. Emberek állottak kint a kapu előtt és halkán beszélgettek. Egyszerre az orvos sietve megjelent köztük.

- Nos, nos? - kérdék valamennyien.

- Meghalt.

Nagyot dobbant a szívem.

- Ki halt meg, - kérdém az orvost, elfulladás lélegzettel.

- Torbágy Simon. Szívenlőtte magát.

Miklós nagyot dobbantott a földre: haragjában talán, hogy Torbágy az ő boszúja elől oda le a poklokra menekült?

Mozgó ajakkal, mintha imádkoznék, fölvetette szemeit az égre s szólt:

- Gyerünk anyámért.

Tovább haladtunk. Az udvaron álló vén diófa sötét árnyéka alól a fájdalmas arcú, halavány asszony lépett elő.

- Vártalak, fiam.

Miklós anyja volt.

- Hallottam sikoltásodat, hallották mind, s azóta az Isten véres ítéletet tartott.

Miklós hallgatott.

- Nem ölelsz meg, fiam?

Miklós nem mozdult. A fájdalmas anya összekulcsolta a kezét s aztán hirtelen, váratlanul Miklós elé térdelt.

- Bocsáss meg! Együgyűséggel, vaksággal vert meg az Isten.

- Kelj föl, anyám, ez átkozott földről.

- Bocsáss meg. Én bűnös nem vagyok.

Miklós lehajolt, megcsókolta anyja kezét, s magához ölelte őt.

A folyosón csomóban álltak a rémült cselédek. Barnabás, mintha kővé vált volna, érzéketlenül bámult le a tornácról a holdfényes udvarra. Kocsizörgés hallatszott odakint. Könnyű parasztszekérről Torbágy Tamás ugrott le. A következő pillanatban Miklós és az anyja mellett állott s a düh kiáltása tört ki eltorzult szájából. De még mielőtt Miklóst levághatta volna, egy alak, mint a villám mellette termett s lesujtotta őt. Barnabás volt.

- Tamás! Térdre Turszki Miklós előtt. Torbágy Simon megölte Turszki Miklós apját. Torbágy Simon ezért megbűnhődött: szétlőtt szívvvel hever odabent, véres lepedőbe takarva. Bocsáss meg, Turszki Miklós. Én nem tudtam, hogy bátyám megölte apádat.

Ezzel a nagy, erős, durva, hajlíthatatlan ember, mintha derékban kettétörött volna, összecsucolt s megcsókolta Miklós kezét.

Tamás elkábulva oda tántorgott s mint egy alvajáró, követte apja példáját.

A rémek szaporodtak s én remegve huzódtam vissza. Láttam Sarlay Balázst is előkúszni valahonnan, összetett kezekkel, sirva. És a gyámoltalan alak megszólalt:

- Én voltam az, a ki ráfogta az apádra, hogy hamis kártyás. S mikor a kaszinóból, lesujtva a rettenetes és hazug vádtól, vértelen arccal és ingadozó léptekkel távozott, lelkiismeretem mardosása utána kergetett, mert megijedtem, hogy csakugyan megöli magát. Azonban a bűn, mely arra számított, hogy a gyalázat terhe alatt megöli magát, de attól félt, hogy nem teszi meg, gyorsabb volt, mint én. Torbágy Simon megelőzött engem. Utána siklott Turszkinak. Téli est volt, ködös és hideg. Senki se járt az utcákon, csak a bűn. Kint laktatok a város végén. Az országutól oldalt, egy dülőuton lehetett oda menni. Isten, Isten... ezen a dülőuton lőtte agyon egyetlen lövéssel atyádat Torbágy Simon. Eléje kuszott s egy vastag fa mögül lőtt rá pisztolyból... A pisztolyt éppen melléje fektette, mikor én megérkeztem. Torbágy örült volt, szerette édes anyádat. Félt, hogy Turszki nem öli meg magát... és gyilkossá lett. Én gyáva voltam, szegény voltam, szerettem az élet kényelmeit... Torbágy mindent ígért: bűntársa, cinkosa lettem mind a két bűnben. Egyikben eszköze voltam, másokban néma tanuja. Mind a kettőért fizetett, a mikor csak kértem; de átok volt e pénzen, mely vérdíj volt, szétfolyt kezeim közt, féltem e pénztől, siettem megmenekülni tőle. Sokat szenvedtem. Szégyeltem magamat leányom előtt, nem tudtam elviselni tiszta, ártatlan tekintetét. Nagyon szerettem leányomat, de ez a szeretet csak gyötrelem volt nekem. Néha azt hittem, hogy nem viselhetem el életemnek és bűneimnek terhét. Ittam, lerészegedtem... azután elfásultan, félig alva, mámorban huztam tovább az ígát...

Ömlött belőle a szó, mint a sebes patak. A rémület közepette azt a benyomást tette rám, hogy nem tudja szavainak áradatát megállítani. Egy belső erő üzi, veri, korbácsolja ki belőle a vallomásokat... Ezt az embert a beszéd megkönnyebbitette... Mintha minden kimondott szavával egy szűrő tövist huzna ki testéből.

- Bocsáss meg, Miklós! - bocsáss meg, hogy nyugodtan bujdoshassam el innen leányommal.

S a bosszu angyala végignézett a megtört nyomorultakon, a kik előtte fetrengtek a porban. Mennyivel öregebb lett ez a fiu pár pillanat alatt. Értelen hangon megszólalt:

- Gyerünk, anyám.

Eltávoztunk.

Gyönyörű holdas éj volt. A vihar minden porszemtől és fölfelé törekvő földi piszoktól megtisztította a levegőt, a lég szinte sugárzott a tisztaságtól, a hold és csillagok mintha közelebb jöttek volna a földhöz ragyogni. A mozdulatlan fák élesen rajzolódtak az ég sötétkékjére, árnyékuk fekete volt és szemmel át nem kutatható. Az elhagyott utcákon hallgatagon vonultunk végig.

...És azóta sok napot láttam jönni, láttam elmulni, sok éjszakán láttam a hold sápadt világát a bűnös éj fölött virrasztani, de mig élek, sohasem felejttem el az én szegény, édes Hamletem szomorú életét és véres bosszuállását.